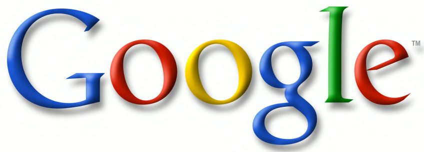

Google

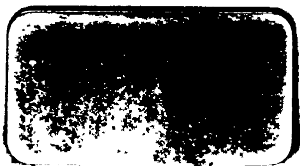
ՍԿԶԲՈՒՆՔ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ

WAYLAND (Francis) [Elements of moral science]

[Skzbounk baroyakan gitoutean, tr. by A.Karapetean.] 2nd edn.

1859

Ու. Զէյ՝ «Զուարթնոց»ի
գրադարանին
նուիրեց Կարապետ-
եանց։ 19 31/VII 30

ՍԿԶԲՈՒՆՔ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ

ՅՕՐԻՆԵԱԼ Է

Փ. ՈՒԷՅԼԷՆՏ
ՆԱԽԱԳԱՀ ԲՐԱՈՒՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻՆ ՅԱՄԵՐԻԿԱՅ

ԹԱՐԳՄԱՆԵԱԼ ՅԱՆԳԼԻԱԿԱՆԷ
Վ. ՍԻՄԵՈՆ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

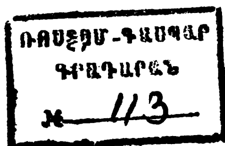
ԵՐԿՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՆՈՐԷՆ ՍՐԲԱԳՐՈՒԱԾ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ
Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Յ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ
1859

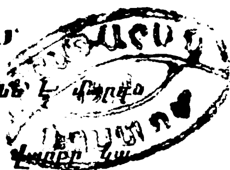
[illegible]

[illegible]

Իմաստութիւնը գոհարներէն աղէկ է. ու
բոլոր ցանկալի բաները չեն կրնար անոր հա-
-ւասարիլ: Առակ. Ը. 11:
Հոգիին տգիտութիւնը աղէկ չէ: ԺԹ. 2:

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

Բարոյական գիտութեան վախճանն՝ է մարդս բարի և առաքինի ընել։

Այս գիտութիւնը՝ մեր բարքն ու վարքը կառավարող օրէնքները այնպէս պարզելու և բացատրելու է, որ կարող ըլլանք հասկընալ՝ թէ ինչ և որո՞նք են մեր պարտականութիւնները, և թէ զանոնք կատարելու մասին ինչ պատասխանատուութիւններ ունինք առ Աստուած, և առ մարդ։

Այս գիտութեան նպատակն է սրտերնուս մէջ սէր մը զարթուցանել ճշմարտութեան և սրբութեան վրայ. նաև սորվեցունել՝ անձերնիս կառավարելու, զԱստուած պաշտելու և իրարու սիրելու, և մարդոց բարիք ընելու հարկաւորութիւնը. որպէս զի այն ճամբով կարողանանք ձեռք ձգել այն գերազանց երջանկութիւնը՝ որուն ընդունակ ենք։

Ո՛ և իցէ գիրք մը բարոյականի վրայ, եթէ յարմարութիւն չունի զմարդիկ այս յիշեալ վախճանին հասցունելու, բնաւին արժանի չէ բարոյական անունը վրան առնելու, և անպիտան է ազգի մարդկան։

Բարոյականի գրոց և ճառերուն բազմաց մէջ երևցող մէկ մեծ սխալմունքն ու պակասութիւնը այն է՝ որ չեն ցուցըներ՝ թէ Սուրբ Գիրքը՝ Աստուծոյ բարոյական կառավարութեան ամենահարկաւոր և խիստ օգտակար միջոցներուն մէկն է՝ կատարելապէս յարմարած մեր բարոյական բնութեան, և բարոյական այն ամէն ճշմարտութեանց

և սկզբանց, որ առանց յերկնից յայտնութեան, այսինքն՝ առանց Սուրբ Գրոց կ՚իմացուին. և թէ՝ խիստ կարևոր է առաքինութեան առաջնորդող շարժառիթներուն մեծ զօրութիւն տալու։

Ճշմարիտ է՝ որ առաքինութեան շատ պարտաքերը. և շատ սկզբունքները կրնան գիտցուիլ առանց յերկնից յայտնութեան, բայց նմանապէս այս ալ ճշմարիտ է որ՝ մեր ախորժակները, կիրքերը, և անձնական բաղձանքները եւս առաւել զօրաւոր են տակաւին բնական առաքինութեան ո և իցէ շարժառիթներէն. և հետևապէս կը տիրեն մեր վրայ։ Ամենայն մարդկային բնութիւնը՝ բարւոյն ըստ մասին գիտութեամբը, և չարին գործածութեամբը, խառնուրդ մը եղած է միշտ։

Այս նկատմամբ՝ բնական առաքինութիւնը յար և նման է բնական կրօնից։ Ինչպէս՝ բնական լոյսը բաւական է՝ Աստուծոյ էութեան և ստորոգելեաց շատերը ճանուցանելու, բայց տակաւին մարդս երբեք բնութեան լուսոյ թողուած է, միշտ կռապաշտութեան մէջ ինկած է, և բնական կրօնից սորվեցուցածն ալ իր մտքէն գրեթէ բոլորովին դուրս մերժած է։

Սոկրատէս՝ հեթանոսաց բարոյական փիլիսոփաներուն գլխաւորն ու վեհագոյնը, մարդուս բարոյականին անյոյս վիճակը այնպէս զօրաւոր զգաց որ կը պնդէր թէ ոչ ոք կարող է զանիկայ վերանորոգել կամ դարմանել՝ եթէ յերկնից Աստուածային ուսուցիչ մը չգայ՝ որ երկնայնեցին որոշէ, և տկար շարժառիթները զօրացունէ։

Բայց հիմա բարոյականի հեղինակ մը որ Վերարաւէնի փնտռուած ուսուցիչն ունի, եթէ զանիկայ մերժէ, հեթանոսէ մըն ալ նուաստ է այնպիսին,

և հեթանոսական իմաստութենէ անգամ յերանեալ։

Մարդկական գիտութեան շատ դրութեանց ուրիշ մէկ սխալմունքն ու դրութիւնն ալ այն է որ՝ չեն ցուցըներ թէ մարդս ինչ էակ մըն է. և ոչ միայն Աստուածային յայտնութեան, այլ և Աստուածային օգնականութեան ալ կարօտ է այն մարդուս բարոյական վիճակը սահմանելու համար՝ որ է մեր էութեան գերագոյն վիճակը։

Այս գիտութեան վրայ գրուած բազմահատոր գրեանց մէջ հազիւ հազ կամ ոչ երբեք ցուցուած չէ՝ թէ առօրեայ պիտոյքներինուս և ընդունած պարգևներընուս համար ալ, և մանաւանդ՝ անվախճան բարեաց և օրհնութեանց համար ստէպ և ժամանակական աղօթք կարևոր և օգտակար է. որն որ մեր անկեալ վիճակին հարկաւոր է և անհրաժեշտ։

Յիրաւի ցաւալի է յիշել որ ոչ միայն բարոյականի բազում դրութիւնները այսպէս աղաւաղեալ են, այլ և շատ ազգեր՝ անոնք ալ լուսաւորեալ, դեռ արժանաւոր մտադրութիւն չեն ըրած այս չնաշխարհիկ և ամենաօգտակար գիտութեան։ Իրենց և իրենց զաւակացը մտաւորական և նիւթական վիճակին յառաջադիմութեանը և բարեկաւութեանը համար աշխատանք չեն խնայեր, բայց սրտին կրթութիւնը այնքան կարևոր չեն սեպեր։ Ասիկայ յայտնի ողբալի ճշմարտութիւն մըն է այն ազգաց վրայ՝ որ նախանձաւորութեամբ մը արթընցած են դարուս լուսաւորեալ ազգաց քաղաքականութեան լուսովը լուսաւորուելու։

Մենք բերկրութեամբ սրտի կը տեսնենք որ մեր ժողովուրդը այս օրուան օրս սկըզբնաւորած է

քայլեր առնուլ յառաջադիմութեան, և գովելի ջանասիրութեամբ մը կ'աշխատի քան զինքն լուսաւորեալ և նախանձելի ազգաց կարգն անցնելու։

Եւ քաղցր յուսով կ'սպասենք ուղիղ ընթացիւք յաջողութեանը, և հաստատուն կատարելութեանը հասնելուն։

Ազգ մը անխոտոր ուղղութեամբ անսխալապէս դաստիարակելու համար անհրաժեշտ պայմաններ կան։ Որքան յաճախակի վիճակէ 'ի վիճակ կերպարանափոխ ըլլայ՝ բնաւին չկրնար հասնիլ այն գերագոյն դաստիարակութեան անաղօտ լուսոյն պայծառութեամբը փայլելու. և ճշմարիտ բարօրութիւն վայելելու՝ մինչև որ բնական և յայտնեալ կրօնից անսխալ սկզբանցը վրայ հիմնեալ բարոյական գիտութիւնը առաջին տեղը չբռնէ դաստիարակութեան մէջ։

Ազգ մը կամ ժողովուրդ մը՝ գիտութեանց ծայրագոյն բոլոր օգուտները քաղելու ալ ըլլայ, տակաւին թերի է իր դաստիարակութիւնը, եթէ այն ուսմանց բարոյական ազդեցութեան տպաւորութիւնը յինքն ընդունելու յարմարացած չէ, նա մանաւանդ՝ եթէ բարոյական գիտութեան նպատակը սրտի վսեմական վիճակ մը ստացած չէ։

Քանզի ուրիշ ինչ գիտութիւն կայ՝ յետ կրօնից, որ այնքան անմիջական է իր պաշտօնը մարդուս լաւագոյն մասին ամենընտիր կարողութեանց մեքենային անխոտոր շարժումն տալ, և զանոնք չափու և համեմատութեան շրջանին մէջ 'ի հնազանդութեան պահել Աստուածադիր օրինաց՝ 'ի շաւիղս առաքինութեան և երջանկութեան։ Դարձեալ՝ ուրիշ ինչ գիտութիւն կայ՝ յետ կրօնից, որ այնքան կից կապակցութիւն ունենայ

մերձիմս Հանդերձեալ ծերագոյն վիճակին։

Ոմանք գիտութիւնք կամ ուսմունք կրնան զմեզ դուրսի գաւթին մէջ պտըտցունել, և ոմանք՝ տաճարին ներսի կողմը կը մտցունեն. իսկ այս գիտութիւնը զմեզ մինչև ՍՐԲՈՒԹԻՒՆ ՍՐԲՈՒԹԵԱՆՑԸ կը մօտեցունէ։

Տեղերնիս չներեր երկարել թէ ինչ են բարոյական գիտութեան առաւելութիւններն ուրիշ գիտութեանց վրայ։ Միայն այս կ'ըսեմ թէ պէտք է դաստիարակութեան մէջ արժանաւոր տեղը նուիրենք աս գիտութեանը։

Աստի՝ ծնողք և ուսուցիչք, մանաւանդ՝ այն ազգասէր այնուամէն երախտաւորք՝ որ աշխոյժ եռանդով և վառ տենչմամբ անձնանուէր եղած են, բնաւին իրաւացի և ապահով երաշխաւորութիւն մը չեն կրնար ունենալ։ Ազգին ապագայ բարեկեցիկ և բարեբաստիկ վիճակին, եթէ գոհ ըլլան իրենց խնամոցը յանձնուած զաւակացը. պատանեաց և երիտասարդաց. աղջկանց և մանկամարդաց նորաբոյս միտքերը խառնելով ուսմամբք թուաբանութեան, աշխարհագրութեան . . . , Գաղղիարէն և Անգղիարէն լեզուաց և այլն և այլն. ու բոլորովին կամ ըստ մեծի մասին զանց առնեն և ծածկեն անոնցմէ իրենց լաւագոյն մասին գիտութիւնը։ Վասնզի անանկով կը զրկեն զանոնք նոյն իսկ իրենց հետամուտ եղած երջանկութենէն, և ամենևին կարող պիտի չըլլան հանելու իրենց կենացը, և իրենց քրտինքին և աշխատանացը վախճանին, որ է, և պէտք է ըլլայ վայելումն խնդութեան, խաղաղութեան և արդարութեան վիճակի յաշխարհս, ... ։

Արդ՝ մենք ալ մեր կողմանէ այս բարենպա-

տակ ձեռնարկութեանը մէջ բուն պատմահայութեան նպատակամատոյց ըլլալու համար, այս ընտիր՝ թէ-պէտև համառօտ գրքոյկս երկրորդ տպագրութեամբ ՚ի լոյս կ'ընծայենք՝ յուսալով որ ասիկայ գոնէ մի-ջոց մը, և առիթ մը կ'ըլլայ անոնց պատերազմունն մէջ այս կարևոր գիտութեան վրայ աչք մը արթնցու-նելու, և բարոյական սրբութեան և առաքինու-թեան համար բաղձանք մը վերընձիւղելու և զար-գացունելու ։

Ինչ բարոյականի գրոց բազմութեան մէջէն աս գիրքն ընտրելնուս պատճառն այս էր որ՝ այս գիր-քը աղուոր է յիշեալ երկու մեծամեծ պարկեշտու-թիւններէն և սիրալիրութիւններէն, որոնցմով շատ գիրքեր անպիտան եղան և բազմաց միտքն ալ բա-րոյական կատարելութեան ազնիւ բերէն խոտորեցին ։ Նաև այս գիրքը ՀԵԹԱՆՈՍԱԿԱՆ առաքինու-թեան դրութիւն մը կամ ընթացք մը բռնած չէ, այլ ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ. և թէ Անգղիոյ և թէ Մի-ացեալ Նահանգաց բազմաթիւ դպրոցներու մէջ իբրուամբ մեծ անուն առած է ։

Դարձեալ՝ այս գիրքը իր պարզաբան համառօ-տութեամբը, և նոյնթին կարգադրութեամբը բա-րոյական գիտութեան ամբողջը դիւրահասկանալի կ'ընէ ամեն կարգի մարդերու ։ Ինչ դպրոցներու ալ յարմար դասագիրք մը ըլլալու համար ամեն գլխոյն և յօդուածոյն վերջը հարցմունք ալ դրուած է ։ Դասատուութեան մէջ հանգստական ըլլալու համար և մարքին վրայ խորագոյն տպաւորութիւն մը ընե-լու համար, աշակերտը յօդուած մը կարդալու է այնպէս ուշադրութեամբ, որ կարող ըլլայ նորէնը ՚ի բերան պատմել ուսուցչին ։ Ինչ ապա. Հետևեալ դասին առջի կարդացած յօդուածին վերյիշաբերելով

Հարցմունքները սորվելու է միայն, և անոնց պատշաճ պատասխանները գտնելու է. որով առաջին դասն ալ մէյմը աչքէ անցընելու պարտական կ'ըլլայ։

Հարցմանց ոմանց ճշգրիտ և ուղղակի պատասխան չգտնուիր Համարին մէջ. ասիկայ անոր Համար է որ աշակերտը իր քովէն օրինակներ գտնէ և այս կամ այն սկզբունքները բացատրէ. որ աղէկ փորձաքար մը կ'ըլլայ իմանալու թէ աշակերտը նիւթը աղէկ միտք առե՞ր է, թէ ոչ։

Աղէկ է որ ուսուցիչն ալ իր քովէն Հարցմունքներ ընէ. և աշակերտաց աղօտ և շփոթ երևցածը պարզէ և բացատրէ, որով դասատուութիւնը զուարճալի և միանգամայն օգտակար կ'ըլլայ ուսանողաց։

Յիրաւի այս դասագիրքս միայն տարերք է. և միայն սկզբնաւորութիւն մը պէտք է սեպել մատաղ մտքերու Համար։ Բայց կը յուսանք որ շատ չանցած այս գրքոյկին ընդունելութիւնն ու օգտակարութիւնը տեսնելով, քաջալերութիւն պիտի առնունք աւելի ընդարձակ մը 'ի լոյս ընծայելու մեր ընթերցողաց։

ՍԿԶԲՈՒՆՔ
ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ

ՄԱՍՆ Ա

ԳԼՈՒԽ Ա

Բարոյական Օրէնք
Փորձք և Պարտաւորութիւնք ։

ՅՕԴՈՒԱԾ Ա

Բարոյական Օրէնք ։

Բարոյական գիտութիւնը՝ բարոյական օրինաց վրայ խօսող գիտութիւնն է ։

Ի՞նչ է բարոյական օրէնք ։ Մարդիկ երբ որ կը տեսնեն թէ երկու դիպուածներ անանկ կապուած են իրարու, որ մէկը պատահածին պէս միւսն ալ միշտ կը հետեւի անոր, ան կապակցութիւնը կը կոչեն օրէնք ։ Նաև առաջինն դիպուածը կը կոչեն պատճառ, և երկրորդը՝ գործ ։ Զոր օրինակ, բնագէտները՝ երբոր տեսան որ ջուրը այսինչ աստիճան ցրտանալուն պէս կը կարծրանայ կամ՝ սառի, հաստատեցին թէ օրէնք է որ ջուրը այսինչ աստիճան ցրտութեան

համնելուն պէս կը սառի ։ Նաև երբոր տեսան որ ջուրը այսինչ աստիճան տաքնալուն պէս՝ կ՚եռայ և ՚ի շոգի կը դառնայ, ան ատենն ալ հաստատեցին ուրիշ օրէնք մը թէ ջուրը այսինչ աստիճան տաքութեան հասածին պէս կ՚եռայ ։ Ասանկով աս ընդհանուր ճշմարտութիւնը կը հանեն թէ՝ երբոր այսինչ պարագաներուն մէջ դիպուածներուն մէկը կը պատահի, միւսն ալ հարկաւ կը հետևի անոր. և կ՚ըսեն թէ ցուրտը ջրոյ սառելուն, և տաքը՝ եռալուն պատճառն է ։

Բայց այս յայտնի է թէ երկու դիպուածներ միշտ ասանկ կապակցած չեն կրնար ըլլալ՝ եթէ զանոնք այսպէս կապակցող զօրութիւն մը, և ան զօրութիւնը միշտ և ամէն տեղ ՚ի գործ դնող Էակ մը չըլլայ ։

Ուստի բնութեան օրինաց գոյութիւնը ան Գերագոյն Էակին՝ համայն տիեզերաց Արարչին և Պահպանողին էութիւնը կը ցուցընէ. և ամէն փոփոխութիւնները որ կ՚ըլլան Աստուծոյ գոյութեան ապացոյց են ։

Նաև յայտնի է որ Արարիչը մեր կառավարելուն համար ասանկ իրար կապած է դիպուածները. ինչպէս, ջրոյ եռացմանը հետ այս ինչ աստիճան ջերմութիւն կապելով՝ մեզի սորվեցընել կ՚ուզէ թէ, եթէ ջուրը եռացընել ուզենք, պէտք է այս ինչ աստիճան ջերմութեան հանենք զանիկայ ։ Եւ որովհետև ինքը առ հասարակ անփոփոխ է իր դրած օրինաց վրայ, վասն որոյ անոր սահմանած

կերպէն դուրս ելնող գործք մը չենք կրնար կատարել՝ թէև շատ ալ ջանանք ։

Արդ՝ աս օրէնքը դարձընենք բարոյականին ։ Ամէն մարդ գիտէ թէ այս ինչ տեսակ գործքերը բարի են և այն ինչ տեսակը չար ։ Ո՞վ չգիտէր թէ ստախօսութիւնը, մարդասպանութիւնը, գողութիւնը, անգթութիւնը չար գործքեր են . և ո՞վ չգիտեր թէ ճշմարտախօս, արդար, գործունեայ, երախտագէտ և բարերար ըլլալը բարի գործքեր են ։ Տղայ մը անգամ՝ քիչ մը խորհելով կ՚իմանայ թէ աս երկու տեսակ գործքերէն միշտ հետեւանքներ կը ծագին . զոր օրինակ, եթէ մէկը չար գործքեր գործէ՝ սուտ խօսի, գողութիւն ընէ կամ ուրիշները նեղէ, իր ներսի դին մասնաւոր տհաճութիւն մը կամ ապերջանկութիւն մը կ՚զգայ, ու կ՚ըսուի յանցանաց զգացումն կը վախնայ թէ ըրածը կը յայտնուի, և կ՚ուզէ որ ըրած չըլլար, ինչու որ գիտէ թէ՝ եթէ յանցանքը յայտնուի, ամենուն անարգելի պիտի ըլլայ ։

Իսկ ընդհակառակն, եթէ բարի գործէ, ճըշմարիտ խօսի, երախտագէտ ըլլայ, չարին փոխարէն բարի հատուցանէ, մասնաւոր հաճութիւն մը կամ երջանկութիւն մը կ՚զգայ իր սրտին մէջ, ըրածին կը հաւնի, և գիտէ թէ ամէն մարդ պիտի յարգէ զինքը ։

Արդ՝ որովհետև աս գիտուածներս և շատ ուրիշներն ալ միշտ այսպէս յօդեալ կը գտնուին, վասն որոյ այս կապակցութիւնը օրէնք կը կոչենք .

և որովհետև այս կապակցութեան հիմը՝ գործքի մը բարոյական բնութիւնը կը կոչուի, անոր համար այս օրէնքը կ'անուանենք օրէնք բարոյական։ Նաև կը գտնենք որ մեր դիպուածները անփոփոխ են. բարի գործոց՝ հաճութիւն կը հետևի միշտ, և չար գործոց՝ տրտմութիւն։ Ասոնք որոշ կ'իմանանք թէ՝ անոնց այսպէս անբաժանելի կապը՝ Աստուած, մեր Արարիչն ու Ծայրագոյն Դատաւորը կապեց. և շատ յայտնի է որ մեզի սորվեցնելու միջոցով ասանկ ըրաւ. ուրկէ կրնանք սորվիլ թէ Աստուած ինչպէս կ'ուզէ որ գործենք։ Ինչպէս՝ եթէ Աստուած բարեգործութեան հետ՝ հաճութիւն, և չարագործութեան հետ՝ ապերաջանկութիւն կապած է անփոփոխապէս, ալ մեր բարի ըլլալ ուզելը այնչափ յայտնի է, ինչպէս որ երկնաւոր պատգամով իմացուցած ըլլար։ Եթէ տէրութեան մը մէջ ամէն մարդասպան անհրաժեշտապէս մահուամբ պատժուի, անիկայ առանց տէրութենէն արգելման գիր մը հրատարակուելու այնքան յայտնի խրատ և զգուշութիւն մըն է մեր վարուցը, որպէս թէ՝ տէրութեան ամէն կողմը մարդասպանութեան արգելման օրէնք հրատարակուած ըլլար։

Գործքերուն հետևութիւնները այսպէս քըննելով՝ շատ բաներու մէջ մեր Արարչին օրէնքը կամ կամքը ինչ ըլլալը կրնանք սորվիլ։ Ասկէց 'ի զատ Սուրբ Գրոց մէջ իր կամացը յայտնութիւնք ունինք, որ կը սորվեցընէ թէ ինչպէս

պարտական ենք գործել. Նաև կ՚իմացընէ թէ հընազանդութեան և անհնազանդութեան ինչ հետևանքներ զուգեց Աստուած: Ահա այս օրինաց կարգադրութիւնը և բացատրութիւնը բարոյական գիտութիւն կ՚ըսուի:

Հարցմունք:

1. Օրինակ մը տուր բնական օրէնքի վրայ, այսինքն, դիպուածի մը՝ որուն միշտ ուրիշ դիպուած մը կը հետևի:

2. Բարոյական օրէնքէն օրինակ մը տուր:

3. Աստուծոյ էութիւնը ի՞նչպէս կը յայտնես:

4. Օրէնք մը յիշէ, որով Աստուած մեզ կառավարել կ՚ուզէ:

5. Կենացդ մէջ պատահած դիպուած մը կը յիշե՞ս, որուն մէջ բարի գործքերէն յառաջ եկած երջանկութիւնը, և չար գործքերէն յառաջ եկած անհանգստութիւնը զգացիր:

6. Ինչո՞ւ Աստուած անանկ կարգադրեց որ տեսակ մը գործքերուն խայթ խղճի, և ուրիշ տեսակ մը գործքերուն՝ հաճութիւն հետևի միշտ:

7. Եթէ կրած խայթերնուս և վայելած հաճութիւններնուս ուշ դնենք, մեր պարտականութիւնը ևս տեսնել չե՞նք ճանչնար, և երջանկագոյն չե՞նք ըլլար:

8. Ուրեմն ինչո՞ւ անոնց միտք չենք դներ ու

անոնց համեմատ չենք գործեր։

Յ. Հասկցա՞ր ինչ ըսել է բարոյական գիտութիւն. բացատրէ՛։

ՅՕԴՈՒԱԾ Բ

Բարոյական գործ և պարտաւորութիւն։

Ի՞նչ է բարոյական գործը։

Գործ կ'ըսուի ինչ որ մարդս գիտմամբ կամ գիտնալով կը գործէ։ Մարդիկ և կենդանիներն ալ շատ բաներ դիտմամբ կը գործեն։ Կենդանիները շատ անգամ իրարու և մարդոց ալ վնաս կ'ընեն՝ ճիշդ վնասելու մտօք։ Բայց կենդանեաց գործքերը մարդոց գործքերուն հետ թէ որ բաղդատենք՝ տարբերութիւնը խիստ մեծ է։ Կենդանիները չեն գիտեր և չեն կրնար գիտնալ թէ իրենց գործքերը ուր են, բայց մարդիկ կարող են այս որոշումը ընելու։ Արդ՝ որովհետև կենդանին բարին ու չարը չկրնար որոշել, վասն որոյ անոր գործքերը բարոյական գործոց կարգը չենք դասեր։ Իսկ մարդը աս որոշումը կրնայ ընել, վասն որոյ իր գործքերը բարոյական գործ կը սեպուին։ Բայց մարդիկ երբեմն դիպուածոյ գործքեր ալ կը գործածեն. ինչպէս, մարդ մը չտեսնալով՝ քար մը կամ գունտ մը կը նետէ մէկուն ու կը վնասէ։

Ասանկ գործքի մը մէջ յանցանաց զգացումն չենք ունենար. Թէպէտև եղած բանին վրայ կը ցաւինք: Մեր խղճմտանքը մեզ չյանդիմաներ, երբոր վնասելու մտքով և կամ բոլորովին անհոգութեամբ չենք գործած:

Նաև կ'ըլլայ որ երբեմն բարի գործք մը վերջը վնաս կը պատճառէ. ինչպէս՝ ըսենք թէ հիւանդ բարեկամիս աղէկ կերակուր խրկեմ ու կերակուրը վինքը վնասէ, կը ցաւիմ անոր քաշած վնասին վրայ, բայց իմ գործքիս վրայ յանցանութիւն չեմ զգար, մանաւանդ դիտաւորութիւնս բարի էր: Աս և ասոր նման օրինակներէն կը սորվինք, թէ գործքերուն բարոյական յատկութիւնները՝ դիտաւորութենէ դատելու է:

Դիտաւորութիւնը զանազան կերպով չար կ'ըլլայ: Ա. Երբոր ուրիշը կը վնասենք բարկութեամբ անոր զարնելով կամ անոր վրայ գէշ խօսքեր հրատարակելով՝ մի միայն այն մտքով որ ուրիշները սխալ կամ գէշ համարում ունենան անոր վրայ: Բ. Երբոր միայն անձերնիս հաճեցնել կը նայինք՝ առանց նկատելու ուրիշին պատճառած վնասներնուս: Աս կ'ըլլայ՝ մէկը ծաղրելով զբօսանքի համար Թէպէտև ատելութիւն չենք ցուցըներ: Իրաւունք չունինք ուրիշներուն երջանկութեանը դպչելու՝ ինքզինքնիս հաճեցընելու համար: Ասանկով ընդհանուր կանոն մը կրնայ հաստատուիլ թէ՝ մեր դիտաւորութիւնը չար է երբոր Աստուծոյ օրինաց մէկուն դէմ ան-

դամ գործելու դիտաւորութիւն ունինք. և առ օրէնքը երկու պատուիրանաց մէջ կ'ամփոփուի. «Ի՛նչ Տէր Աստուածդ բոլոր սրտէդ պիտի սիրես»: «Ինչ որ կ'ուզես որ մարդիկ քեզի ընեն, դուն ալ անոնց անանկ ըրէ»: Գ. Որովհետև գործքի մը բարոյական յատկութիւնը դիտաւորութենէ կ'որոշուի, անոր համար եթէ չարութիւն ընելու միտք ունենանք, թէև արդեամբ չգործենք ալ՝ դիտաւորութիւննիս չար է: Ու երբոր իրօք միտքերնիս կը դնենք թէ բարի գործենք, թէև դիտաւորութիւննիս կատարելու կարող ալ չըլլանք, մեր դիտաւորութիւնը Աստուծոյ ընդունելի է: Ինչպէս, Աստուած Դաւթին հաճեցաւ վասն զի Դաւիթ դիտաւորութիւն ունէր տաճարը շինելու, թէպէտև Աստուած չթողուց որ շինէ: Անանկ ալ աղքատներուն բարի կամքը և բաղձանքները Աստուծոյ առջին հարուստներուն ըրած ողորմութեանը հաւասար ընդունելի են: Դ. Որովհետև ընդունելի գործք մը ընելու համար բարի դիտաւորութիւն պէտք է, վասնորոյ եթէ Աստուծմէ հրամայուած գործք մը կատարենք առանց բարի դիտաւորութեան, Աստուծոյ առջևը ընդունելի չէ ան գործքը: Բարի է աղքատ որբևայրի մը արդարութիւն ընել. բայց անիրաւ դատաւորը, որ ոչ Աստուծմէ կը վախնար, ոչ ալ մարդոցմէ կ'ամչնար, ու միայն քաշած թախանձանացը պատճառաւ որբևայրին դատաստանը տեսաւ, ընդունելի գործք մը չը-

րաւ. Ինչու որ իր միտքը միայն ծուլութենէ ազատուիլ էր։ Անանկ ալ ատեն մը եթէ քարի և յօժար. մարմինը և միտքը։ Հետևաբար ծնողացը կամքը, անհնազանդ մնալ, թէև ծնողացը ըրածը կատարէ ալ։ Այս ալ քիչ մը արժան բան է թէ, առաջուց ունեցած զգացումնիս մեր դիտաւորութեանը վրայ շատ ներգործութիւն ունի։ Ան որ նախանձ, վրէժխնդիր և չար զգացումներ ունի, շատ հաւանական է որ նախանձութեան, վրէժխնդրութեան և ուրիշ չար գործքեր առնելու ալ գործէ քան թէ ան մարդը որ բնաւ այսպիսի խորհուրդներ չունի իր մէջը։ Ասոր կը տեսնենք թէ ան զգացումները որ գէշ չար գործքերու կ'առաջնորդեն, ինքնին չար են։ Այն այս բանն է՝ որ մեր օրհնեալ Փրկիչը կ'իմացընէ մեզի, «Սրտէն կ'ելլեն չար խորհուրդները» ըսելով։

Հարցմունք։

1. Կենդանիները և մարդիկ ալ դիտմամբ կը գործե՞ն։

2. Մարդոց և կենդանեաց մէջ մեծ տարբերութիւնը ի՞նչ է։

3. Մարդոց վրայ իշխանութիւն կրնա՞նք ունենալ՝ կենդանեաց վրայ ունեցած կերպէն տարբեր կերպով։

4. Օրինակով մը բացատրէ։

5. Մարդոց մէջ իշխանութիւն ունենալու բնական կերպը որն է։

6. Եթէ մարդիկ չէին կառավարուէին չարն ու բարին գիտնալով, ինչի՞ նման էին։

7. Պատանիները երգեր այսպէս կ'ընե՞ն։

8. Նման գործերը յարգելի՞ են թէ անարգելի են։

9. Եթէ մէկը մեզ վնաս դիպուածով, ան գործքը չար սեպել պէտք է։ Եթէ ոչ, ինչո՞ւ։ Օրինակ։

10. Եթէ մէկը բարերարութիւն ընելու միտքով մեզի վնաս մը պատճառէ, շնորհակա՞լ ըլլալու ենք, թէ տհաճութիւն ցուցընելու ենք։ Ինչո՞ւ։ Օրինակ։

11. Օրինակ մը տուր անխորհրդաբար եղած գործքի մը համար։

12. Այսպէս գործքեր ըրա՞ծ ես։

13. Չար բանի մը օրինակ մը տուր, որ գործքը արդեամբ չէ կատարուած։

14. Բարի գործքի մը օրինակ տուր, որ առանց բարի դիտաւորութեան եղած է։

15. Ցուցուր թէ մարդիկ ինքզինքնին ի՞նչպէս կը չարացընեն չար խորհուրդներ սնուցանելով։

ԳԼՈՒԽ Բ

Խղճմտանք :

ՅՕԴՈՒԱԾ Ա

Ի՞նչ է խղճմտանքը, և խղճմտանքը մեզ ի՞նչպէս կը խրատէ կամ կ'ուրախացընէ :

Յայտնի է որ երբոր բան մը կ'ընենք, ուրիշ բան մը պէտք է որով ան բանն ընենք : Ինչպէս քալելու համար ոտք պէտք է, տեսնելու համար՝ աչք պէտք է, լսելու համար՝ ականջ, և այլն : Անանկ են մեր ներքին կամ մտաւոր գործողութիւններն ալ, ինչպէս. խորհելու կամ զգալու համար միտք պէտք է որով խորհինք կամ զգանք. յիշելու համար յիշողութիւն մը՝ որով յիշենք :

Արդ՝ ամէն մարդ գիտէ թէ ինք կարողութիւն ունի ուրիշ մարդոց գործքերուն մէջ բարին կամ չարը որոշելու. և գիտէ ալ թէ իր գործքերուն չար կամ բարի յատկութիւններ ունենալէն մանաւոր զգացումներու ենթակայ է : Ահա աս կարողութիւնը, որ մարդս ունի ու կենդանին չունի՝ խղճմտանք կը կոչենք, որով այս որոշումը կ'ընենք, ու երջանկութեան և ապերջանկութեան զգացումներ կը վայելենք և կը կրենք : Ու աս մեր ընեցած չարի կամ բարւոյ զգացմունքը կը

վերաբերի թէ առ Աստուած և թէ առ մարդ ունեցած գործքերնուս ։ Եթէ տղայ մը սուտ խօսի՝ թէպէտև մարդ չիմանայ, ու երդնու՝ թէպէտև մէկը չլսէ, կամ սուրբ օրը այսինքն կիրակին չպահէ՝ թէպէտև մէկը չտեսնէ, ինքը կ'զգայ թէ Աստուծոյ դէմ մեղանչեց. և կը վախնայ թէ Աստուած զինքը պատժէ իրաւամբ ։ Ու-թէ իր դրացիին ստացուածքը գողնայ, կամ իր ընկերները խաբէ կամ զարնէ ու նախատէ, կ'զգայ թէ զանոնք վնասելուն համար յանցաւոր է. կ'ամչնայ անոնց երեսը նայելու, և գիտէ թէ իր վարքին համար պատժոյ արժանի է* ։

Ասոր կ'ըսենք թէ խղճմտանքը մտքին այն կարողութիւնն է, որով թէ առ Աստուած և թէ առ ընկեր ըրած գործքերնուս չարն ու բարին կ'որոշենք ։ Ու որովհետև թէ՛ մեր և թէ ուրիշներուն մի և նոյն վճիռները կուտանք, անոր համար կ'ըսենք թէ խղճմտանքը մտքին այն կարողութիւնն է, որով բարոյական գործողութեան չարն ու բարին կ'որոշենք, և նոյն կարողութիւնն է որ մեզ կ'ստիպէ բարի գործելու և կ'զգուշացընէ չար գործելէն. նաև մէկ կերպովը հաճութիւն կ'ըզգանք, ու միւսովը՝ տրտմութիւն ։

Խորհինք քիչ մը բարւոյ ու չարի վրայ ունեցած զգացումներնուս վրայ, որ տեսնանք թէ խղճմտանքը մեզ ինչ կերպով կը խրատէ ։ Նախ՝

*Այս զգացումներուն ամէնք կ'ունենանք, երբոր անասունները չարաչար գործածենք ։

գիտցուք թէ գործք մը պիտի ընենք և կը խորհինք թէ ընել պէտք է արդեօք թէ չէ. զոր օրինակ ըսենք թէ չար տղայ մը հօրը կը բարկանայ և կը խորհի թէ արդեօք զարնէ հօրը։ Հաւանական է որ ամէն բանէն առաջ խորհելով թէ իր հայրը իրմէ զօրաւոր է և կը պատժէ զինքը, անանկ գործք մը ընելը խելացութիւն չսեպեր. ինչու որ շահածէն աւելի պիտի կորսնցընէ։ Բայց ըսենք թէ իւր հայրը հիւանդ պառկած է և չկրնար պատժել զինքը ըրած չարութեանը համար։ Սակայն եթէ տղան վայրկեան մը խորհի, պիտի իմանայ թէ հօրը զարնելը չարութիւն է, և թէ տարբերութիւն չկայ հայրը զինքը պատժելու կարող եղեր է թէ չէ։ Ու աս տղան երբոր տեսնէ որ ուրիշ տղայ մը՝ կրցածին չափ աղէկութիւն ընելու փոխանակ՝ հօրը կը զարնէ, պիտի ըսէ թէ այն տղան չար է և պատժոյ արժանի։

Իսկ եթէ հօրը զարնելու ջանք ըրած ժամանակը ինքզինքը սաստիկ վնասէ, թէպէտեւ ամէն մարդ պիտի ցաւի, սակայն բոլորն ալ պիտի ըսեն որ իրաւամբ եղաւ և արժանի էր։

Դարձեալ՝ ըսենք թէ տղայ մը կ'զգայ որ իր հօրը զարնելը չարութիւն է. նոյն ժամանակին ուրիշ բան մըն ալ կ'զգայ իր մէջը, որ աս չարութիւնը չընելու կ'ստիպէ զինքը. եթէ տղան բարկացած է՝ իր մէջը երկու տեսակ զգացումներ կ'ունենայ. բարկութեան զգացումները զինքը պիտի ստիպեն որ ընէ, և խղճմտանքը պիտի խրա-

տէ որ չընէ։ Եթէ խղճմտանքին հնազանդի՝ բարի տղայ է. և եթէ բարկութեան կիրքը հնազանդի՝ չար տղայ է։

Ուրիշ օրինակ մը առնենք։ Դիցուք թէ տղեկ մը քիչ մը ստակ տուին որ երթայ իրեն համար խաղալիք գնէ. երբոր խաղալիքները առնել կ'երթար՝ խեղճ կնոջ մը պատահեցաւ, որուն զաւակները անօթութենէ կորսուելու վրայ էին։ Խաղին վրայ ունեցած սէրը կ'ստիպէր զինքը որ երթայ խաղալիքները առնէ. բայց իր խղճմտանքը կը խրատէր կամ կը ստիպէր որ խեղճ տղոցը ողորմի։ Անձնասէր տղայ մը խաղալիքներուն վրայ ունեցած սիրոյն պիտի հնազանդէր և թողուր ան տղաքը որ սովամահ կորնչէին. իսկ բարի տղայ մը իր խղճմտանքին պիտի հնազանդէր և ինքզինքը պիտի զրկէր խաղէն, ու դրամը ան աղքատ տղոցը տար։

Գործք մը կատարելէն ետքը ունեցած զգացումնիս քննելով կ'իմանանք թէ խղճմտանքը մեզ ինչպէս կը խրատէ։

Առնենք վերոյիշեալ օրինակը։ Եթէ տղայ մը բարերարութիւն ընէ՝ երջանկութիւն կ'զգայ, և ըրածին կը հաւնի։ Ու եթէ ուրիշ տղայ մը ան գործքերը տեսնէ՝ կը սիրէ զանիկայ և կը ցանկայ որ իր գործքին համար աղէկ հատուցում մը ընդունէ ան տղան։ Ետքը եթէ ան տղան փողոցէն անցնելու ժամանակ աղքատ տղոցը տուած ստըկին երկուքին չափ դրամ գտնէ, բա-

լոր մարդիկ ուրախ կ'ըլլան և կ'ըսեն թէ այս հատուցմանը արժանի էր ։

Ընդ հակառակն՝ եթէ տղայ մը ան աղքատ տղոցը բարերար ըլլալու փոխանակ՝ թողու որ կուրընչին, ու անոնց նախատական անուններ ալ կանչէ կամ զարնէ, երբոր կ'անցնի կ'երթայ ու կը խորհի, իր ըրածին վրայ շատ կ'ամչնայ, կը տրտմի ու շատ անհանգիստ կ'ըլլայ. և կը վախնայ որ դժբաղդութիւն մը պատահի իրեն ։ Եթէ այսպէս գործք գործող մէկը տեսնենք՝ շատ տհաճութիւն կը ցուցընենք, անոր հետը ընկերանալ չենք ուզեր, ու կը սեպենք թէ պատժոյ արժանի է ։ Չարագործ անձանց այնպէս վախկոտ և երկչոտ ըլլալնուն և բարեգործ անձանց այնչափ համարձակ ըլլալնուն գլխաւոր պատճառը աս է որ՝ չարագործը իր պատժոյ արժանի ըլլալը գիտէ, վասն որոյ կը վախնայ որ մարդիկ զինքը կը պատժեն ։ Իսկ բարեգործը գիտէ որ բարի հատուցման արժանի է, անոր համար մէկէն վախ չունի ։ Եւ աս պատճառաւ է որ չարագործները ընդհանրապէս կը յայտնուին ։ Ան որ չարութիւն կ'ընէ՝ կը վախնայ, կ'ամչնայ, իր դէմքին վրայ և գործքերուն մէջ կը ցուցընէ իր յանցանքը. և որչափ ծածկել կը ջանայ, այնչափ կը յայտնուի ։

Հարցմունք ։

1. Կ՚ըսուի թէ բան մը ընելու համար ուրիշ բան մը ունենալու ենք որ անով ընենք ։ Օրինակ մը տուր ։

2. Ի՞նչպէս գիտես թէ խղճմտանք մը ունիս ։

3. Երբոր ծնողացդ անհնազանդ կ՚ըլլաս ի՞նչ զգացում կ՚ունենաս ։

4. Աստուծոյ դէմ մեղանչես նէ ի՞նչ զգացում կ՚ունենաս ։

5. Ի՞նչ բան է այն որ աս զգացումները յառաջ կը բերէ ։

6. Երբոր բարի գործես, ու Աստուծոյ հնազանդիս ի՞նչ զգացում կ՚ունենաս ։

7. Ի՞նչ է որ այս զգացումները յառաջ կը բերէ ։

8. Անբան կենդանիները այսպէս զգացումներ ունի՞ն ։ Ինչո՞ւ ։

9. Երբոր այսինչ մասնաւոր չար գործը ընել կամ չընել կը խորհէիր նէ բնաւ բան մը չզգացի՞ր, որ մի ըներ կ՚ըսէ քեզի ։ Ի՞նչ է որ քեզ արգիլեց ։

10. Երբոր այսինչ բարի գործը ընել կը խորհէիր, բնաւ բան մը չզգացի՞ր որ քեզ կ՚ստիպէր ընելու ։ Ի՞նչ է որ քեզ կ՚ստիպէ այսպէս ։

11. Ստախօս, աւազակ և անգութ մարդո՞ց տը-

հաճութիւն չեմ ցուցըներ ։ Ի՞նչ բան է որ այսպէս զգալ կու տայ քեզի ։

12 . Տղայ մը չարութիւն գործելէն ետքը տուն գայ՝ նէ, աղէկութիւն ըրած ժամանակին պէս երջանիկ կ՚ըլլա՞յ ։ Օրինակ ։

13 . Ինչու՞ համար չար մարդը շուտով կը յայտնուի ։

14 . Երբոր չարութիւն կ՚ընեն մարդիկ ի՞նչու համար այնքան կը վախնան ։

15 . Բարեգործ անձինք ի՞նչու շատ անգամ երջանիկ են մեռած ժամանակնին ։

16 . Ինչու՞ չարագործ անձինք թշուառ են մեռնելու ժամանակնին ։

ՅՕԴՈՒԱԾ Բ

Խղճմտանքը ինչ կերպով յառաջ կ՚երթայ կամ կը զօրանայ . կամ թէ ինչպէս կը մթնի կամ կը տկարանայ ։

Յայտնի է թէ մեր կարողութիւնները զօրանալու կամ տկարանալու ընդունակ են . ոմանք՝ իրենց հասակը եղողներէն զօրաւորագոյն են . մէկը իր բազուկովը զօրաւոր է , մէկալը իր ոտքովը ։ Նոյնն է ներքին կարողութեանց ալ. մէկը զօրաւոր յիշողութիւն ունի և ուրիշը՝ տըկար . մէկը դիւրութեամբ գրելու ընդունակ է՝ ուրիշը դժուարութեամբ կը գրէ . և այլն ։

Աւելի գործածուած կարողութիւնները աւելի զօրաւոր կ'ըլլան ։ Ուժը առաւել գործածողը ուրիշէն աւելի ուժով կ'ըլլայ ։ Որուն գործքը որ բազկի գործածութիւն կը պահանջէ , անոր բազուկները զօրաւոր են . և ով որ շատ կը քալէ կամ կը վազէ՝ զօրաւոր և ուժով սրունքներ ունի ։

Ան որ իր յիշողութիւնը ունակաբար կը գործածէ , դիւրաւ կը յիշէ . այսինքն զօրաւոր յիշողութիւն մը կ'ստանայ ։ Իսկ ան որ չջանար լսած կամ կարդացած բանը յիշելու , շուտով կը տկարանայ յիշողութիւնը ։ Ասանկով մարդիկ աս ընդհանուր հետևութիւնը կը հանեն թէ բոլոր կարողութիւնները գործածութիւնով կը զօրանան , և անգործածութեամբ կը տկարանան ։

Այս կանոնը խղճմտանքին ալ կը վերաբերի զանազան կերպերով ։

Ա . Որչափ ստէպ գործածենք մեր խղճմտանքը գործքերուն բարին ու չարը որոշելու ու դատելու , այնչափ դիւրաւ և ուղիղ դատել կը սորվինք ։

Ան որ գործքը գործելէն առաջ խորհրդածութեամբ ինքզինքին կը հարցընէ արդեօք աս բանը բարի՞ է թէ չար , քիչ անգամ կը սխալի ։ Տղաքներն ալ կարող են ընել ասիկայ ։

Բ . Նաև մեր խղճմտանքը կը զարգանայ կամ կը զօրանայ բարի գործքերու վրայ խորհելով , ու առաքինի անձանց վրայ մտածելով ։ Եւ ասիկայ

որքան յաճախակի ընենք, այնքան աւելի կարող կ'ըլլանք չար բաները մերժելու։ Ասոր համար է որ մեր օրհնեալ Փրկչին կատարեալ բարքին վրայ շատ խորհելու ենք՝ եթէ մեր խղճմտանք-ները զարգացընել և առաքինութեան մէջ ա-ճիլ կ'ուզենք։ Անանկ ալ երիտասարդները Սուրբ Գրոց մէջ Սամուէլին, Յովսէփին, Դա-նիէլին և ասոնց նման բարի անձանց վրայ կար-դալու և անոնց վարուցը և բարուցը վրայ խոր-հելու են։

Բայց զանազան պարագաներով բարոյական որոշում ընելու կարողութիւննիս կը տկարացը-նենք։

Ա. Եթէ մեր գործոց բարոյական յատկու-թիւնները քննելը զանց առնենք։ Եթէ տղայք կամ մարդիկ առանց քննելու և որոշելու պա-տահածին պէս գործեն չարն ու բարին, վերջա-պէս շատ քիչ հոգ կը տանին թէ որը կ'ընենկոր. և շատ բաներու մէջ հազիւ թէ չարն ու բարին որոշելու կարող կ'ըլլան։

Աղէկ գիտենք թէ ան տղաքը որոնք իրենց ծնողքէն կրթուած են չարն ու բարին որոշելու, լաւագոյն գիտեն իրենց պարտքերը կատարել՝ քան թէ ան տղաքը՝ որոնց ծնողքները երբեք այնպէս կրթութիւն մը չտուին իրենց։

Բ. Բարոյական գործքերը ուղիղ դատելու զօրութիւնը կը տկարացընենք ստէպ չար բաներ ընելով կամ լսելով կամ թէ մտքերնուս մէջ

չար խորհուրդներու տեղի տալով: Տղայ մը եթէ առաջին անգամ մէկէն յիշոցք մը լսէ, չար բան մը կը սեպէ. բայց եթէ անոր հետ ընկերանայ, քիչ ժամանակէն անհոգ կ'ըլլայ. և ինքն ալ կ'սկսի նոյնը ընել: Նոյնպէս կ'ըլլայ ստախօսութեան, անգթութեան, գէշ խօսքեր գործածելուն և ուրիշ չարութեանց ալ:

Ասիկա մեզի կը ցուցընէ թէ շատ բազմահոգ և զգոյշ ըլլալու ենք չար ընկերութիւններէն, և բնաւ խառնուելու չենք անոնց՝ որ չարագործութիւնը սովորական գործ է եղեր իրենց մէջ:

Ըսուեցաւ թէ բոլոր աս բաները խղճմտանքով կրնանք քննել, ինչու որ խղճմտանքը անանկ հրաման մըն է՝ որ կ'ստիպէ բարի գործելու: Աս հրամանը կը զօրանայ կամ կը տկարանայ գործածութեան համեմատ. զոր օրինակ, ան որ խղճմտանքին հրամայածը միշտ կը կատարէ, քիչ անգամ փորձութեան մէջ կ'իյնայ: Ան որ միշտ կը ջանայ արդար ըլլալ, ու բնաւ մէկը չխաբել ամենէն փոքր բանին մէջ անգամ՝ ոչ կատակով և ոչ ճշմարտապէս, իր մտքին մէջ զօրաւոր ընդդիմութիւն մը կ'ըլլայ անարդարութեան դէմ. բայց ան որ երբեմն սուտ կը խօսի կամ կը խաբէ, ստութեան կամ անարդարութեան դէմ ունեցած ընդդիմութիւնը երթալով կը տկարանայ, և շատ բան է՝ եթէ վերջապէս համարձակ գող կամ ստախօս մը չըլլայ:

Գիտնալու է թէ աս վերջի երկու կանոններն

ալ իրարու վրայ ներգործութիւն ունին . որչափ որ չար ու բարի գործքերնուս վրայ խորհրդաունակութիւն ունենանք , այնչափ զօրաւոր հակամիտութիւն կ'ունենանք բարի գործքերու ։ Եւ որչափ որ զգուշութեամբ բարի կընենք , այնչափ դիւրաւ կ'որոշենք բարին ու չարը ։ Դարձեալ ըսի թէ խղճմտանքը հաճութեան ու տրտմութեան աղբիւր է . բայց գործածութեան համեմատ ։ Որքան յաճախ բարի գործենք , այնչափ մեծ երջանկութիւն կըվայելենք ։ Տես բարի և մարդասէր անձինք միշտ խնդո՞ր երջանիկ են ։ Դիտէ՛ , թէ ան մարդիկը՝ որ քիչ անգամ բարի կըգործեն , գրեթէ տհաճութեամբ կ'ընեն ։

Բայց ճշմարիտ բարեսէր եւ բարի անձինք միշտ երջանկութիւն կըվայելեն ուրիշները երջանիկ ընելէն ։ Եւ եթէ բարի ընելէն այսչափ երջանկութիւն կ'ելլէ , պարտինք մեծապէս երախտագէտ ըլլալ Աստուծոյ , որ մեզ անանկ աշխարհի մը մէջ դրաւ , ուր շատ բարեգործութիւններ կան ընելու . և թէ աղքատ թէ հարուստ , թէ մեծ և թէ պզտիկ ուզածնուն չափ այս երջանկութիւնը կրնան վայելել ։

Իսկ ընդ հակառակն , մարդիկ որքան իրենց խղճմտանքներուն աւելի անհնազանդ ըլլան , այնքան պակաս խայթ կամ անհանգստութիւն կ'զգան չարութիւն ընելնուն համար ։

Երբոր տղաք առջի բերան կը սկսին սուտ խօսիլ կամ գէշ խօսքեր գործածել , կ'զգան թէ

յանցաւոր են ու շատ անհանգիստ կըլլան. բայց եթէ ան գէշ գործքերուն մէջ շարունակեն անանկ որ իրենց ունակութիւն ըլլայ, ալ անկէց ետեւ անհոգութեամբ կը գործեն, և մինչեւ անգամ կը հպարտանան իրենց չար գործքերուն վըրայ : Այսպէս է գողութիւնը կամ որ և իցէ չարութիւն :

Գուցէ առաջին անգամը՝ չարագործ անձանց վրայ ընծայուած բարիք մը պիտի սեպենք ասիկայ, որ առանց նեղութեան կամ առանց խղճի խայթին չարութիւն կը գործեն : Բայց եթէ քիչ մը մտադրութեամբ խորհինք, ճիշտ հակառակը պիտի գտնենք. Վասն զի երբոր մէկը կը վախնայ չարութիւն ընելու և խիղճը զինքը կը տանջէ, հազիւ թէ չարութիւն կը գործէ. կամ գործէ ալ նէ գաղտնի կ'ընէ : Բայց երբոր աս տանջանքէն կ'ազատի, համարձակ կ'ըլլայ եւ ըրած չարութիւնը յայտնապէս կ'ընէ, և շուտով արժան պատիժը կ'ընդունի : Ասկէց 'ի զատ Աստուած գթութիւն կ'ընէ, որ մեզ մեր խղճմտանքներովը այսպէս կը խրատէ չարութիւն ըրած ժամանակնիս :

Երբոր խղճմտանքը կը դադարի մեզ խրատելէն, ապացոյց մըն է թէ Աստուած մեզի բարկացեր է, և կը թողու որ դէպ 'ի կորուստ երթանք՝ առանց խղճին զգուշութեանը : Ասկէց 'ի զատ խղճմտանքին այս թմրութիւնը միայն քիչ մը պիտի տեւէ : Շատ անգամ խղճմտանքը հի-

ւորդութեան ժամանակ մահուան անկողնին վրայ կ'արթննայ, նա մանաւանդ՝ յաւիտենականութեան մէջ խիստ մեծ զօրութիւն մը պիտի ստանայ, որուն նման երբեք չունեցաւ երկրիս վրայ: Աւաղ թէ եթէ չարութեամբ ապրինք և չարութեան մէջ մեռնինք, խիղճերնիս յաւիտեանս տանջանաց աղբիւր պիտի ըլլան մեզի:

Ըսածներէս քանի մը բան յայտնի կ'երևին: Ա. Որչափ ստէպ բարի գործենք, այնչափ դիւրաւ կը գործենք և աւելի հաճութիւն կը վայելենք բարի ընելէն:

Որքան փորձութեան դէմ դնենք, այնչափ դիւրաւ դէմ կը կենանք. չէ թէ միայն նոյն փորձութեան, հապա շատ ուրիշներու ալ: Եւ այսպէս առաքինութեան մէջ յառաջանալու ամէն քայլին ևս աւելի պատրաստ կ'ըլլանք առաքինի ըլլալու, և մեր բնաւորութիւնները ևս հաստատուն հիման վրայ կը հաստատուին: Բ. Ընդ հակառակն որչափ շատ չարութիւն ընենք նոյնչափ դժուար կ'ըլլայ փորձութեան դէմ կենալը. և առաւել ևս պատրաստ կը գտնուինք մեղաց մէջ իյնալու, և խղճմտանքին խայթը սակաւ կը ներգործէ ու քիչ քիչ կ'ոչնչանայ: Ուստի մեղաց մէջ որքան յառաջ կերթանք՝ այնքան դժուար է առաքինութեան դառնալը, և մեր նորոգութեան յոյսն ալ կը պակսի: Գ. Ուստի կ'իմանանք թէ ամէն փորձութեան դէմ կենալու և ամէն կարելի պարագաներուն մէջ բացարձակ բարի գործե-

լու մեծ և երևելի օգուտը ինչ է։ Մանաւանդ կը սորվինք որ եթէ չար սովորութիւն մը ստացած ենք նէ, հիմա է զանիկայ մէկդի ձգելու ամենէն յարմար ժամանակը։ Վայրկեան մը չենք կըրնար ուշանալ բանը առանց ևս առաւել գէշի տանելու՝ մէյ մը դժուարութիւնը շատցընելով, մէյ մըն ալ ան դժուարութեան յաղթելու զօրութիւնը տկարացնելով։ Եթէ այս այսպէս է մարդոց դէմ մեղանչելովնիս, որչափ առաւել Աստուծոյ դէմ մեղանչելովնիս։

Աս ըսածնիս առաւել կատարեալ բացատրելու համար, հետևեալ ազդու և վայելուչ օրինակը դնել աղէկ սեպեցինք։

Զարթուցիչ ժամացոյց։

Տիկին մը առտուանց ուզած ժամանակը արթըննալու դժուարութիւն կրելուն համար, զարթուցիչ ժամացոյց մը գնեց։ Աս տեսակ ժամացոյցները անանկ շինուած են որ՝ ուզած ժամուդ համար լարելով, ժամահարը բարձրաձայն կը զարնէ՝ սահմանեալ ժամանակը հասնելուն։ Տիկինը ժամացոյցը անկողնոյն գլխուն կողմը դրաւ, և սահմանած ժամուն ժամացուցին շառաչիւնէն արթնցաւ. շուտով հնազանդեցաւ ժամացուցին ձայնին, ու շատ գոհ էր կանուխ ելլելուն համար. քանի մը շաբաթ այսպէս շարունակեց։ Աս ժամացոյցը հաւատարմաբար իր պաշտօնը կը կատարէր. և կինը քանի որ հնազանդութիւն կ՚ընէր,

անոր ձայնը կը լսէր ։ Բայց ժամանակէ մը ետքը տիկինը կանուխ ելլելէն ձանձրանալով՝ երբոր ազդարարին աղաղակն ու բարձր ձայնը կը լսէր՝ մէկ կողմէն միւսը կը դառնար և դարձեալ կը քնանար ։ Քանի մը օրէն ետքը ժամացոյցը բոլորովին՝ դադարեցաւ զանիկայ արթընցընելէն ։ Թէպէտև սովորական կերպով կը զարնէր, բայց կինը մտիկ չէր ըներ. ինչու որ անոր ձայնին անհընազանդ ըլլալու սովորեցաւ ։ Վերջապէս գտաւ որ աս ընթացքովը ժամացուցէն օգուտ մը չէր շահեր, ան ատենը իմաստութեամբ որոշեց որ եթէ ժամացուցին ձայնը լսէ՝ շուտով ցաթկէ ելլէ. և միտքը դրաւ որ ալ անհնազանդ չըլլայ ։

Ճիշդ այսպէս է խղճմտանքին ալ ։ Եթէ անոր խօսքերուն մտիկ ընենք մինչև անգամ փոքրագոյն բաներու մէջ, միշտ իր ձայնը յայտնի ու զօրաւոր կը լսենք ։ Բայց եթէ այն բաները ընենք, որ կը տարակուսինք թէ բարի են, աստիճանաւ կ՚ընկղմինք քնոյ մէջ, որ վերջապէս խղճմտանքին ձայնը մեզ արթընցընելու կարողութիւն չունենար ։

Հարցմունք ։

1. Կ՚ըսուի թէ՝ թէ մարմնոյ և թէ մտաց կարողութիւնները գործածելով կը զօրանան կամ յառաջ կ՚երթան ։ Օրինակ ։

2. Նաև կ՚ըսուի թէ չգործածելով ալ կը տըկարանան ։ Օրինակ ։

3. Քնութեան և ծուլութեան մէջի տարբե-

րութիւնը ի՞նչ է ։ Օրինակ տուր մտաց համար ալ մարմնոյ համար ալ ։

4. Սուրբ Աստուծոյ օրէնքը որ այսպէս է, մեզի ի՞նչ սորվեցընել կ'ուզէ ։

5. Չար ու բարի գործքերնուս վրայ խորհինք նէ, ի՞նչ երկու օգուտ կը քաղենք ։

6. Բարի և առաքինի անձանց հետ ընկերութիւն ընելէն ի՞նչ օգուտ կայ ։

7. Ի՞նչ երկու վնաս կը կրենք առանց բարոյական մտածութիւն ընելու գործենք նէ ։

8. Չարերու հետ ընկերութիւն ընելուն հետեւութիւնը ի՞նչ է ։ Օրինակ ։

9. Ըսենք թէ մէկը իւր խղճմտանքին չհնազանդիր ի՞նչ է հետեւութիւնը ։ Օրինակ ։

10. Ինչո՞ւ բարի մարդիկ, այսինքն, անոնք որ աղէկ կը գործեն, բարոյական բաներուն վրայ ուրիշներէն լաւագոյն դատողութիւն ունին ։ Ուրեմն՝ որո՞նց խրատներուն առաւել հետեւելու ենք ։

11. Եթէ երջանիկ ըլլալ կ'ուզենք, ի՞նչպէս գործելու ենք ։

12. Եթէ մէկը առանց խղճին խայթը զգալու կը գործէ, բարի՞ կամ չար նշան մըն է ասիկայ ։

13. Ուղիղ գործելու ունակութենէն ի՞նչ օգուտ կ'ընդունինք ։ Օրինա՛կ տուր ։

14. Ի՞նչ վնաս կ'ելլէ չար գործելու ունակութենէն ։ Օրինա՛կ տուր ։

15. Չարութիւն գործելը երբ ձգելու է և ուղիղը գործելու սկսելու է ։ Օրինակ ։

ՅՕԴՈՒԱԾ Գ

Նախզգուշական վարուց կանոններ։

Գործ մը ընելու վճռելէն առաջ կանոններ կան քննելու։

Ա. Ամէն բանէն առաջ հարցուր քեզի թէ աս գործը բարի՞ է։ Այս հարցմանը պատասխանելու կարող ըլլալու համար, Աստուած քեզի խղճմտանք մը ու Սուրբ Գիրք մը տուաւ։ Եթէ քու պարտքերդ ստուգելու համար այս միջոցները չես գործածեր, շատ չար ես, և Աստուած քեզ յանցաւոր պիտի սեպէ։ Այս հարցումը ըրէ միշտ գործքի սկսելէդ առաջ. ինչու որ սկսելէդ ետքը կամ ընելու վճռելէդ ետքը՝ հաւանական է որ ժամանակն անցած ըլլայ, և օգուտ չընէ։

Բ. Յիշէ ան անձանց վրայ ըսածներս որ իրենց խղճմտանքին չհնազանդելով կը տկարացընեն զանիկայ։ Դուն ալ շատ անգամ սանկ ըրած ես, և հարկաւ քու խղճմտանքդ ալ ըստ արժանւոյն ուղիղ առաջնորդ չէ։ Ասոր համար շատ բաներու վրայ տարակոյս ունիս. և երբոր տարակոյս ունենաս թէ արդեօք այս ինչ գործքը՝ բարի է թէ ոչ, բնաւ պէտք չէ որ ընես. բայց միայն ան ատենը պէտք է ընես որ չընելն ալ մեղք կը սեպես։ Գ. Հաստատ կանոն մը ըրէ միշտ ան բանը ընել՝ որ խղճմտանքդ քեզ ընելու կ'ուղղէ, և ձգէ ան գործքը՝ որ կ'արգիլէ ընելու։ Հոգ չէ՝ թէ գործքով, թէ խօսքով և թէ խորհրդով, թէ հրապարակաւ

և թէ առանձին, միշտ ան բանը ըրէ, որ կը հաւատաս թէ բարի է: Չարութիւն գործելէն առաւել դէշութիւն մը չկրնար պատահիլ քեզի. և բնաւ այնքան մեծ օգուտներ չես կարենար ձեռք ձգել, որքան որ բարի գործելէն յառաջ կուգան: Ամենևին հոգ չէ ով քու կողմանէդ է կամ ո՛վ քեզի հակառակ, միշտ ամէն բանէն վեր բռնէ Աստուծոյ հնազանդիլը:

Գործքը կատարելէն ետքը գործածելու կանոններ:

Ա. Յ-ա-ճ-ա-խ-ա-կ-ի ըրէ ըրած գործքերուդ վրայ մտածելու և որոշելու թէ արդեօք բարի էին կամ չար. աս կ'ըսուի անձնաքննութիւն: Ատիկայ ըրէ խ-ո-ր-հ-ր-դ-ա-ծ-ո-ւ-թ-ե-ա-մ-բ, և պէտք է որ մինակ ու առանձին տեղ ըլլաս, և թէ որ ասոր համար մասնաւոր ժամանակ չունիս, բնաւ չես կրնար կատարել:

Ա-ն-ա-չ-ա-ռ-ո-ւ-թ-ե-ա-մ-բ ըրէ: Նայէ որ ուղիղ վճռես. ինքզինքդ ուրիշ անձանց տեղը բռնէ, և սեպէ թէ քու ըրածներդ անոնք ըրեր են, և ապա հարցուր անձիդ թէ ի՞նչ վճիռ տալու է անոնց:

Աստուծոյ օրէնքը և Յիսուս Քրիստոսի օրինակը քու աչացդ առջևը բեր, և տես թէ քու գործքերուդ հետ ի՞նչ համեմատութիւն ունին: Պատանիներուն շատ օգտակար է որ իրենց ծնողացը և իրենցմէ խելացի բարեկամներուն հետ աս բաներուն վրայ խօսին, ու անոնցմէ ան գործքերուն համար խրատ առնեն և խորհուրդ հարցու-

նեն, որոնց վրայ իրենք կարող չեն աղէկ վճիռ
մը ընելու։

Գիտցուք թէ ինքզինքդ քննեցիր և ըրած գործ-
քերուդ վճիռ կտրեցիր։

Նախ՝ եթէ բարի ըրիր՝ Աստուծոյ շնորհակալ
եղիր որ կարողացուց քեզ բարի գործելու, և
թող քու վայելած խաղաղութիւնդ ևս աւելի
հաստատէ քեզ առաքինութեան մէջ։ Երկրորդ՝
եթէ գործքերդ խառն եղեր են, այսինքն՝ շար-
ժառիթներէդ ոմանք բարի են եղեր և ոմանք չար,
ջանք ըրէ՛ ստուգել թէ ինչպէս եղեր է որ իրար
խառներ ես. և մէկ դի ձգէ քեզ սխալմունքի մէջ
ձգող պատճառները։ Երրորդ՝ եթէ խորհելով
գտնաս թէ գործքերդ չար են եղեր։ Ա. Խոր-
հէ՛ անոնց վրայ՝ մինչև անոնց որքան չար ըլլալը
աղէկ մը հասկընաս։ Բ. Կամաւ խղճմտանքին
խայթը ընդունէ, ուրիշ գործ մը ընելով քու
խորհուրդդ մէկ դի մի՛ ձգեր. հապա կամաւ խղճ-
մտանքին տանջանքը քաշէ՛ որ ապագայ ժամա-
նակ չարութիւն գործելու հաճութիւնը մերժես։
Գ. Խորհուրդդ մի՛ մոռնար մինչև որ գործքիդ
չարութիւնը իմանալով հաստատ որոշես բնաւ մէյ
մըն ալ չընել։ Դ. Եթէ ըրած վնասդ կրնաս
փոխարինել՝ շուտով ըրէ՛։ Եթէ սուտ խօսեցար՝
շուտով գնա խոստովանէ՛ որու որ խօսեցար։ Ե-
թէ քուկդ չեղած բան մը առիր, շուտով տէրո-
ջը դարձուր. և եթէ հատուցում ընելու անկա-
րող ես գոնէ գնա տէրոջը խոստովանէ՛ քու յան-

ցանքդ: Ե. Եւ որովհետեւ ամէն չար գործք Աստուծոյ դէմ մեղք է, ճշմարիտ զղջումով անկեղծ թողութիւն խնդրէ Տէր Յիսուս Քրիստոսի իր Որդւոյն արժանաւորութեամբը: Քննէ խորհուրդներդ և բռնած ընթացքդ, և հոգ տար որ ապագայ ժամանակ ալ չգործես նոյն չարութիւնը: Զ. Բոլոր այս բաները ըրէ խոնարհութեամբ խորհելով թէ ան գթած և ամէնուրեք [illegible]ակէն է քու կախումդ, որ միշտ պատրաստ է իր պատուիրանքները պահելու համար պէտք եղած օգնութիւնները մեզի տալ. և թէ որ հեզութեամբ մեր բոլոր յոյսերը անոր վրայ դնենք, ան բնաւ մեզ ձեռքէ չձգեր ու չմոռնար:

Ըսածներէս յայտնի կ'իմանանք թէ ամէն մարդ թէ ծեր և թէ պատանի իրենց գործքերուն համար անհրաժեշտ պատասխանատու են Աստուծոյ: Մարդուս մէջ կարողութիւն մը կայ՝ որ միշտ կը խրատէ զինքը և կ'իմացընէ իւր առ Աստուած և առ մարդիկ ունեցած պարտքերը: Անանկ կարողութիւն մը՝ որ ամէն տեղ ներկայ է, և միշտ անոր ազդարարութիւնները կ'իմանանք երբոր մտիկ ընելու կամք ունինք. և երբոր ուզենք որ լռէ, տակաւին շատ անգամ կը խօսի: Անոր համար է որ եթէ չարութիւն գործենք մեր Արարչին առջևը անպատասխանի կ'ըլլանք: Մանաւանդ ևս առաւել սարսափելի է երբոր խորհինք թէ՝ աս խղճմտանքը տանապատիկ զօրութիւնով միշտ մեր հետը պիտի բնակի և յաւի-

տենականութեան մէջ կամ երջանկութեան և կամ թշուառութեան աղբիւր պիտի ըլլայ մեզի ։ Որովհետև պատանիներն ալ ծերերուն նման խղճմտանք ունին, անոնք ալ նոյնպէս անոր հնազանդելու պարտական են . և Տէրը նոյն կերպով զանոնք ալ պիտի պատժէ եթէ անհնազանդ ըլլան իրենց խղճին ։

Հարցմունք ։

1. Գործքի մը սկսելէն առաջ ի՞նչ հարցմունք ընելու է ։ Օրինակ մը տուր ։
2. Գործքի մը ուղիղ ըլլալուն վրայ տարակոյս ունենանք նէ ի՞նչ ընելու է ։ Օրինակ ։
3. Ըսենք թէ կը հաւատանք որ այս ինչ գործքը մեր պարտքն է . ի՞նչ բան կրնայ արգիլել մեզ որ չընենք ։
4. Ըրած գործքերդ կը քննե՞ս ։
5. Ճշմարտապէս կ'ուզե՞ս գիտնալ Աստուծոյ հաճելի ճամբով գործել ։
6. Երբոր պատանիները իրենց պարտքերնին չեն գիտեր, ի՞նչպէս սորվելու են ։
7. Ըսենք թէ աղքատի ստակ տուիր, կէս մը մեղքընալուդ, կէս մըն ալ փառասիրութենէդ . հետևեալ անգամը ի՞նչ ընելու ես ։
8. Ըսենք թէ մէկը սուտ խօսեցաւ, թէ որ ուղիղը ընել կ'ուզէ ի՞նչ ընելու է ։
9. Թէ որ չարութիւն ընենք ի՞նչ ջատագովութիւն կրնանք ընել ։

10. Մարդ մը մահէն ետքը իր խղճին հեռքէն կրնա՞յ խալըսիլ ։

11. Մեր խիղճերը յաւիտեանս կամ երջանկութիւն կամ թշուառութիւն պիտի պատճառե՞ն ։

12. Ինչ որ կ'ուզենք որ խիղճերնիս մահէն ետքը մեզի երջանկութիւն պատճառեն, ի՞նչպէս ապրելու ենք ։

ԳԼՈՒԽ Գ

Մարդ փորձն է ինք իւրի գործեց՝
երբեմն խղճմտանքը զինքը կյանդիմանէր ։

Շատերը կան որ այս ինչ չար գործքերը գործելնուն համար ամենեւին խղճի խայթ և յանդիմանութիւն չեն կրեր, մինչդեռ ուրիշները նոյն գործքերը ընելու ըլլան նէ, իրենքզիրենքնին յանցաւոր կը ճանչնան ։ Ինչպէս՝ ոմանք յիշոցք կ'ընեն ու բանի տեղ չեն դներ. իսկ ոմանք ալ՝ բերնէնին յիշոցք մը փախչի նէ, կ'զգան որ չար բան մը ըրին ։

Արդ՝ այս բանը ի՞նչպէս պիտի մեկնուի, և Աստուծոյ առջեւը իրօք յանցանք պիտի սեպուի՞ թե չէ ։ Աս ան սկզբանցը վրայ կը մեկնուի, որ արդէն պատմեցինք. ըսինք թէ խղճմտանքը կը վնասուի անոր ազդարարութիւններուն մտիկ չընե-

լով ։ Եթէ տղայ մը հայհոյութիւն ընէ և իր խղճմտանքին ըրած յանդիմանութիւնը մտիկ չընէ, հետևեալ անգամին առջինէն քիչ կը յանդիմանէ զինքը իր խիղճը, և վերջապէս բոլորովին կը դադարի զանիկայ յանդիմանելէն ։ Բայց ան բանը գործքին չարութիւնը չթեթևցըներ ։ Ըսենք թէ մէկը արեգակին վրայ կը նայի ու իր աչքերը կը վնասէ . դարձեալ կը նայի, և առաւել ևս կը վնասէ և վերջապէս իր աչքերը կը կուրացընէ, անանկ որ ալ չտեսներ ։ Բայց իր կուրութիւնը չցուցըներ թէ արեգակ չծագիր ։ Անանկ ալ մենք Աստուծոյ առջևը շատ չար գործքեր կը գործենք, ու մեղքի պատճառաւ կուրացած ըլլալունիս չենք տեսներ մեր գործքերուն չարութիւնը ։

Չար զաւակ մը չիմանար թէ իր ծնողացը անհնազանդ ըլլալը չարութիւն է, բայց իր չգիտնալը իւր չարութիւնը չթեթևցըներ ։ Նմանապէս մենք ալ շատ անգամ Աստուծոյ անհնազանդ ըլլալնուս և բոլոր իր բարութիւնները մոռնալնուս համար մենք զմեզ յանցաւոր չենք սեպեր . բայց ասանկով Աստուծոյ առջևը մեղաւորութիւննիս չթեթևնար ։ Եւ որովհետև խղճմըտանքին այսպիսի թմրութիւնը մարդուս բուն իր յանցանքն է, անոր համար նոյն իսկ աս բանին համար մեղադրելի է . և խղճէն սաստիկ տանջանք կրած առաջին մեղքին համար ինչ իրաւամբ պիտի պատժուի նէ, ճիշդ նոյն իրաւամբ պիտի

պատժուի վերջի մեղքին համար, որ մեղսագործութեան ունակացեալ ըլլալով խղճի յանդիմանութեան անզգայ եղած էր։

Ու՞ր տեղ յարմար կու գայ Ունակութեան վրայ խօսելու։

Մարդ մը երբոր մէկ բանը յաճախ կ'ընէ, շատ դիւրութեամբ և առանց խորհելու կ'ընէ, և վերջապէս չընելիք չկրնար ընել։ Կը տեսնես մարդիկ ինչ շուտով երաժշտական գործիքներ և այս ինչ բաները գործածելու սովորութիւն կը ստանան։

Ասոր նման է բարոյական գործքն ալ։ Բարի գործքեր ստէպ ընելով՝ զանոնք գործելու ունակութիւն մը կը ստանայ՝ անանկ որ ի հարկէ կ'ընէ զանոնք։ Նոյն հակառակն՝ մէկը չար գործքեր գործելու ունակութիւն կը ստանայ նոյն կերպով, անանկ որ առանց խորհելու կ'ընէ։

Հիմա խնդիրը այս է թէ՝ չար գործք մը ունակաբար գործուելուն պատճառաւ թեթևագոյն կ'ըլլա՞յ։

Ոչ. ինչու որ եթէ Աստուած արգիլեց զանիկայ, մեր ունակութիւն ստանալնիս անոր հրամանը չփոխեր։ Աստուած քսաւ մի գողանար և իւր հրամանը պիտի չփոխէ։ Եթէ գողութիւն ընելնիս չուզեր, որքան էվելօք տհաճութիւն կը ցուցնէ գողութիւն ընելու սովորութիւն ունենալնուս համար։ Եթէ մէկը քեզի զարնէ ու իր խիղճը խայթէ զինքը, կ'ըսես թէ պէտք է որ զղջայ, և ալ

չընէ ։ Իսկ եթէ քեզ ամէն տեսնելուդ զարնելու ունակութիւն մը ստանայ, անանկ որ բնաւին խղճի խայթ չզգայ, յայտնի է որ խղճի յանդիմանութեան անզգայ ըլլալը՝ իր զարնելու չար սովորութիւնը չարդարացուներ ։ Պիտի խորհիս թէ անգամ մը զարնելն ալ չարութիւն է, ո՛ւր կը մնայ ամէն տեսած ատենը զարնելու ունակութիւն ստանալը ։ Եթէ այս այսպէս է՝ ո՞րքան չար է չար ունակութիւններ ունենալը, և առանց խորհելու կամ մտածելու չար գործքեր գործելը, որ շատերը այս վտանգին մէջ ինկած են ։

Հարցմունք ։

1. Եթէ գործքերդ Աստուծոյ օրինաց հետ բաղդատես, պիտի չգտնե՞ս որ Աստուծոյ արգիլած չար գործքերը գործերես, ու չար սորված չես ։ Օրինակ մը տուր ։

2. Աստուած այս գործքերուդ համար՝ քեզ համար տալու պիտի կանչէ՞ թէ ո՛չ ։

3. Այսպէս գործքերը, ուրիշ գործքերէն ներելի պիտի ըլլա՞յ ։

4. Գիտցուք թէ տղայ մը սուտ կը խօսի և հոգ չըներ թէ ճշմարիտ կը խօսի թէ չէ, այս բանը իւր յանցանքը կը թեթեւցընէ ։ Ինչո՞ւ ։

5. Գիտցուք թէ տղայ մը անգամ մը յիշոցք ըրաւ, և իւր խիղճը յանդիմանեց զինքը և ուրիշ տղայ մը այնքան ստէպ և այնքան երկար ատեն ունակաբար յիշոցք կ'ընէր որ ըրածը ինք անգամ

կը մնանար ։ Ո՞րը առաւել յանցաւոր է ։ Ինչո՞ւ ։

6. Մարդիկ ընդհանրապէս իրենց կարծածէն աւելի չա՞ր են թէ բարի ։ Ինչո՞ւ ։ Աս յօդուածը բարի ունակութիւն ստանալուն օգտին վրայ ի՞նչ կը սորվեցընէ ։

ԳԼՈՒԽ Գ.

Երջանկութիւն ։

Արարիչը մեր շուրջի տարբեր առարկաներուն համար զանազան բաղձանքներով ստեղծեց մեզ ։

Այս բաղձանաց կատարումը կը կոչենք երջանկութիւն կամ հաճութիւն ։ Ինչպէս. այս ինչ կերակուրը, ըմպելիքը, երաժշտութիւնը, գոյնը և տեսարանը կը սիրենք. ասոնք կ՚ըսուին մտաւորական հաճութիւններ ։ Դարձեալ՝ երջանիկ ենք բարեկամներու և ազգականներու ընկերութեամբը. ասոնք ալ կը կոչուին ընկերական հաճութիւններ ։ Նաև երջանկութիւն կը քաղենք բարի գործերէն և առաքինի ըլլալէն. այս կ՚ըսուի բարոյական հաճութիւն կամ երջանկութիւն ։

Արդ՝ որովհետև Արարիչը բոլոր աս աղբիւրներէն երջանկութիւն ստանալու ընդունակ ստեղծեց զմեզ և աս առարկաները մեր շուրջը դրաւ,

յայտնի է թէ կ՚ուզէ որ զանձնիք՝ բոլորը վայելենք, այսինքն անանցմով երջանիկ ըլլանք։ Ինչպէս՝ կ՚ուզէ որ տեսակ մը երջանկութիւն հանենք աս բաներէն, որ կը լսենք կը ճաշակենք, և ուրիշ տեսակ մը՝ աս բաներէն, որ կը կարդանք և անոնց վրայ կը խորհինք, ուրիշ տեսակ մըն ալ բարի գործելէն և ամէն բանի մէջ Աստուծոյ հնազանդելէն։

Բայց գիտնալ պէտք է որ թէպէտև բոլոր այս բաները երջանկութեան աղբիւր են. և մեր Արարչին կամքն ալ աս է, սակայն անոնք ալ իրենց օրինաւոր սահմանն ունին։ Ինչպէս՝ թէպէտև կերակրոյ օրոյ յագուրդը երջանկութեան աղբիւր մը ըլլալ սահմանուած է. սակայն եթէ չափէն աւելի ուտենք՝ մարմնաւորական և բարոյական հաճութեան համար ունեցած ընդունակութիւննիս կը խանգարի և ոչ միայն այսչափ, այլ զզուանք, հիւանդութիւն կամ մահ յառաջ կը բերէ։ Ինչ հաճութիւններ որ փնտռենք սահմանէ դուրս, անհաճութիւնները յառաջ բերող կարողութիւնները կը տկարանան. և եթէ յետին աստիճան ետևէ ըլլանք, հետևութիւնք խելագարութիւն է։ Բարոյական հաճութիւններն անգամ այսպէս են։ Օրօրինակ՝ աս կենցաղիս մէջ ջերմեռանդութեան այնքան ետևէ կրնայ ըլլալ մարդ, որ առողջութիւնը մտաւոր և կենդանի բարեպաշտութեան փոխանակ՝ սրտաբեկութիւն և յուսահատութիւն յառաջ գայ։

Ուստի թէպէտև ճշմարիտ է որ մարդկային երջանկութիւնն է կատարումն բաղձանաց, սակայն սա երջանկութիւնը ձեռք կը ձգուի, թէ որ՝ Աստուծոյ կարգած սահմաններուն մէջ կատարուին բաղձանքները։

Աս սահմաններէն դուրս ելածնուս պէս, հետևանքը երջանկութեան փոխանակ՝ թշուառութիւն է։ Ուրեմն, գերագոյն երջանկութիւնը առուն ընդունակ ենք, վայելելու միակ ճամբան է հնազանդիլ բարոյական՝ ընկերական՝ մտաւորական և ֆիզիքական օրինաց, զորս Աստուած սահմանեց. այսինքն, ամէն բանի մէջ մեր Արարչին սուրբ՝ իմաստուն՝ արդար և գթած կամքին հնազանդութեան մէջ է երջանկութիւնը։

Երբոր մեր Արարչին օրէնքէն դուրս որ և իցէ կերպով մը մեր բաղձանքները կատարել ուզենք, մէկէն 'ի մէկ թշուառութեան մէջ կ'իյնանք։ Երկրիս վրայ խիստ ապերջանիկ անձինքը անանք են, որ Աստուծոյ օրէնքները չեն նկատեր, և միայն զբօսանաց համար կ'ապրին։ Ուստի մենք որ երջանիկ ըլլալ կ'ուզենք հարկաւոր է որ քանի մը կանոններ քննենք։

Ա. Ժուժկալ ըլլալու ենք. այսինքն մեզի օգուտ չեղած ուտելիքը ու խմելիքը գործածելու չենք և մեզի օգտակար եղածին չափ ուտելու ու խմելու ենք։ Երբոր այնչափ ուտենք որ մինչև ցաւ զգանք և քնէած ըլլանք, գիտնալու ենք որ անբարեխառն ենք։ Բ. Աշխատասէր ըլլալու ենք

Առանց աշխատութեան շուտով կը տկարանանք ու հիւանդոտ կ՚ըլլանք, նաև առանց աշխատութեան ոչ կարդալէն ոչ ալ գիտութենէ հաճութիւն կ՚զգանք: Ծուլութիւնը ինչպէս մարմինը, անանկ ալ միտքը կը տկարացընէ: Գ. Ընթերցասէր ըլլալու ենք: Ըսել չեմ ուզեր որ բոլոր ժամանակնիս ուսման մէջ անցունելու ենք. ինչու որ աս անկարելի է: Աս ըսել կ՚ուզեմ թէ ամէն մարդ որքան որ գործը կը ներէ քիչ մը ժամանակ տայ կարդալու կամ մտքին մշակութեանը: Ասանկով քիչ ժամանակէն հաճութեան մեծ աղբիւր մը պիտի ըլլայ իրեն և մեծապէս ալ օգտակար: Պարապ ժամանակները աս կերպով անցընելէն էր որ Ֆրանքլին իր մեծութեան հիմը դրաւ, և ինքզինքը աղքատ տպագրիչի մը վիճակէն երևելի փիլիսոփայի մը ու աշխարհավարի մը աստիճանի բարձրացուց: Դ. Բարի ըլլալու ենք. այսինքն՝ ամէն բանի մէջ Աստուծոյ հնազանդելու ու անոր ծառայելու ջանք ընելու ենք: Ասանկով բաց ի արական ընդունած պարգևներէն երախտագիտութեան հաճութիւն մըն ալ կ՚զգանք. նաև նեղութեան մէջ հանգստութիւն, մեր ամենապատուական բարեկամին՝ երկնաւոր Հօրը հետ ունեցած բերկրալից հաղորդակցութեան բոլոր հաճութիւնները, և մեռնելէն վերջը յաւիտենական երջանիկ ըլլալու յոյսը կը վայելենք: Ամէն մարդ կը խոստովանի թէ, ճշմարտապէս կրօնասէր մարդ մը՝ թէ ծեր և թէ պատանի, ուրիշ մարդոցմէ եր-

ջանկագոյն է։ Ե. Ուշեւեց ըլլալու ենք. Այսինքն ուրիշները երջանիկ ընել ջանալու ենք՝ որ Աստուծոյ լաւագոյն ծառայութիւն մըն է։ Մեր երջանկութիւնը փնտռելէն առաւել հաճելի է ուրիշները երջանիկ տեսնելը։ Գիտութիւնը մեր բաղձանացը կատարմանը համար սորվելէն լաւագոյն է ուրիշներուն օգուտ ընելու համար սորվելը։ Եւ եթէ երիտասարդները և ծերերը հանդերձի և անօգուտ զեղխութեան համար վատնած դրամնին, ուրիշները երջանիկ ընելու համար խարճէին, որքան առաւել երջանկութիւն և հաճութիւն պիտի զգային։

Հարցմունք։

1. Մարդկային երջանկութեան զանազան տեսակներու վրայ օրինակներ տուր։

2. Ինչէ՞ն գիտես թէ Աստուած կ՚ուզէ որ խնձոր՝ ուտես, ծիածանին վրայ նայիս, կամ առաքինութիւն գործես։

3. Ինչէ՞ն գիտես թէ Աստուած պտուղ ու չէ թէ տերև քահմանեց ուտելու։

4. Ինչէ՞ն գիտես թէ Աստուած մէկ անգամին քանի մը խնձորէն աւելի ուտելդ չուզեր։

5. Ինչէ՞ն գիտես թէ Աստուած ուսման հետեւիլդ կ՚ուզէ, բայց չէ թէ բոլոր օրը։

6. Մեր վրայ եղած ազդեցութիւններով ինչ‑

պէս կ'իմանանք թէ Աստուծոյ օրէնքէն անցանք ։

7. Եթէ մէկը օրը երջանկութեամբ անցընել կ'ուզէ, ինչպէս անցունելու է ։

8. Երբոր այնպէս կը գործես չե՞ս զգար թէ շատ երջանիկ ես ։

9. Ո՞րն է առաւել ցանկալին զգայութեանց կամ մտաւորական հաճութիւնները ։

10. Ո՞րն է առաւել բաղձալին, զգայութեանց կամ ընկերական հաճութիւնները ։

11. Ո՞րն է և առաւել փափաքելին, զգայութեանց կամ բարոյական հաճութիւնները ։ Նո-րը սոսկ բացատրէ ։

12. Աննդանիները ինչ տեսակ հաճութիւն կ'զգան ։

13. Գիտցուք թէ մէկը իր հաճութիւնները միայն ուտելէն և այլն կը հանէ՝ ինչի՞ կը նմանի անանկ մարդը ։

ԳԼՈՒԽ Ե

Խղճմտանքին անհրաժեշտութիւնը ։

Արդէն բացատրեցաք թէ խղճմտանքը մեր ուրիշ կարողութիւններուն նման վայելուչ գործածու-

թիւնով կը զօրանայ և չարաչար գործածելով կը տկարանայ: Խղճմտանքը չարաչար կը գործածենք, երբոր չարութիւն կ'ընենք: Յայտնի է թէ բոլոր մարդոց խղճմտանքը անկատար է:

Թէպէտև մեր խղճմտանքը այսպէս անկատար ըլինք, սակայն Աստուծոյ օրէնքը նոյնը կը մնայ. այսինքն, նոյն պարտականութիւնները կը հրամայէ մեզի, նոյն հատուցումները կը հատուցանէ, և նոյն պատիժները կ'սպառնայ: Մարդոց անհնազանդութիւնը իր օրէնքները փոխելու պատճառ մը չէ:

Եթէ տղայ մը իր ծնողացը պատուէրները չլսելու համար իր ականջները գոցէ, ու ծնողացը կամքին հակառակ գործէ, հարկաւ ըստ օրինի պիտի պատժուի, որպէս թէ ականջները գոցած չէր, քանզի ականջը գոցելն ու չլսելը իր յանցանքն է:

Ու թէ որ մենք մեղսագործութեան մէջ այնքան յառաջ գացած ենք որ՝ մինչև Աստուծոյ ձայնն ալ չենք լսեր երբոր մեր խղճովը մեզի կը խօսի. և թէ որ այսպէս անխորհրդաբար յառաջ կ'երթանք ընդդէմ Աստուծոյ մեղանչելով, ու անոր դատապարտութեան ենթակայ ըլլալով, մեր վիճակը խիստ թշուառ պիտի ըլլար եթէ ուրիշ լոյս մը չտար մեզի: Դարէ դար մարդիկ ևս քան զևս մեղսասէր պիտի ըլլային և բոլորն ալ առանց փրկութեան յուսոյ պիտի մնային: Ու բուն խակ հիմա ալ մարդիկ աս ճամբով յառաջ կ'երթան.

տրն որ ինքնայայտ կըտեսնուի իրենց գործքերէն ։

Ձեմ պնդեր թէ մարդոց մէջ առաքինութիւն չը-կայ, այլ ատ կ'ըսեմ թէ Աստուծոյ օրէնքը կատարեալ հնազանդութիւն կը պահանջէ աղէկ հատուցում մը հատուցանելու համար ։

Նաև մարդիկ ոչ միայն հնազանդութիւն չեն ցուցըներ, հապա այնքան անհնազանդ ալ եղած են, որ իրենցմէ պահանջուած պարտքերը խղճմտանքին լուսովը չեն տեսներ ։ Ա. Շատ պարտքեր կան առ Աստուած և առ ընկեր, որ մարդ իր անօգնական խղճմտանքովը չկրնար գիտնալ ։ Ճամբորդներուն հեթանոս ազգաց վրայ ըրած պատմութիւնները, և քարոզիչներուն ըրած պատմութիւնները կարգացողները աղէկ կը հասկընան աս բանը ։ Բ. Յայտնի է թէ ուր տեղ որ աս պարտականութիւնները գիտցուած են, մարդիկ շատ անգամ զանոնք կատարելու կերպին մէջ կը սխալին՝ եթէ միայն բնութեան լուսոյ թողուին ։ Ինչպէս հեթանոսները որ կը խոստովանին թէ Աստուծոյ երկրպագութիւն ընելու է, խիստ անարգելի և ապականեալ սովորութիւններ կը կատարեն իբրև երկրպագութեան գործքեր ։ Կը խոստովանին թէ տղաք իրենց ծնողքը սիրել պարտական են, բայց շատ անգամ երբոր ծերանան կամ հիւանդանան կը մեռցընեն զանոնք ։ Գ. Մարդիկ առ հասարակ իրենց վայելած լուսոյ պէս չեն ապրիր, այսինքն այնքան բարի չեն որքան որ գիտեն թէ պէտք է ըլլալ ։ Ասիկայ հեթանոսները

և քրիստոնէութեան կատարեալ ներգործութեան տակը եղողներն անգամ կը խոստովանին։ Ամէն մարդ գիտէ թէ մարդիկ հակամիտ են՝ առ Աստուած ունեցած պարտքերնին զանց ընելու՝ փաղանցիկ և սնոտի բաղձանքներ վայելելու համար։

Արդ՝ եթէ մեր վիճակը այսպէս է, եթէ Աստուծոյ օրէնքները աւրելու հակամիտած ենք, և եթէ ամէն աւերմանը ահարկու պատիժ սպառնացած է չէ թէ միայն աս աշխարհիս մէջ, այլ գալու աշխարհին մէջ ալ, և եթէ մեր պարտքերը սորվեցընելու համար խղճմտանքին լուսէն ուրիշ բան մը չըլլար, մեր վիճակը բոլորովին անյոյս պիտի ըլլար։ Բայց գիտենք որ Աստուած ինչպէս որ խիստ արդար է, անանկ ալ խիստ ողորմած է, ուստի շատ հաւանական է, որ ուրիշ տեղեկութիւն մը տայ մեզի այս բանին վրայ։ Անհամար ապացոյցներ ցըցուցած է թէ՝ իր արարածներուն բարի գործելը և անոնց երջանկութիւնը կ'ուզէ։ Այս վերջի երկու խորհրդածութիւնները մեծ վստահութիւն կու տան որ մեր պարտականութեանց համար անօգնական խղճմըտանքով եղած ծանօթութիւններէն կատարելագոյն ազդարարութեան ալ ունենանք։ Ու այս ծանօթութիւնները և ազդարարութիւնը բնական լուսէն և Աստուածային յայտնութենէն կը սորվինք։

Հարցմունք ։

1. Բացատրէ՛ թէ ինչ պիտի ըլլար մանկանց վիճակը, եթէ անօգնական խղճմտանքով եղածէն ուրիշ կերպով չիմանային իրենց պարտքերը ։

2. Կ'ըսուի թէ եթէ խղճմտանքէն զատ ուրիշ լոյս մը չըլլար, առ Աստուած և առ ընկեր ունեցած շատ պարտքերնուս վրայ անգէտ պիտի ըլլար մարդս ։ Օրինակ մը կրնա՞ս տալ ։

3. Կ'ըսուի որ մարդիկ գիտեն թէ այսինչ պարտքը կատարելու է, բայց չեն գիտեր թէ ինչ կերպով կատարելու է՝ որ Աստուծոյ ընդունելի ըլլայ ։ Օրինակ մը տուր ։

4. Մարդիկ ընդհանրապէս գիտցածնուն պէս կը գործե՞ն ։

5. Եթէ Աստուած քեզ հաշիւ կանչէ կենաց բոլոր գործքերուդ համար որ առանց խորհելու իրեն կամքին դէմ ըրիր, ի՞նչ պիտի ըլլայ քու վիճակդ ։

6. Եթէ մենք այսպէս անգէտ և մեղանչական ենք. և Աստուած այնպէս բարի է և կը կամի որ բարի գործենք, ի՞նչ բան հաւանական կ'երեւի՝ որ մեզի համար ընէ ։

ԳԼՈՒԽ Զ.

Ընտանեկան լծոյ բնութիւնը և պահանջները։

Ընտանեկան լծոյ բնութիւնը աղէկ բացատրելու համար հետեւեալ օրինակով պիտի սկսիմ։ Դնեցուք թէ տղայ մը դժբաղդութեամբ խուլ ու մունջ է (ինչպէս որ ոմանք կ'ըլլան) ու իր ծնողացը խօսքերը չլսեր։ Դու դիցուք թէ իւր ծնողքները շատ իմաստուն՝ արդար և բարերար անձինք են. և տղայն ալ աղէկ գիտէ ասիկայ։ Ըսենք թէ այս տղայն կը տեսնէ որ երբոր անտակ մը գործքեր կ'ընէ, զոր օրինակ կը բարկանայ, չարութիւն կ'ընէ կամ անպարկեշտ կ'ըլլայ, ծնողքը տհաճութիւն կը ցուցընեն, և եթէ անանկ շարունակէ, կը պատժուի. բայց երբոր բարերար՝ երախտագէտ և համեստ կ'ըլլայ, ծնողքը միշտ կը հաւնին ու աղէկ հատուցում կ'ընեն։ Դու դիցուք թէ դիտողութիւն ըրեր հասկցեր է որ իր ծնողքը քանի մը միջոցներով անանկ իմաստուն տնօրէնութիւն մը ըրեր են որ բարի գործք մը բոլոր ընտանիքին միշտ երջանկութիւն կը պատճառէ, ու չար գործք մը՝ ապերջանկութիւն. Արդ՝ ըսենք թէ բոլոր աս բաները միշտ կը պատահին անանկ որ տղայն ստուգապէս կը տեսնէ ծնողացը կամ-

քը. այսինքն, ընտանեացը օրինաց ինչ ըլլալը, որպէս թէ կը լսէր, ու խօսքով իրեն կը պատուիրէին:

Ճիշդ այսպէս է բնական կրօնքին կամ լուսոյ ալ. որով մեր առ Աստուած և առ մարդիկ ունեցած պարտականութեանց վրայ անանկ գաղափարներ կ՚ունենանք, զորոնք առանց Աստուածաշունչ Գրոց կրնանք սորվիլ:

Աստուած նոյն կերպով կը գործէ առ մարդ, ինչպէս որ այնպէս ծնողք մը անանկ զաւկի մը: Աստուած գործքերուն ոմանց երջանկութիւն և ոմանց թշուառութիւն յօդեց՝ եթէ մինչև անգամ գործքին միայն մեզի վերաբերեալ մասը խորհելու ըլլանք: Ինչպէս երբոր այսինչ գործքերը ընենք խղճի խայթ կ՚զգացընէ մեզի, և երբոր այն ինչ գործքերը ընենք՝ երջանկութիւն: Ասկէց զատ այնպէս հնարեր է որ զանազան գործքեր ցաւ և նեղութիւն կը պատճառեն, և զանազան գործքեր ալ՝ հաճութիւն, ինչպէս որ մտքին՝ անանկ ալ մարմնոյ: Ամենուն յայտնի է որ չափէ դուրս ուտելը հիւանդութիւն կը պատճառէ. և թէ արբեցութիւնը մարդս թշուառ կ՚ընէ. և թէ ստախօսը ամենուն անարգելի է և զզուելի: Նաև Աստուած անանկ կարգադրեց այս աշխարհիս բաները որ չար գործքերը միշտ անհանգստութիւն և ապերջանկութիւն կը պատճառեն. և եթէ ընդհանուր գործածութին մարդկային ընկերութիւնը ՚ի միասին չկրնար կենալ: Խորհէ քիչ մը թէ ար-

զինք սուտ խօսելով, պիղծ խօսքեր գործածելով, իրարու հետ կռուելով և անհնազանդութիւն ընելով որչափ ապերջանիկ են և որչափ ապերջանիկ կ՚ընեն իրենց ծնողքը։ Հարցուր ինքզինքիդ թէ մարդիկ ի՞նչպէս կրնան միաբան բնակիլ եթէ ամէնը ստախօս, արբեցող և գող ըլլան. և քանզի Աստուած բոլոր այսպէս գործքերուն այսպէս գէշ հետևանքներ դրուեց, ուրեմն անակգործքերը իր՝ օրուրը կամքին դէմ ըլլալը շատ յայտնի է՝ որպէս թէ յերկնից պատգամ խրկած ու պատուիրած ըլլար։ Նա՝ քանզի բարի գործքերուն այսպէս հետևանքներ սահմանեց, յայտնի է թէ կ՚ուզէ որ բարի գործքեր ընենք միշտ։ Աստի մարդիկ այս հետևանքները տեսնելով կրնան իմանալ թէ, Աստուած ո՛ր բաները կ՚ուզէ որ ընենք, և որ բաները կ՚ուզէ որ չընենք։ Այսպէս կանոնները կ՚ըսուին բնական կրօնքին օրէնքները։

Յայտնի է թէ պարտականութիւններնուս վրայ շատ տեղեկութիւնները այս կերպով կ՚առնենք։ Նաև յայտնի է որ գիտութիւննիս որքան աւելնայ, պատասխանատուութիւննիս ալ այնքան կը ծանրանայ. քանզի որևիցէ պատուիրանազանցութեան յանցանքին չափը համեմատ է այն պատուիրանքին վրայ ունեցած լուսոյ կամ գիտութեան։ Նա մանաւանդ՝ այս ամենուն վրայ, բնական կրօնքը ոչ միայն մեզ ուրիշ պայծառութեամբ առջևնիս կը դնէ բարոյական օրէնքը՝ մեր

գործքերուն հետեւանքները մեզի իմացընելով, այլ և պարտքերնիս կատարելու ալ ևս աւելի շարժառիթներ կու տայ։ Եւ՝ որովհետեւ 'ի բարին և 'ի չարն ունեցած հակամիտութիւննիս՝ գալած ճամբանուս մէջ յաղթած արգելքներնէս կը չափուի, վասնորոյ թէ որ այս յաւելեալ շարժառիթներուն վրայ ալ չարութիւն գործելու ըլլանք, ալ ան ատեն իրաւամբ ևս առաւել յանցաւոր պիտի սեպուինք Աստուծոյ առջևը։

Սակայն թէպէտեւ բնական լոյսը կամ օրէնքը այսպէս լոյս կ'ընծայէ մեզի, այլ մեր ներկայ վիճակին մէջ թերի և անբաւական է մարդս առաքինութեան և երջանկութեան առաջնորդելու։ Ասիկայ աղէկ կը հասկընանք, նախ՝ անկէ թէ, մարդկային ազգը ուր որ առանց Աստուածաշունչի բնակեցաւ, միշտ խիստ մոլի եղաւ։ Երկրորդ՝ այս բանը ոչ ալ գիտութեան պակասութեան կը տրուի, ինչու որ որքան որ գիտութեան մէջ յառաջ գացին, այնքան չարացան։ Երրորդ՝ մարդոց բնական լոյսէն հանած կրօնական դրութեանց և ոչ մէկը զգալի ազդեցութիւն մը չկրցաւ ունենալ՝ զիրենք 'ի լաւ անդր փոխելու։

Մանաւանդ՝ բնական լոյսը չճանուցաներ այն գլխաւոր ճշմարտութիւնները՝ որոնք կրօնական բնաւորութեան և երանելի անմահութեան հաստատուն յուսոյ էականապէս հարկաւոր են։ Օրօրինակ, բնական լոյսը ապառնի վիճակին գոյութեան ու տեւողութեան վրայ տեղեկութիւն

չտար, և չպատմէր թէ մաՀէն ետքը արդեօք պիտի ապրի՞նք, կամ ո՞չքան: Ապառնի վիճակին վրայօք բան մը չիմացըներ: Մ՝եր մեղանչական ըլլալնիս շատ կերպով կ'իմացընէ, բայց մեղքը ի՛նչ ճամբով կըներուի՝ անոր վրայ բան մը չըսեր: Մ՝անաւանդ՝ որ Քրիստոսով եղած քաւութեանը, և անոր արժանաւորութեամբը եղած փրկութեան եղանակին ու բարոյական կատարելութեան Համար բնաւ բան մը չիմացըներ: Աստի՝ որովՀետև անոնք մեզի ամենակարևոր և օգտակար գիտելիքներ են, և բնական օրէնքն ալ զանոնք չկրնար յայտնել, յայտնի է թէ՝ եթէ ուրիշ առաջնորդ չունենայինք, յետին տգիտութեան մէջ պիտի մնայինք. և ան բաները, որ իբրև բարոյական և անմաՀ էակներ շատ կարօտ ենք սորվելու, երբէք կարող պիտի չըլլայինք գիտնալու: Աս խաւարը ցրուելու և աս վիճակին մէջ մեզի պէտք եղած բարոյական բաներուն վրայ բոլոր տեղեկութիւնները տալու Համար էր որ՝ Աստուած Սուրբ Գիրքը մեզի տուաւ:

Հարցմունք:

1. Առանց Սուրբ Գրոց ի՞նչպէս կը գիտնանք թէ Աստուած ո՛ր բաները կ'ուզէ որ ընենք և որ բաները չուզեր:

2. Ինչէ՞ն կ'իմանանք թէ Աստուած արբեցութիւն, գողութիւն և կռիւ ընելնիս չուզեր:

3. Ի՞նչպէս պիտի գիտնաս թէ Աստուած կ'ու-

չէ որ տղաք իրարու բարերար և իրենց ծնողացը հնազանդ ըլլան ։

4. Այս կերպ սորվիլը մարդիկ բարի ընելու բաւակա՞ն է ։ Կարդացածէդ բան մը կը յիշե՞ս աս բանին վրայ ։

5. Վաղեմի Յունաց և Հռովմայեցւոց բարոյական բնաւորութիւննին ի՞նչ էր ։

6. Հեթանոսներուն ընդհանրապէս ի՞նչպէս է ։

7. Գալու աշխարհք մը ի՞նչպէս կ'իմանաս և թէ Աստուած չծանուցանէ ։

8. Բնական լոյսէն աւելի բան կը սորվի՞նք բաց 'ի Աստուծոյ քանի մը հրամաններէն կամ պատուէրներէն ։

9. Աստուծոյ օրէնքները կոտրելու ըլլանք նէ, բնական օրէնքը քաւութեան ճամբայ կը սորվեցընէ՞ մեզի ։

10. Եթէ մարդիկ Աստուածաշունչ չունենան, Աստուած զանոնք ի՞նչ օրէնքով պիտի դատէ ։

ԳԼՈՒԽ Ը

Սուրբ Գիրք ։

Սուրբ Գիրքը կը պարունակի Հին և Նոր Կտակարաններուն մէջ և իւր գլխաւոր նպատակն է Աստուծոյ օրէնքը կամ կամքը, և Յիսուս

«Քրիստոսի ըրած քաւութեանմը եղած փրկութիւնը մարդոց յայտնել։

«Հին Կտակարանը կը պարունակէ Նախ՝ աշխարհիս արարչագործութիւնը՝ մարդուս ստեղծուիլը և անկումը՝ հանդերձ մարդկային ազգին վերայ մինչև ջրհեղեղ եղած պատմութեամբ։ Երկրորդ՝ Աստուծոյ Աբրահամին ընտանիքը ընտրելը, Հրէից ազգին ծագումը և իրենց սկիզբէն մինչև Բաբելոնի գերութենէ դառնալնին, 1500 տարուան միջոց։ Երրորդ՝ բարոյական, քաղաքական և արարողական օրինաց դրութիւնը, որ Աստուած ան ժողովուրդին կառավարութեանը համար հաստատեց. մանաւանդ՝ ապագայ անտեսութիւնը անոնց առջևը պատկերացընելու համար տնօրինեց և կարգադրեց։ Չորրորդ՝ անոնց պատմութեան մէջի զանազան դիպուածները. իրենց ներշընչեալ ուսուցիչներուն խօսքերը. բարեպաշտ անձանց աղօթքներն ու երգերը. ապառնի դիպուածներուն գուշակութիւնները. մանաւանդ Մեսիային գալուն, և անոր թագաւորութեանը փառքին, օգուտներուն և բնութեանը վրայ կատարեալ և մանրամասն մարգարէութիւններ, որոնցմով Հին Կտակարանը լեցուն է։ Այս ամէն բաներուն վրայ՝ կը ցուցընէ մեզ ամէնէն յարմար պարագաներուն տակն անգամ՝ ամենևին ոև իցէ վարուց օրինակ մը բաւական չէ մարդուս բարոյականը վերակենդանացընելու։

«Նոր Կտակարանին դիտաւորութիւնը ան է որ,

Աստուծոյ օրէնքը արդէն յայտնուածէն աւելի պայծառ կերպով յայտնէ. և մանաւանդ՝ Յիսուս Քրիստոսի Աւետարանով եղած փրկութեան ճամբան մարդոց սորվեցընէ։ Այս նպատակը ունենալուն համար, կը պարունակէ Նախ՝ Յիսուսի կենացը, մահուան, յարութեան և համբարձմանը վրայ պատմութիւն մը. Էակ մը որուն մէջ աստուածային և մարդկային բնութիւնները գաղտնի և անիմանալի կերպով մը միացած են։ Աշխարհք եկաւ որ առ Աստուած ունեցած պարտքերնուս վրայ որչափ որ պէտք է տեղեկութիւն տայ և իւր հնազանդութեամբը, չարչարանքներովը, մահուամբը, յարութիւնովը և համբառնալովը ու միջնորդութիւնովը՝ քաւութեան և փրկութեան ճամբայ մը պատրաստէ։ Երկրորդ՝ Քրիստոսի համբառնալէն մինչև քանի մը տարի ետքը քրիստոնէութեան յառաջադիմութեանը վրայ համառօտ պատմութիւն մը։ Երրորդ՝ Թուղթերը՝ որ Առաքեալները իրենց ժամանակի մարդոցը տուին Աստուծոյ ներշնչութեամբը անոնց պիտանի խրատներ տալու համար։ Այս բոլոր գիրքը մէկ տեղ մեր փափաքածին չափ տեղեկութիւն կու տայ մեզի, առ Աստուած ունեցած պարտքերնուս, ապառնի վիճակին և քաւութեան ու երկնաւոր Հօր ընդունելի ըլլալու համար։ Եւ ուստի կը հաւատանք թէ Աստուած ինչ որ յայտնեց և կ'ուզէ յայտնել իր կամացը վրայօք, Հին և Նոր Կտակարանը ամբողջ կը պարունակեն

Մ՛ի միայն ասոր մէջ գրուած բաները մարդուս խղճմտանքը կը պարտաւորէ և ուրիշ ամէն գըրուածք և աւանդութիւն մարդոց խօսքն է։ Ուստի կը տեսնենք թէ Աստուած ինչ միջոցներ տուաւ դէպ 'ի Աստուած և առ ընկեր ունեցած պարտքերնիս ճանչնալու համար։ Ա. Խղճմտանք մը տուաւ մեզի որ մեր պարտքերը մեզի կ'իմացընէ և մեզ կը խրատէ որ ընենք այն պարտքերը։ Բ. Բոլոր մեր շուրջի բաները այնպէս կարգադրեց, որ երբ որ իւր կամքը ընենք՝ երջանկութիւն կը վայելենք, և երբոր եղծանենք՝ ապերջանկութիւն կրենք։ Ուստի եթէ միայն քննենք թէ գործք մը մեր և ուրիշներուն վրայ ինչ ներգործութիւններ ունի, կը սորվինք թէ Աստուած ինչպէս կ'ուզէ որ գործենք։ Գ. Երբոր բուն մեր չարութեամբը մեր խիղճը անկատար եղաւ և բնութեան լոյսէն մեր պարտքերը սորվելէն դադրեցանք, այն ատենը գրաւոր օրէնք մը տուաւ, որով մեր վրայ ունեցած կամքը կ'իմացընէ։ Դ. Երբոր աս ալ բաւական չեղաւ մարդիկ մոլութենէն առաքինութեան դարձընելու, ժամանակին լրանալուն Աստուած իր Որդին խրկեց մեր պարտքերը սորվեցընելու, ու մեր մեղքերուն համար քաւութիւն ընելու և այն ամենուն՝ որ Յիսուս Քրիստոսի կը հաւատան ու կը զղջան, թողութիւն մեղաց ու յաւիտենական կեանք ընծայելու։

Եթէ աս այսպէս է, յայտնի է թէ մեր պատասխանատուութիւնը կ'աճի՝ բարոյական լուսոյ

ածմանը հետ։ Իսկ եթէ ան որ բնութեան օրէնքով Աստուծոյ կամքին անհնազանդ է, անպատասխանի է, որքան ահեղ պիտի ըլլայ անոնց դատապարտութիւնը, որ Աւետարանին յստակ և պայծառ լուսոյ տակ և աս նոր անօրէնութեան գթած պատրաստութիւններուն դէմ, անխորհուրդ անհնազանդութեան ընթացք մը բռներ են դէպ ՚ի յԱստուած, ու միմիանակ հանդերձեալ աշխարհի համար ապրելու՝ այս աշխարհին համար կ՚ապրին։

Արդ՝ պատանիները կը կարծեն թէ աս բոլոր բաները ուրիշներուն համար է ու չէ թէ իրենց համար։ Բայց այսպէս չէ։ Չէ՞ որ պատանիներուն խիղճն ալ գիրենք կը խրատէ։ Պատանիները չե՞ն տեսներ իրենց և ուրիշներուն մէջ չարութիւնով յառաջ եկած թշուառութիւնը։ Չե՞ն կարդար Սուրբ Գիրքին մէջ Աստուծոյ և մեր օրհնեալ փրկչին մեղքի դէմ ունեցած ատելութիւնը և բարկութիւնը։ Եթէ աս այսպէս է, ամէն պատանի այնպէս պատասխանատու է Աստուծոյ իր ունեցած տեղեկութեանը համար, որպէս թէ ծեր ըլլար։ Մենք ամէնքս ալ թէ ծեր և թէ պատանի, պէտք է որ զղջանք, Աստուծոյ հնազանդինք ու օրհնեալ փրկչին հաւատանք։

Եթէ պատանիները աս ըսուած բաները աղէկ չեն հասկընար, իրենց ծնողացը կամ ուսուցիչներուն և կամ երէցներուն հարցընեն։

Հարցմունք ։

1. Աստուածաշունչին մէջ ո՞ր գիրքին մէջն է մարդկային առաջին ցեղին պատմութիւնը ։

2. Ո՞ր գիրքին մէջ կը գտնուի Հրէից պատմութիւնը՝ Եգիպտոսէն ելլելէն մինչեւ Բաբելոնի գերութիւնը ։

3. Մովսիսական օրէնքը ո՞ր գիրքերուն մէջ կը պարունակուի ։

4. Բարոյական, քաղաքական եւ արարողական օրէնքներուն մէջ ի՞նչ տարբերութիւն կայ ։

5. Բարեպաշտ մարդոց աղօթքներովը եւ փառաբանութիւններովը ո՞ր գիրքը լեցուած է ։

6. Քրիստոսի գալստեանը, բնութեանը եւ անոր կենացը վրայ որոշ եւ մանրամասն մարգարէութիւնները ո՞ր գիրքը կը պարունակէ ։

7. Նոր Կտակարանին մէջ ո՞ր գիրքերը Քրիստոսի կենացը պատմութիւնը կը պարունակէ ։

8. Անոր համբառնալէն ետքը Քրիստոնէութեան յառաջադիմութիւնը ո՞ր գիրքին մէջ կը պարունակուի ։

9. Բացատրէ Աստուծոյ ցուցըցած կերպը, որով մեր պարտքերը կը ճանչնանք ։

10. Ինչո՞ւ համար Սուրբ Գիրք լսողներէն Աստուծոյ անհնազանդ եղողները հեթանոսներուն մէջ անհնազանդ եղողներէն չար են ։

11. Պատանի մը որ Աստուծոյ անհնազանդ է՝ ծերէ մը պակա՞ս յանցաւոր է ։

ՄԱՍՆ Բ

Մարդուն՝ առ Աստուած և առ ընկեր ունեցած պարտքերը։

Մինչև հիմա ջանացինք մարդուս բարոյականին ինչ ըլլալը բացատրել, և իր բարոյական լոյսը բղխած աղբիւրը ցուցնել։ Եւ հիմա ալ պիտի ձեռնարկեմ մարդկային պարտուցը վրայ համառօտ բացատրութիւն մը ընել, որքան որ կրնանք սորվիլ կամ բնական լոյսէն կամ Աստուածային յայտնութենէն։ Սուրբ Գիրքը կը սորվեցրնէ թէ մարդուս բոլոր պարտքը միայն սէր բառին վրայ կը կայանայ։

"Սիրէ՛ քու Տէր Աստուածդ քու բոլոր սրտէդ և սիրէ՛ քու ընկերդ քու անձիդ պէս"։ Ուստի մարդուս պարտքերը երկու ընդհանուր բաժանում ունին։ Առաջինը՝ Սէր առ Աստուած կամ աստուածպաշտութիւն. Երկրորդը՝ սէր առ մարդ, կամ առաքինութիւն. որոնց վրայ պիտի խօսիմ։

Մէր առ Աստուած, կամ Աստուածպաշտութիւն ։

ԳԼՈՒԽ Ա

ԶԱստուած սիրելու պարտուց վրայ ։

Ամէն մարդ աս բանին վրայ խորհածին պէս կը գիտնայ թէ զԱստուած սիրել, ու անոր հնազանդիլ պարտական է ։ Բայց մարդիկ ընդհարապէս այս բաներուն նշանակութեանը վրայ անորոշ գաղափար ունին ։

Շատերը որ կը խոստովանին թէ պէտք է զԱստուած սիրել ու անոր հնազանդիլ, բայց նոյն ատեն Անոր կամացը դէմ կ'ընեն, և չեն խորհիր թէ մեղք կը գործեն կոր ։ Ուրեմն մեր առ Աստուած ունեցած պարտուցը բնութիւնը կրցածնուս չափ բացատրելու համար երկար խօսիլ արժան է ։ Ա. Ամէն բարեկիրթ զաւակներ գիտեն թէ ծնողաց հնազանդ ըլլալու են և զանոնք սիրելու են ։ Ու աս պարտքը կ'զգան, ինչու որ իրենց ծնողքն են. այսինքն, թէպէտև ուրիշ անձինք նոյնպէս իմաստուն և բարի են, սակայն առաւել պարտական կը ճանչնան անձերնին իրենց ծնողացը՝ քան թէ ուրիշ անձանց ։

Ո՞վ չսարսափիր երբոր չար և անզգամ պա-

տանիներուն՝ իրենց ամենէն լաւ երկրային բարեկամներուն այսինքն ծնողացը վրայ խօսելու եղանակը կը դիտէ ։ Քննեցի՞ր երբէք թէ ատանկ պատանիները ընդհանրապէս անկիրթ, մոլի և վնասակար ընկեր են ։ Բ. Գիտցուք թէ մեր ծընողքը շատ իմաստուն, առաքինի և մարդասէր անձինք են, մեր պարտքերը ևս առաւել կ'աճին. և ան ատեն չէ թէ միայն ծնողքնիս ըլլալուն համար պիտի սիրենք, հապա առաքինի ըլլալնուն համար ալ ։ Ի՞նչ պիտի խորհինք անանկ տղու մը վրայ, որ թէպէտև այսպէս բարի ծնողք ունի, իր վարքովը կը ցուցընէ թէ զանոնք բանի տեղ չդներ. ոչ անոնց խրատը մտիկ կ'ընէ, ոչ ալ անոնց հետ կենցաղավարութիւն կ'ընէ՝ խիստ կարևոր ժամանակներէն 'ի զատ, այլ դատարկակեաց, մոլի, և զզուելի ընկերներու հետ կը կենակցի ։

Գ. Նաև ըսենք թէ ատանկ տղայ մը շատ հիւանդ էր, կամ կոյր ու խուլ էր, և իր ծնողացը այս ազնիւ առաքինութիւնները միշտ անոր աղէկութեանը համար գործածուեցան, և քանի մը տարի երբոր մահուան չափ հիւանդ էր, իւր մայրը անկողինին քովը զինքը կը հսկէր, զինքը կը քաջալերէր, և վերջապէս գերեզման իջնալէն ազատեց ։ Ու իր հայրը գիրկը կ'առնէր կը պտըտցընէր երբոր դուրս ելլելու կարող էր, և երբոր կարողութիւն չունենար դուրս ելլելու, միշտ ընկերներ կը բերէր անոր քով և ամէն պէտք եղած բաները կ'ընէր զանիկայ տանը մէջ երջա-

նիկ ընելու համար ։ Մանաւանդ՝ դիցուք թէ իր ծնողքը հարուստ էին, ու հոյակապ պալատ մը շինեցին իրենց անօգնական զաւակը երջանիկ ընելու համար ։ Նման տղի մը վրայ ի՞նչ պիտի խորհինք եթէ կուրութեանը մէջ անգամ՝ կամք ընէր իր ծնողքէն փախչիլ, ու անոնց արգիլած տեղերը երթալ, և չարունակ ինքզինքը և ուրիշները վնասէր բոլոր անոնց բազմահոգութեան փոխարէն ։ Ի՞նչ պիտի մտածենք անանկ տղին վըրայ որ բոլոր սա բարերարութիւններուն՝ ամենևին երախտագիտութիւն չցուցըներ, և ունակարար չէ թէ միայն կը վշտացընէ ծնողքը, հապա վարքովն ալ կը ցուցընէ թէ անոնցմէ առաւել կը սիրէ մոլի մարդիկը ։

Ամէն մարդ կը խոստովանի թէ այսպէս տղայ մը չէ թէ միայն յիմար է, այլ չար ալ է ։ Նու ընդհակառակն, դիցուք թէ տղայ մը այսպէս պարագաներուն մէջ բարի և յարմար զգացումներ ունենայ դէպ 'ի իր ծնողացը ։ Հարկաւ անոնք իր ծնողքն ըլլալուն համար կը պատուէ, կը յարգէ ու կը հնազանդի անոնց . և շատ իմաստուն և առաքինի անձինք ըլլալնուն համար՝ ուրիշ մարդոց տուած խրատէն ու խորհուրդէն. Եւ առաւել անոնցը կ'ընտրէ, և անոնց հետ ընկերանալը բոլոր ուրիշ մարդոց ընկերութենէն աւելի յարգի կը սեպէ ։ Իր երջանկութեանը յառաջադիմութեան համար ամէն միջոցը գործածելնուն երախտագէտ կ'ըլլայ անոնց, և ձեռքէն ե-

կած ամէն բանը կ՚ընէ զանոնք հաճեցընելու համար՝ խնքզինքը և ուրիշները հաճեցընելէն առաջ։ Հիմա կ՚արծեմ թէ ամէն մարդ ծեր և թէ պատանի կը տեսնեն թէ ճիշդ աս է կերպը՝ որով այնպէս տղայ մը այնպէս ծնողաց հետ վարուիլ պարտական է։

Արդ՝ այս խօսքերը դարձընենք մեր առ Աստուած ունեցած առնչութիւններուն, և ամէն մարդ պիտի տեսնայ թէ մեր բոլոր ուրիշ էակներուն ունեցած պարտքերէն անհուն չափով առաւել պարտական ենք զանիկայ սիրելու և անոր հնազանդելու։

Ա. Մեր Արարիչն ու Պաշտպանողն է։ Ան տուեղծեց մեզ մեր բոլոր ունեցած կարողութիւններովը, և ամէն վայրկեան մեզ կը պահէ։ Առանց իւր զօրութեանը ոչ կրնանք տեսնել, ոչ լսել, ոչ ճաշակել, ոչ ալ զգալ, ոչ կրնանք խորհիլ, ոչ քիշել, ոչ հաճութիւն և ոչ ալ տհաճութիւն կրնանք զգալ, ոչ կրնանք սիրել, ոչ ալ կրնանք սիրուիլ։ Բոլոր ունեցածնիս իրն է, և ինչ որ ընենք, միայն իւր կամքը յոշնչէ արդիւնաւորած է։

Արդ՝ այն Էակը՝ որ այսանկ մասնաւոր կերպով մեր Տէրն է, մեր յարգութեանը արժան է. այն որ ամէն վայրկեան մեզ կը պաշտպանէ, պարտինք միշտ անոր ներկայութիւնը յիշել և անոր վրայ խորհիլ։

Բ. Ասկէց ՚ի զատ մեռածէ Աստուծոյ սուրբ

գնլեացը վրայ, և խորհէ թէ ինչ կերպով խորհրդածութիւն ընել պարտական ես։ Անհունապէս Իմաստուն, Հաւատարիմ, Արդար, Սուրբ ու Գթած է Անիկայ։

Եթէ մեր բարոյական բնութեամբը պարտական ենք այս յատկութիւնները սիրել ու յարգել, և եթէ մասնաւորապէս պարտական ենք մեր ծնողացը քով գտնուած յատկութիւնները սիրելու ու յարգելու, որքան ևս առաւել մեր երկնային Հօրը քով եղածները. որոնք ուրիշ էակի մը ունեցածէն այնչափ պատուական և տարբեր են, որչափ որ արարիչը իւր արարածներէն գերազանց և մեծ է։

Գ. Նա մանաւանդ, արարչին այս բոլոր ստորոգելիքները 'ի սկզբանէ հետէ մեր երջանկութեանը համար գործածուեցան։ Ապագային վրայ այնքան տգէտ ենք, որքան որ կոյր մը իւր շուրջի առարկաներուն վրայ տգէտ է. սակայն Աստուած ամէն բան պատրաստեց մեզի համար։

Ամէն վայրկեան խիստ վտանգաւոր հիւանդի չափ մահուան ենթակայ ենք. սակայն Աստուած մեզ մինչև այս ժամս պահեց։ Բան մը ստեղծելու զօրութիւն չունինք, սակայն Աստուած այս աշխարհս բարիքով լեցուն ստեղծեց, և մեր մանաւոր երջանկութեանը համար պատրաստեց։ Ինչ ժամանակէն մեռնինք պիտի, բայց զինքը սիրողներուն անանց փառաւոր և գերագոյն երջանկութեան աշխարհ մը ստեղծեց, որ բնաւ մեր

մաքին տակ չէյնար։ Երբոր ամէնքս ալ մեղաւոր էինք, և իր արդար բարկութեանը ենթակայ, ինքը այնպէս սիրեց զաշխարհը, որ մէկ հատիկ սիրելի Որդին հոս խրկեց, որ ով որ անոր հաւատայ, պիտի չկորսուի, հապա յաւիտենական կեանք պիտի ժառանգէ։ Արդարև բոլոր աս բաները երախտագիտութեան ու սիրոյ արժանի են։ Ու եթէ սէրը ու երախտագիտութիւնը բարերարին բնաւորութեանը, ու ընծայած պարգևներուն համեմատ պէտք է ըլլայ, ապա մեր երկնային Հայրը ստուգապէս բոլոր ուրիշ բաներէն անչափելի համեմատութեամբ աւելի սիրելու ենք ու երախտագէտ ըլլալու ենք։ Ուրիշ խօսքով՝ բոլոր սրտով սիրելու ենք, գերագոյն և վսեմ կերպով։

Ու նաև՝ գիտենք թէ իրօք յարգութեան, սիրոյ, երախտագիտութեան զգացումներ ունինք առ Աստուած, որոնց ինքն արժանի է, բայց զանոնք ինչպէս ցուցընելու ենք։ Յայտնի է. Որովհետև ամէն բան Աստուծոյ գործքն է և զԱստուած միշտ մեր յիշողութեան մէջ պահելու դիտաւորութեամբ եղած են՝ վասնորոյ ամէն բան մեր միտքը կը բերեն զանիկայ։ Ա. Եթէ անոր վրայ խորհինք, իր ստորոգելիքները մեզ սիրով, ու երախտագիտութեամբ և զարմանքով կը լեցընեն։ Ու որովհետև այս ամէն բաները մեզի համար եղան, իր ձեռքէն եկած ամէն շնորհքը երախտագիտութեան և երկրպագութեան կը յորդորեն զմեզ։ Բոլորը այս չէ. որովհետև Աստուածութեան մէջ

եղած ամէն երկրպագելի ստորոգելիքները անհուն և անչափ գերազանց և պատուականագոյն են երկրիս վրայ ընդունուած որ և իցէ բարութենէն. և որովհետև բոլոր էակներուն մեզի ունեցած յարաբերութիւններէն խիստ գերազանց յարաբերութիւններ ունի մեզի, անոր համար այս զգացումները չէ թէ միայն շարունակ ըլլալու են, այլ որքան որ դէպ ՚ի բոլոր ուրիշ էակներուն ունինք, դէպ ՚ի անոր անհունաբար առաւել ունենալու ենք։ Բ. Գիտցուք թէ ճիշդ ասանկ ընենք. յայտնի է թէ այսպէս զգացում մը մեր վարուցը վրայ շատ ներգործութիւն պիտի ընէ. ասանկ արդար, գթած ու սուրբ Էակ մը սիրելով՝ մենք արդարութեամբ, գթութեամբ ու սրբութեամբ պիտի գործենք, և զինքը անանկ երախտագիտութեամբ սիրելովնիս ամէն բանէն առաւել պիտի փափաքինք որ ան ալ մեզ սիրէ, վասն զի սիրոյ բնութիւնը ճիշդ այս է. ուստի պէտք է ամէն բան անոր հաճելի գործենք և ամէն բանէն աւելի իր կամքը գիտնանք ու ընենք։ Եւ եթէ այս կերպով գործենք առ Աստուած՝ բնաւ բան մը անկէց ընտիր պիտի չսեպենք։

Բոլոր հաճութեանց և օգտից ու կրից թելադրութիւններուն դէմ այս բաւական պատասխան է թէ, այս մեծ չարութիւնը ինչպէս կրնանք համարձակիլ գործելու և Աստուծոյ դէմ մեղանչելու։

Գ. Եւ որովհետև մեր գերագոյն փափաքն

ըլլալու է. Աստուծոյ հաճելի ըլլալ, ուրեմն մեծ խոհեմութեամբ և զուարթամտութեամբ աշխատելու ենք սորվիլ իր սուրբ կամքը թէ իր գործքերուն մէջ և թէ Սուրբ Գրոց մէջ: Խոնարհութիւնով քննելու ենք թէ ինչ կերպով վարուեցաւ ազգաց և անհատից հետ, որ մենք ալ սորվինք անոր կանոնները, որով մեզ կը կառավարէ: Մանաւանդ մեծ ջանքով իւր գրաւոր խօսքերը կարդալու ենք, որ աս աշխարհիս մէջ եղած ժամանակնիս մեր վրայ ունեցած կամքը և հանդերձեալին համար ըրած պատրաստութիւնները սորվինք: Եւ այս կամքը անգամ մը սորվելէն ետքը մեր սրտերուն առաջին և ամենէն զօրաւոր ազդումը անոր հնազանդիլն ըլլալու է, հոգ չէ ինչ կամ քանի և կամ որքան հակառակ ազդեցութիւններ ըլլան:

Դ. Եւ եթէ այս այսպէս է որ Աստուծոյ ստեղծած ամէն բաները մեզի իր ստորոգելիքները կը սորվեցընեն և 'ի հարկէ այն դիտաւորութեամբ ալ եղած են որ մեր խորհուրդները առ Աստուած ուղղենք, ուրեմն գիտութիւն ստանալու ամենամեծ շարժառիթն այս ըլլալու է թէ՝ այս կերպով կրնանք գիտութիւն ունենալ՝ զմեզ և ամէն բան Ստեղծողին գործքերուն և բնաւորութեանը վրայ: Եւ ևս աւելին, ինչպէս որ ասիկայ ըլլալու է գիտութեամբ աճելու. ամենազօրաւոր դրդումնիս, անանկ ալ մեր գիտութեան փախձանն այն ըլլալու է: Նախածանքին գոյները, վարդին հոտը, փօթորիկին

ահեղութիւնը, կարկաչասահանքներուն գոչումը ինչպէս որ գեղեցկութեան կամ ահեղութեան զգացումն կը զարթուցանեն, նմանապէս ալ աստուածպաշտութեան զգացումներ ալ զարթուցանելու են:

Ասանկով հանապազ աս բերկրալի զգացմունքը եւ ճանաչումը պիտի ունենանք թէ Աստուծոյ մէջ կը բնակինք եւ անով կեամք եւ կը շարժինք եւ ենք:

Ե. Ու դարձեալ, որովհետեւ Աստուած զիջաւ ինքզինքը աւելի կատարեալ յայտնել գրաւոր պատգամով, եւ իր բնաւորութեանը վրայ առաւել փառաւոր տեղեկութիւն տուաւ, եւ մեր լեզուովը մեզի հետ խօսելու հաճեցաւ, եւ մանաւանդ մեր վարուցը Աստուածային օրինակ մը տուաւ, եւ մեզի իմացուց թէ կ'ուզէ որ իրեն հետ խօսինք աղօթքով, միջնորդով եւ իր հետ հաղորդակցութիւն ունենանք աստուածապաշտ հոգւոյ բոլոր զգացումներուն բարբառովը, վասնորոյ յայտնի է թէ մեր արտօնութիւններուն խիստ ընտիրներն են ասոնք, եւ մեզի բնական ըլլալու են բարեկամի կենցաղավարութեան պէս, կամ զաւկի մը իր սիրելի եւ ազնիւ ծնողացը հետ ունեցած կենակցութեանը պէս: Ու ոչ ոք կը տարակուսի՝ կարծեմ, թէ պէտք է մարդս առ Աստուած սաստիկ զգացմունք ունենայ: Բայց որքան քիչ եւ տկար կը տեսնուի այսպիսի զգացմունք մարդոց գործքերուն մէջ: Ու այսպիսի բարոյական բնաւորութիւն մը որքան քիչ կը տեսնուի աշխարհիս մէջ: Ամէն

դար և ամէն ազգ վկայութիւն կու տայ թէ մարդս մեղանչական է և առ Աստուած իւր բարոյական զգացումները շատ տարբեր են ան զգացումներէն, որ պէտք է ունենայ իր այսպիսի Արարչին վրայ։ Եթէ այսպէս է, վերջապէս վայելուչ է հարցընել թէ մեղաւոր ըլլալնէս ետքը առ Աստուած ունենալու յարմար բնաւորութիւննիս որո՞նք են։ Ա. Յայտնի է թէ՝ թէպէտև մենք փոխուած ենք, սակայն Աստուած նոյն է և անփոփոխ։ Իւր ստորոգելիքները նոյն են, և նոյնպէս սիրելի են, և դէպ 'ի մեզ ունեցած վարմունքները առջի պէս արդար և բարի են։ Ուստի ճիշդ նոյնպէս պարտական ենք զանիկայ սիրելու, անոր հնազանդելու, և նոյն բարոյական կատարելութիւնը կրկին ձեռք ձգել ջանալու ենք, որպէս թէ բնաւ չմեղանչեցինք։

Բ. Եթէ Աստուած միշտ բարի և արդար և սուրբ է, մեր անոր դէմ մեղքերը խիստ չար են. Ուրեմն մեզի կը վայելէ որ այս բանը խոստովանինք և ինչպէս որ ինքզինքնիս կը դատապարտենք անանկ ալ զանիկայ արդարացընենք։ Թէպէտև պէտք է որ անցած յանցանքներնուս համար անկեղծ տրտմութեամբ ինչ որ անոր անհաճոյ է անկէց քաշուինք, և ինչպէս որ 'ի սկզբանէ մեր պարտքըն է, անկեղծ, որդիական հնազանդութիւն ցուցընենք ամէն բանի մէջ։

Աս է ինչ որ Աստուածաշունչը զղջումին բառով կ'իմացընէ։

Գ. Այս մանաւանդ, եթէ մեր երկնաւոր Հայրը քաւութեան ճամբայ մը պատրաստեց, ճամբայ մը՝ որ միայն անով պիտի ընդունէ մեզ մեղանչականներս, մեզի կը վայելէ որ սիրով և փափաքով փնտռենք թէ ինչ է այն ճամբան, և այն իմաստուն և գթած պայմաններուն հնազանդինք որ մեր փրկութեանը համար սահմանեց: Եթէ ասիկայ զանց առնենք, յանցաւոր ենք չէ թէ միայն Աստուծոյ դէմ գործած մեղքերնուս համար, այլ մեղքի մէջ շարունակելնուս համար ալ. Թէպէտև մեր Փրկիչը անկէց ազատելու միջոց մը պատրաստեց, ու քաւութեան ճամբայ մը հնարեց՝ կատարեալ և ամենայարմար և գթած պայմաններով: Ասանկ վարուց չար ընթացքին վրայ Սուրբ Գիրքը յայտնի խօսքով կը խօսի: «Աս է դատապարտութիւնը, որ լոյսը աշխարհք եկաւ, և մարդիկ խաւարը լոյսէն աւելի սիրեցին, ինչու որ իրենց գործքերը չար էին»: Բոլոր ըսածներէս յայտնի է թէ առ Աստուած ունեցած յարաբերութիւննիս հետևեալ պարտուց տակ կը դնեն զմեզ:

Ա. Ամէն բանէն աւելի զինքը պարտինք սիրել: Բ. Ամէն բանի մէջ կատարելապէս հնազանդելու ենք անոր, թէպէտև մեր բաղձանաց, կրից և կամաց դէմ ըլլան, և թէպէտև տիեզերքին մէջ բոլոր բաները մեզի հակառակ ըլլան: Գ. Մեր անցեալ և ներկայ բազմաթիւ մեղքերուն համար ունակաբար ապաշաւել և կոտրած սիրտ մը ու-

նեղնալու ենք ։ Դ. Անոր սահմանած պայմաններով պատրաստուած ողորմութիւնը ընդունելու ենք կամ բարեպաշտ զղջացեալ և աստուածապաշտ կեանք մը վարելու ենք ։ Ընդ հակառակն առ Աստուած ունեցած պարտքերնիս կարգիլեն՝ Ա. Կռապաշտութիւնը, կամ որ և իցէ բան սիրել, որ անոր հակառակ է կամ զանիկայ սիրելու արգելք է ։ Նաև կ՚արգիլեն ոչ երկինքին մէջ ոչ երկրիս վրայ թէ տեսանելի և թէ անտեսանելի բանի մը կամ էակի մը երկրպագութիւն ընելէն, բայց միայն իրեն ։ Բ. Անոր պատուիրանաց դէմ եղած մեր կամ այլոց փափաքները կատարելը ։ Գ. Անզեղջ ապրիլը կամ անոր դէմ գործած մեղքերնուս վրայ զղջում չընելը ։ Դ. Իւր փրկութեան համար պատրաստած ճամբան զանց առնելով ապրելը ։ Կամ թէ ըսենք՝ առ Աստուած ունեցած պարտքերնիս կ՚արգիլեն անհոգութիւնը, հեշտասիրութիւնը, անառակութիւնը և անկրօնութիւնը ինչ անուամբ որ կոչուին կամ ինչ պատրուակի տակ որ քօղարկուին ։

Եւ վերջապէս որովհետև ամէն գործքերնիս կամ Աստուծոյ կամացը համեմատ է կամ հակառակ, վասնորոյ առ մարդ եղած պարտքերը, առ Աստուած ալ պարտք են. ըսել է. որ մեր առ մարդ ունեցած յարաբերութեան պատճառաւ ինչ պարտք որ ունինք, առ Աստուած ունեցած յարաբերութեանց համար ալ պարտք է ։ Ինչու որ Աստուած կը պահանջէ զանոնք մեզմէ ։

Ուստի կը տեսնենք թէ տարբերութիւն կայ պարզապէս մեր առ Աստուած ունեցած պարտուց և ան պարտուց մէջ՝ որ և առ մարդ և առ Աստուած ունինք. Առջինը մարդկային օրինաց իշխանութենէն և քննութենէն դեր 'ի վերոյ է և անկախ. Իսկ երկրորդը իշխանութեան տակ է. և ով որ զանոնք կ'առնէ ու չկատարեր, իրաւամբ կը պատժուի. Սակայն մարդիկ կը պատժեն յանցաւորը՝ չէ թէ իր գործքերը Աստուծոյ անհաճոյ ըլլալուն համար, այլ իր առ մարդ ունեցած պարտքերը զանց առնելուն համար.

Հարցմունք.

1. Զ Աստուած սիրելը ու անոր հնազանդիլը քու պարտքդ ըլլալը 'կ'զգա՞ս' ինչպէս որ կ'զգաս թէ ծնողքներդ սիրելու ես և անոնց հնազանդելու ես։

2. Չար և անհնազանդ զաւակ մը իւր բարերար և բարի ծնողաց հետ ի՞նչպէս կը վարուի։

3. Բարի և հնազանդ զաւակ մը ի՞նչպէս պիտի վարուի։

4. Ճշմարտապէս մեր ծնողքը ո՞վ է, Աստուած, թէ մեր հայրն ու մայրը։

5. Ո՞րն է ամենիմաստ և ամենաբարի դէպ 'ի մեզի, Աստուա՞ծ, կամ հայրն ու մայրը։

6. Ո՞րը մեծագոյն պարտք է, զԱստուա՞ծ սիրելը, թէ մեր ծնողքը։

7. Աստուծոյ հետ ի՞նչպէս կը վարուինք, սիրե-լի ու երախտագէտ զաւակներո՞ւ պէս, թէ ապե-րախտ ու անհնազանդ զաւակներու նման։

8. Ի՞նչ քանի մը պատճառներ որոնց համար պարտական ենք զԱստուած սիրել և անոր հնա-զանդիլ։

9. զԱստուած ճշմարտապէս սիրող ու անոր ծառայող անձ մը ի՞նչպէս կը վարուի։

10. Եթէ իրօք Աստուած կը սիրենք, մեր բո-լոր գործքերուն մէջ մեր փափաքը ի՞նչ ըլլա-լու է։

11. Մե՞ր մեղաւոր ըլլալը զԱստուած սիրելու և անոր հնազանդելու պարտքէն ազատ կ'ընէ՞ զմեզ։

12. Եթէ մեղաւոր ենք, և զԱստուած սիրելու նոյն պարտուց տակն ենք, ուրիշ պարտուց տակ ալ չե՞նք, և ի՞նչ են անոնք։

13. Աստուած իւր Որդին մեզի համար մեռնե-լու տալովը ի՞նչ պարտուց տակ ինկանք։

14. Գիտցուք թէ մեր մեղքերուն վրայ չեմք զղջար, ու Քրիստոսի չեմք հաւատար, աւելի ա-ղէկ վիճակի՞ մէջ պիտի ըլլանք, քան թէ պիտի ըլլայինք եթէ փրկիչ սահմանուած չըլլար։

15. Ասանկով առաւել գէշ վիճակի մէջ պի-տի ըլլամք։ Եւ ինչո՞ւ։

16. Սուրբ Գիրքը ի՞նչ տարբերութիւն կը դը-նէ հեթանոսաց և Աւետարանը լսողաց յանցա-նաց մէջ։

17. Կարգաւ ըսէ՛ առ Աստուած ունեցած պարտքերնիս ։

18. Ի՞նչ է կռապաշտութիւնը ։

19. Մարդ մը որ ոչ կուռքի, ոչ ալ պատկերի երկրպագութիւն կ'ընէ, կրնա՞յ կռապաշտ ըլլալ տակաւին ։

20. Երբոր այսինչ բանը ընելու շատ կը ցանկանք, այս բաւական պատճա՞ռ է ան բանը ընելու ։ Ինչո՞ւ ։ Ի՞նչ բան տիրելու է մեր փափաքանացը ։

21. ԶԱստուած կրնա՞նք սիրել եթէ անհոգութեամբ և առանց նկատման անոր դէմ մեղանչենք ։ Ի՞նչ զգացումն ունենալու ենք երբոր անոր դէմ մեղանչենք ։

22. ԶԱստուած կրնա՞նք սիրել. եթէ սուտ խօսինք. ծնողաց անհնազանդ ըլլանք. գէշ խօսքեր խօսինք և անոր անունը պարապ տեղը գործածենք ։

23. Օրինակ մը տուր որ միայն առ Աստուած պարտք է՝ և ուրիշ օրինակ մը որ և առ մարդ և առ Աստուած պարտք է ։

24. Մարդիկ լոկ առ Աստուած եղած պարտքը բռնութեամբ կատարել տալու իրաւունք ունի՞ն ։

ԳԼՈՒԽ Ը

Աղօթք :

ՅՕԴՈՒԱԾ Ա

Ի՞նչ է Աղօթք :

Որովհետեւ առ Աստուած եղած ջերմեռանդ կերքերը եւ զգացումները բարի բնաւորութեան շատ մեծ օգուտ ունին, անոր համար Աստուած հաճեցաւ զանոնք մշակելու համար մասնաւոր մի-ջոցներ սահմանել: Անոնք են Աղօթք, Սուրբ Օր. այսինքն Կիւրակին: Այս գլխուն մէջ ա-ղօթքի վրայ պիտի խօսիմ: Նախ՝ Աղօթքին բը-նութեանը վրայ: Երկրորդ՝ հարկաւորութեան վրայ: Երրորդ՝ օգտին վրայ:

Աղօթքը մեր հոգիներուն՝ հոգեղէն եւ անտե-սանելի Արարչին հետ հաղորդակցութիւնն է: “Աստուած հոգի է, եւ անոնք որ երկրպագութիւն կ'ընեն, պէտք է որ հոգւով եւ ճշմարտութիւնով ընեն":

Ինչպէս որ հլու եւ սիրելի զաւակ մը բոլոր իր հոգերը, տրտմութիւնները եւ պակասութիւննե-րը, իր իմաստուն եւ առաքինի ու սիրելի ծնողաց կը բանայ կը յայտնէ, եւ իւր սխալմունքները կը խոստովանի, ասանկ ալ մենք ամենքս հրաւիրեալ

ենք մեր երկնաւոր Հօրը մօտենալու և անոր հետ հաղորդակցելու աղօթքով և աղաչանքով ։

Այսինքն՝ աղօթքն է Աստուծոյ երկրպագութիւն ընել, պարտքերնիս խոստովանիլ, շնորհակալութիւն մատուցանել, մեղքերնիս խոստովանիլ, մեր վարքերը շինելու դիտաւորութիւննիս նորոգել զօրացընել, ժամանակաւոր և հոգևոր շնորհաց և պարգևաց համար աղաչանք ընել ։ Ասոնք ամէնը յարմար և վայելուչ զգացումներով ըլլալու են ։ Ասոնք կը պահանջեն որ Աստուծոյ բնութեան և ստորոգելեացը, և անոր առ մեզ ունեցած յարաբերութեանց վրայ հաւատք, և մեր դէպ 'ի անոր ունեցած յարաբերութեանց և պարտուց վրայ ներքին զգացում ունենանք ։ Մեր մեղանչական, անօգնական և թշուառ ըլլալը խոստովանինք, անկէց ընդունած բոլոր շնորհաց համար անկեղծ երախտագիտութիւն մատուցանենք ։ Նաև բոլոր իր պատուիրանքները պահելու համար հաստատուն և անփոփոխ դիտաւորութիւն, իր կամացը կատարեալ հնազանդութիւն, իր ճշմարտախօսութեան վրայ կատարեալ վստահութիւն, հոգևոր օրհնութիւններուն համար ըրած աղօթքնիս կատարուելու զօրաւոր բաղձանք և բոլոր մարդոց հետ խաղաղութեան հոգի մը ունենանք ։

Չենք պնդեր թէ աս ամէն զգացումները միշտ և մի և նոյն ժամանակ 'ի գործ դնելու ենք, այլ միայն զանոնք՝ որ մեր աղաչանացը և խնդրուածոցը արժան և պէտք է ։ Նաև նայելու ենք որ աս

զգացումներուն հակառակ բան մը չընենք։ Ա՛ս է Հոգիով աղօթքը, որ Աստուած խոստացաւ պատասխանելու, այսինքն ընդունելու։

Աղօթքը կը բաժանի յառանձին՝ յընտանեկան և յընկերական կամ ՚ի միաբանական։

Նախ՝ Առանձին աղօթք։ Որովհետև առանձին աղօթելու ժամանակնիս մեր նպատակը Աստուծոյ հետ անձամբ հաղորդակցութիւն ունենալ է, անոր համար պատուէր կայ մեզի որ անանկ ժամանակներ մեր խուցը մտնենք ու դուռը գոցենք, ու մեր Հօրը ՚ի ծածուկ աղօթենք, մեր կարօտութիւնները և խնդրուածքները պէտք է որ պարզ կերպով ցուցընենք՝ բայց ազատաբար և մասնաւորաբար։ Եւ որովհետև Աստուծոյ հետ աս հաղորդակցութիւնը երկուքին միջոց մէկն է չընկճելու տեսանելի և ժամանակաւոր բաներուն շարունակեան ճնշումէն, վասնորոյ յաճախակի և ունակաւոր ընելու է աս հաղորդակցութիւնը։ Ինչպէս Դաւիթ կ՚ըսէ "Առտու, կէս օր և երեկոյ քեզի կը կանչեմ"։

Երկրորդ՝ Ընտանեկան աղօթք։ Որովհետև կնկան ու էրկան, ծնողաց և զաւակաց, եղբօր և քրոջ առնչութիւնները կամ կապակցութիւնները երկրին վրայ ունեցած ամէն բանէն մտերիմ և սիրելի է, և որովհետև աս առնչութեանց պատճառաւ իւրաքանչիւրոց գրեթէ բոլոր ուրախութիւնները ու տրտմութիւնները. իր հետ կենակցողներուն կը հաղորդին, վասնորոյ մեծապէս վա-

յեղուզ է որ ամէնքս 'ի միասին մեր պարտակա-թիւնները, կարօտութիւնները Աստուծոյ յայտնենք, և անոր շնորհակալութիւն մատուցանենք։ Աս ընտանեկան աղօթքին՝ ծնողաց և զաւակաց վրայ ըրած բարոյական ներգործութիւնը՝ ամէն խոհուն ծնողաց վրայ պարտք կը դնէ որ 'անխափան աս պարտքը կատարեն։

Երրորդ՝ Ընկերական աղօթք։ Որովհետև մի և նոյն ընկերութեան անդամները շարունակ ընկերական շնորհքներ կ'ընդունին երենց Արարչէն, անոր համար վայելուչ է որ ընկերութեամբ ալ խոստովանին ընդունածնին։

Աստուածպաշտութիւնը ըստ մասին ընկերական սկզբունք մըն է, մարդիկ կը միացընէ իրարու աղէկութիւն ընելու ջանքով. անոր համար Աստուածպաշտութիւնը բարեպաշտ ընկերութեանց մէջ տեղ ժողուելով կը մշակուի և կը զարգանայ։ Եւ ասիկայ ժողովրդոց բարոյականը յառաջ տանելու այնչափ օգտակար է, որ առանց անոր բնաւ տեղ մը մարդուս յառաջադիմութեան համար ջանք մը չյաջողեցաւ։ Ընկերական աղօթքին օգտին վրայ արդարև աւելցուելիք բան մը ընել պէտք չէ։

Հարցմունք։

1. Ի՞նչ պատճառաւ Աստուած մեզմէ աղօթք ընել կը պահանջէ։

2. Ի՞նչ է աղօթքը։

3. Այլոց հետ հաղորդակցութեան մէջ ի՞նչ բան կայ, որ աղօթքի կը նմանի։

4. Ի՞նչ ըսել կ'ուզէ Աստուծոյ մեզի հետ՝ և մեր անոր հետ ունեցած առնչութիւնները ըսելով։

5. Մե՛ր մեղանչական ըլլալը խոստովանիլ ըսելով ի՞նչ ըսել կ'ուզես։

6. Աստուծմէ ի՞նչ շնորհքներ կ'ընդունինք ըսել տանք։

7. Աստուծոյ ճշմարտութեան վրայ կատարեալ վստահութիւն ըսելով ի՞նչ կ'իմանանք։

8. Աստուծոյ կամացը հնազանդելու է ըսելը ի՞նչ ըսել է։

9. Ամէն մարդոց հետ խաղաղութիւն ունենալ ի՞նչ ըսել է.

10. Ո՞ւր գրուած է թէ՝ եթէ մենք մարդոց յանցանաց թողութիւն չտանք, մեր երկնաւոր Հայրն ալ մեզի թողութիւն պիտի չտայ։

11. Դիցուք թէ աղօթք ընելու ժամանակ մէկուն բարկացած ենք կամ մէկուն վրէժխնդիր եղած ենք, Աստուած պիտի ընդունի՞ մեր աղօթքը։

12. Ըսացէ՛ք նայիմ աղօթք ընելու ժամանակ ի՞նչ զգացումներ ունենալու ենք։

13. Պատանիները ի՞նչ կերպով վարուելու են ընտանիքին մէջ երբոր իրենց ծնողքը աղօթք կ'ընեն։

14. Ամէն ծնողք պարտական է իւր զաւկըներուն հետ աղօթք ընել։

ՅՕԴՈՒԱԾ Բ.

Յաղագս պաշտաման Աստուծոյ։

Ասիկայ մեր առ Աստուած ունեցած յարաբերութիւններէն յայտնի է։

Նախ՝ մենք թշուառներն անզօր ենք, և ապագային վրայ ալ բոլորովին տգէտ, և բուն մեր կենացը և անոր հարկաւոր պարգևաց համար էապէս Աստուծմէ կախում ունինք։ Ո՞րքան յարմար և վայելուչ է որ մեր ամէն վայրկեան կարօտ եղած պարգևաց համար երկնաւոր Հօրը աղաչենք, և ամէն վայրկեան առանց մեր խնդրանաց ընդունած պարգևնիս խոնարհութեամբ և շնորհակալութեամբ խոստովանինք։

Երկրորդ՝ ասիկայ ընելու ենք մանաւանդ՝ երբոր կը յիշենք թէ մեղաւոր ենք, և պարգև ընդունելու բոլոր իրաւունքնիս կորսնցուցինք, և Աստուծոյ բարկութեանը արժանի ենք, և թէ ամէն աւուր յանցանքներնուս համար թողութեան և Սուրբ Հոգւոյն մաքրիչ զօրութեանը կարօտ ենք՝ որ մեր մեղանչական բնութիւնը մաքրէ, ու երանելի անմահութեան համար պատրաստէ զմեզ։

Երրորդ՝ Աստուծոյ վրայ ապաւինելը այսպէս բնաւորութիւն ունենալը ու կենցաղիս երջանկութեանը համար հարկաւոր է։

Չորրորդ՝ այն զգացումները՝ որ աղօթելու ժա-

մանաւանդ պէտք են, առաքինութեան մէջ յառաջ երթալու համար շատ հարկաւոր են։

Աղօթքի պարտականութիւնը Սուրբ Գրոց մէջ շատ անգամ կը յիշուի։

Նախ՝ շատ անգամ յայտնի խօսքերով հրամայուած է. ինչպէս "Անդադար աղօթէ"։ Ա Թեսաղ. Ե. 17։ "Ամէն իժիր ամէն բանի համար գոհութիւն տուէք Հօրը ու Աստուծոյ՝ մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսի անունովը"։ Եփես. Ե. 20։ "Բան մը մի հոգար. հապա ամէն աղօթքով ու խնդրուածքով՝ գոհութիւնով ձեր խնդրուածքը Աստուծոյ յայտնի ըլլայ"։ Փիլիպ. Դ. 6։ "Ուստի կ'աղաչեմ ամէն բանէն առաջ՝ աղօթք ըլլայ, խնդրուած, աղաչանք, գոհութիւն ամէն մարդոց համար"։ Ա Տիմ. Բ. 1։

Երկրորդ՝ Աստուած Սուրբ Գրոց մէջ կ'իմացընէ մեզի թէ, այս պայմանաւ պարգև պիտի ընծայէ. այսինքն խնդրելու ենք՝ ընդունելու համար։ "Հապա թէ որ ձեզմէ մէկը իմաստութենէ պակսած ըլլայ, թող խնդրէ Աստուծմէ՝ որ ամենուն առատապէս կու տայ՝ ու չնախատեր, և պիտի տրուի իրեն"։ Յակ. Ա. 3։

"Խնդրեցէք՝ և պիտի տրուի ձեզի, փնտռեցէք՝ և պիտի գտնէք, չալեցէք՝ և պիտի բացուի ձեզի"։ Մատթ. Է. 7։

Երրորդ՝ Սուրբ Գիրքը կ'ըսէ թէ աղօթքի սովորութիւնը արդարը չարէն կ'որոշէ։ "Ամենակալը ինչ է որ անոր պիտի ծառայենք, և ինչ

պիտի չահինք թէ որ անոր աղօթենք" ։ Յոբ. ԻԱ. 15 ։ "Ամբարիշտը իր երեսի բարկութեանը համար Աստուած չփնտռեր, բոլորովին՝ իր մտքին մէջ Աստուած չկայ" ։ Սաղմ. Ժ. 4 ։

Չորրորդ՝ Սուրբ Գրոց մէջ շատ օրինակներ կան, որ զանազան պարագաներու մէջ աղօթքը մանաւոր կերպով ընդունուած ու կատարուած է ։ Տես Աբրահամին աղօթքը Սոդոմին համար ։ Իսրայէլացւոց աղօթքը՝ երբոր Եգիպտոսի մէջ գերութեան մէջ էին ։ Մովսէսին աղօթքը՝ անապատին Իսրայէլացւոց համար ։ Եղիային աղօթքը՝ երաշտութեան և անձրևի համար ։ Նեեմիային աղօթքը՝ Հրէից վերադարձին համար ։ Դանիէլի աղօթքը՝ նոյն բանին համար, և Աստուծոյ դիտաւորութեանց վրայ Աստուածային բացատրութեան համար ։ Ինչ բան որ Աստուած այնքան կը հաճի մեզ որ ընենք, ոչ միայն պարտք է՝ հապա խիստ յարգի և անպատմելի արտօնութիւն մըն է ։

Մէկ խօսքով՝ կոյր, մեղանչական և անօգնական մարդու մը համար ասկէ օգտակար ինչ արտօնութիւն մը կրնայ ըլլալ՝ որ իրեն պատեհութիւն շնորհուած է երթալու՝ բոլոր իւր կարօտութիւններովը և տրտմութիւններովը ամենիմաստ մարդասէր և կարեկից Արարչին՝ այն փառահ[illegible]թեամբը թէ ան որ կու գայ՝ բնաւ դուրս պիտի չձգուի, և ինչ որ վայելչապէս կը խնդրէ՝ պիտի ընդունի՝ եթէ իրեն յարմար և օգտակար է. և թէ

Աստուած մի՞թէ հատուցանէ՞ միայն այն կերպով իրեն երթալուն համար անգամ։

Հարցմունք.

1. Ցացուցէ՛ ինչո՞ւ ստեղծուած ըլլալնուս համար աղօթք ընելու ենք Աստուծոյ։

2. Ըսէ՛ մեղաւոր ըլլալնուս համար ինչ աղօթք ընելու ենք։

3. Աղօթքի պահանջած ներքին զգացումները ինչ օգուտ ունին։

4. Այս զգացումները ունեցող ու չունեցող մարդոց մէջի տարբերութիւնը ինչ է։

5. Ի՞նչ էր այն առակը, որով մեր Փրկիչը սորվեցուց մարդոց միշտ աղօթել ու բնաւ չձանձրանալ։ Պատմէ՛ տեսնեմ։

6. Սուրբ Գիրքը աղօթելու համար ինչ քաջալերութիւններ կու տայ։

7. Աղօթքը գէշ մարդը բարի մարդէն ի՞նչպէս կ'որոշէ։

8. Աբրահամին աղօթքէն ինչ քաջալերութիւն կ'առնենք։

9. Աստուած ինչ կ'ըսէ Մովսէսին Եգիպտոսի մէջ եղած Իսրայէլի որդւոցը համար ըրած աղօթքին վրայօք։

10. Յակոբոս առաքեալը ինչ կ'ըսէ Եղիային աղօթքին համար։

11. Նէեմիայի Իսրայէլին դարձին համար ըրած

աղօթքը մեր Տէրն գրուած է, և այս աղօթքը
ինչպէս կատարուեցաւ։

12. Դանիէլին Աստուածային լուսաւորութեան համար ըրած աղօթքը ինչպէս կատարուեցաւ։

13. Դանիէլ աղէկ բան ըրաւ Աստուծոյ աղօթելովը՝ երբոր Թագաւորին օրէնքը կ՚արգիլէր աղօթք ընելը։

14. Ասկէց ի՞նչ սորվելու ենք։

15. Շատ բաներու կարօտ միթէ չըլլա՞ս, եթէ ծնողքէդ բնաւ բան մը չխնդրես և ընդունած բանիդ համար շնորհակալ չըլլաս նէ։

16. Մարդիկ շատ բաներէն զուրկ չե՞ն ըլլար թէ որ բնաւ չխնդրեն Աստուծմէ, ու ընդունած բաներնուն համար շնորհակալ չըլլան։

ՅՕԴՈՒԱԾ Դ

Աղօթից ձեւոյը։

Ըսածներնուս վրայ միայն սա կ՚աւելցնենք թէ, աղօթից օգուտը կ՚երևի, Ա. անոր զգացումներէն, որ աղօթքը կը պահանջէ, ինչպէս որ առաջ ալ ըսինք։ Ամեն մարդ կը խոստովանի թէ այս զգացումներէն ինչ որ յառաջ կու գայ, բարոյական և դաստիարակութեան եղակի մը մեծ օգուտ ունի։ Բ. Աստուած պայման դրած է որ՝ միայն աղօթքով հարկաւորները ընդունինք՝ մեզի շնորհուելու

պարգեւներ ։ Չէ թէ բնաւ չխնդրած պարգեւներ չենք տաներ, բայց Աստուած ամենեւին խոստմունք չըներ ուրիշ պայմանով պարգեւ ընծայելու. և կ'ըսէ թէ աղօթողներուն պարգեւներ պիտի շնորհէ. իսկ չընողներուն պիտի չը շնորհէ. և ասիկայ շատ իրաւացի է։ Ծնողք մը իւր տղոցը պէտք եղած հոգը կը տանի, առանց հարկաւոր կերակուրը ու հանդերձը կու տայ, բայց արդարև շատ անխմաստ և անարդար ծնողք մը կ'ըլլայ, եթէ իւր տղոցը բնաւորութեանը յարմար չվարուիր. այսինքն, եթէ երախտագէտ և հնազանդ զաւկըներուն հաճութիւն, և ապերախտ ու անհնազանդներուն տհաճութիւն չցուցըներ։

Ըսել չեմ ուզեր թէ մարդ իւր խնդիրքը ամէն անգամ և բոլորը ու խնդրած կերպովը կ'առնէ։ Այնպէս կը հաստատենք թէ ան որ վայելուչ կերպով մը կը խնդրէ, բոլոր իր գործքերը ճշմարիտ հնազանդութեամբ ամենիմաստ և կարեկից ու հաւատարիմ Աստուծոյ կը յանձնէ, վստահ է որ Աստուած հոգ պիտի տանի իւր գործքերուն, և իր աղէկութեանը համար 'ի գործ պիտի դնէ։ Բնական և բարեպաշտ անձ մը ասկէց աւելի բան չուզեր։ Անոր համար որ և իցէ ժամանակաւոր պարգեւի համար ըրած աղօթքներ միշտ չկատարուիր, այլ միայն մեր օգտին համար ըլլայ նէ։

Բայց որովհետև հոգևոր պարգեւները, այսինքն, բարոյական յառաջադիմութիւնը մեր օգտին հա-

մար՝ են, անոր համար թէ որ խնդրենք ; հաստա-տուն մեր բարի գործոց մէջ աղօթքներս կատար-ուած պիտի տեսնենք :

Եւ որովհետեւ բոլոր մարդոց առ Աստուած ու-նեցած յարաբերութիւններն առհասարակ նոյն են, վասնզի բոլոր մարդիկ աղօթք ընելու պարտական են. և բոլորն ալ միօրինակ պիտի կորնչէին եթէ առանց աղօթից անցունեին իրենց կեանքը :

Ուստի բոլոր մարդիկ թէ՛ պատանի և թէ ծեր, թէ՛ իմաստուն և թէ տգէտ աղօթք ընելու պար-տական են : Ո՛չ ուրիշ գործոց և ոչ պարտա-կանութեանց ծանրութիւնը աղօթից զանցառու-թեանը պատճառ կամ պատճառանք կրնան ըլ-լալ, վասն զի որչափ որ բազմաթիւ և երևելի են մեր պարտքերը, այնչափ մեծ է մեր պատաս-խանատուութիւնը և այնչափ Աստուածային օգնու-թեանը կարօտ ենք : Մանկութիւնն ալ աղօթից զանցառութիւնը չարդարացըներ, քանի որ տգէտ, տկար և անպաշտպան ըլլալնիս պատճառ չէ որ չդիմենք օգնութիւն խնդրելու այն Էակէն, որուն քով է իմաստութեան և յաւիտենական զօրու-թեան անսպառ գանձը :

Հարցմունք :

1. Մ՛եռնելու ժամանակ պիտի չուզե՞ս որ ա-ղօթքի համար պէտք եղած զգացումները մշակած ըլլայիր :

2. Եթէ աղօթք չընես պատճառ մը ունի՞ս

հաւտալու թէ մեղքերդ պիտի թողուին, ու երկ-նից համար պատրաստութիւն պիտի տեսնե՞ս։ Ին-չո՞ւ։

3. Արժան չէ՞ որ Աստուած աղօթք ընող-ներուն պարգեւ ընծայէ, ու չընողներուն չըն-ծայէ։

4. Երբոր Աստուած կը խոստանայ թէ մեր ա-ղօթքները պիտի կատարէ, ըսել կ՚ուզէ թէ ամէն խնդրած բաներնիս պիտի տա՞յ։

5. Հապա ի՞նչ ըսել կ՚ուզէ։

6. Ի՞նչ պարգեւներ են, որ ինքը կը խոստա-նայ տալ՝ եթէ խնդրենք իրմէ։

7. Պատանիներն ալ ծերերուն պէս աղօթք ընելու պարտակա՞ն են։

8. Զբաղանքը կամ գործքը աղօթք չընելու պատճա՞ռ է։ Ինչո՞ւ։

9. Ուսմունքը պատճա՞ռ է։

10. Խաղը պատճա՞ռ է։

11. Աղօթելու կամք չունենալնիս աղօթք չընե-լու պատճա՞ռ է։

12. Ուրեմն քանի որ այս ընթացքը բռնենք աղօթք չընելու համար, մեր բարոյական բնու-թեան վրայ գաղափար կրնա՞նք ունենալ։

13. Գիցուք թէ առանց զգացումներու աղօթք կ՚ընենք մեզի օգուտ մը պիտի ընէ՞։

14. Մարդ մը կա՞յ որ աղօթք ընելու պարտքէն ազատ ըլլայ։

ԳԼՈՒԽ Գ

Յաղագս պահպանութեան Շաբաթու ։

Թէպէտև Շաբաթը դրախտին օրէնք մըն է, և զանիկայ պահելը պարտք մը ըլլալուն Սուրբ Գրոց մէջ վկայութիւններ կը գտնուին, սակայն փորձառութիւնն ալ կը սորվեցընէ որ ժամանակին մէկ մասը հանգստութեան տալու է ։ Ան կենդանիները և այն մարդիկ՝ որ եօթը աւուրց մէկը աշխատութենէ կը հանգչին, դժուարութեան աւելի դէմ կը դնեն ․ և մէկ տարուան մէջ շարունակ ամէն օր աշխատողներէն առաւել գործք կը կատարեն ։ Այս գլխուն մէջ Աստուածաշունչին այս բանին վրայ տուած խրատները պիտի քննենք ․ Նախ՝ օրուան դրութիւնը ․ Երկրորդ՝ պահելու կերպը ։

ՅՕԴՈՒԱԾ Ա

Յաղագս դրութեան Շաբաթու ։

Շաբաթի վերաբերեալ խօսք ․ Նախ՝ կը գտնուի Ծննդ․ Բ․ 1—3 ։ «Եւ երկինքը ու երկիրը և անոնց ամէն զարդը կատարուեցան ու Աստուած իր ըրած գործքերը վեցերորդ օրը կա–

տարելով՝ եօթներորդ օրը իր ըրած ամէն գործքերէն հանգչեցաւ"։

Արդ՝ այս պարբերութիւնէն կը սորվեցընէ թէ՝

Ա. Աստուած ինք հաստատեց շաբաթը, և օրհնեց ան օրը։

Բ. Ոչ միայն Նախածնողաց համար եղաւ շաբաթը, այլ բոլոր մարդկային ազգին համար։

Գ. Աստուած օրհնեց, այսինքն մարդուս մանաւոր օրհնութեան համար օր մը ըրաւ զանիկայ։ Սրբեց զանիկայ, այսինքն, հասարակ օրերէն զատեց սրբազան գործածութեան համար։

Դ. Օրէնքին բնութիւնը ընդհանուր է։ Աստուած սրբեց օրը։ Գործքը մասնաւոր ժողովուրդի մը չվերաբերիր, այլ բուն իսկ օրուան։

Ե. Օրը ընտրուելուն նպատակն ալ ընդհանուր է։ Հանգստութեան համար է նէ, բոլոր մարդիկ հանգստութեան կարօտ են։ Բարոյական կրթութեան համար կամ կրօնական գործոց գործածութեան համար է նէ, բոլոր մարդոց առ հասարակ հարկ է.

Ակնարկութիւններ կան որ օրէնքը դրուելէն առաջ ալ շաբաթ օրը Սուրբ կը պահուէր։ Ա. Ծննդ. Դ. 3։ "Եւ եղև յետ աւուրց եբեր Կայէն", յետ աւուրց՝ ընդհանրապէս շաբաթ օրուան կը երաբերի, այսինքն, շաբթուան վերջին օրը։

Բ. Կ'երևի թէ Նոյ ալ շաբաթներու բաժանումը կը նայէր։ Ասիկայ յայտնի է ազաւնին խրկած ժամանակին միջոցէն։ Ծննդ. Ը. 10-12։

“Եւ Նոյ ջրհեղեղէն եօթը օր առաջ մտաւ տապանին մէջ”։ “Ու եօթը օրէն ետքը քառասուն օր և քառասուն գիշեր անձրև պիտի խըրկեմ աշխարհիս վրայ, ու իմ ստեղծած ամէն բաներս պիտի ջնջեմ աշխարհիս երեսէն։ Ու Տէր Աստուած ինչ որ պատուիրեց Նոյին, բոլորը կատարեց Նոյ։ Նոյ վեց հարիւր տարեկան էր՝ երբոր ջրհեղեղ եղաւ աշխարհիս վրայ։ Ու ջըրհեղեղին համար Նոյ տապանը մտաւ, ու իրեն հետը մտան իր տղաքը, կինը, ու տղոցը կնիկները։ Ու ամէն սուրբ և անսուրբ անասուններ՝ ու սուրբ և անսուրբ թռչուններ՝ ու գետնի վրայ սողացող ամէն սողուններ՝ զոյգ զոյգ մտան Նոյին հետ տապանը՝ արու և էգ՝ ինտոր որ պատուիրեր էր Աստուած։ Ու եօթը օրէն ետքը ջրհեղեղ եղաւ աշխարհիս վրայ”։ Ծննդ. Է. 4—10։

Շաբաթին երկրորդ յիշատակութիւնը եղաւ Իսրայէլացւոց Եգիպտացւոց երկրէն ելլելէն քիչ ժամանակ ետքը։ “Ու վեցերորդ օրը պէտք եղածին կրկնապատիկը ժողվեցին՝ ամէն մէկը երկերկու չափով, ու ժողովուրդին բոլոր իշխանները Մովսէսին քովը եկան, ու պատմեցին անոր։ Մովսէս ալ ըսաւ անոնց Տէր Աստուծոյ խօսքը աս է որ՝ վաղը Տէր Աստուծոյ սուրբ շաբաթն է”։ Ելից. ԺԶ. 22, 23։

Այս պարբերութեան վրայ կը ծանուցանեմ. Նախ՝ որովհետև այս բանը օրէնքը տրուելէն ա-

ռաջ ալ կար, վասնորոյ օրէնքէն դուրս պարտք մըն է ։

Երկրորդ՝ Մովսէս անանկ դրութեան մը պէս կը խօսի շաբաթի վրայ, որ իրենք գիտցած ըլլալու էին. և ան օրուան դէպքը՝ Մովսէսին այն զրուցքը իրենց բոլորովին նոր բան մը չէր ։ Կը յանդիմանէ զանոնք չգիտցող ըլլալնուն համար, թէպէտև առաջուց բան մը չէր խօսեր շաբաթին վրայօք ։

Ժամանակը եօթը օրերու բաժանելը ամէն հին ազգաց մէջ ընդհանուր է ։ Այս կը ցուցընէ թէ բոլորը մի և նոյն աղբիւրէն ընդունեցին այս դրութիւնը. թէպէտև զանիկայ կրօնաւոր կերպով պահելը կամաց կամաց զանց առնուած է ։ Բոլոր այս բաներէն կրնանք մակաբերել թէ շաբաթը 'ի սկզբան տրուած է մարդկային ազգին, և թէ Եբրայեցիք օրինաց դրութենէն առաջ շաբաթը իբրև սուրբ օր կը պահէին և թէ նախկին դարերուն մէջ այս կանոնը ընդհանուր էր ։

Մովսիսական Շաբաթ ։

Օրէնքին դրութեանը ժամանակը՝ շաբաթը պահելու համար պատուէրը այս խօսքերովն էր ։ "Յիշէ՛ շաբաթ օրը, զանիկայ սրբելու համար ։ Վեց օր պիտի աշխատիս ու բոլոր քու գործքերդ պիտի ընես, բայց եօթներորդ օրը Տէրոջը քու Աստուծոյդ շաբաթն է" ։

«Այն օրը պէտք չաշխատիս ոչ դուն, ոչ քու որդիդ, ոչ ալ դուստրդ, ոչ արու ծառադ, ոչ աղախինդ, ոչ արջառներդ, ոչ ալ քու դուռդ եղող օտարականը, վասնզի վեց աւուր մէջ Տէրը երկինքը ու երկիրը ծովը և բոլոր անոր մէջի եղածները ստեղծեց և եօթներորդ օրը հանգչեցաւ։ Ատոր Տէրը եօթներորդ օրը սրբեց և օրհնեց զանիկայ»։ Ելք Ի. 8—11։

«Յիշէ շաբաթ օրը՝ որ սուրբ պահես զանիկայ։ Վեց օր գործէ, ու քու ամէն գործքերդ ըրէ։ Եօթներորդ օրը՝ քու Տէր Աստուծոյդ շաբաթ օրը, գործք չգործես դուն ալ՝ քու տղադ ալ՝ ու աղջիկդ ալ՝ ծառադ՝ ու աղախինդ՝ եզդ ու էշդ, ու քու ամէն անասուններդ. քու հիւրդ՝ ու քովդ կեցող պանդուխտը։ Վասն զի վեց օրը ստեղծեց Աստուած երկինքը՝ ու երկիրը՝ ու ծովը՝ ու անոնց մէջի ամէն բաները, ու եօթներորդ օրը հանգչեցաւ։ Անոր համար Տէրը օրհնեց եօթներորդ օրը, ու սրբեց զանիկայ»։ Շաբաթը իբրև հանգստեան օր մը ըլլալէն զատ, կրօնական գործքեր ընելու ալ մասնաւոր օր մըն է։ «Վեց օր գործ գործուի, բայց եօթներորդ օրը հանգստեան շաբաթն ըլլալով՝ սուրբ ժողով է. բնաւ գործ պիտի չգործէք. Տէրոջը շաբաթը պիտի ըլլայ ձեր բոլոր բնակութեանցը մէջ»։ Ղևտ. ԻԳ. 3։

Հրեայք այսպէս կը բռնէին շաբաթը Առաքելոց օրը։ «Ինչու որ Մովսէս ալ առջի նախնիք-

ներքէն հետէ ամէն քաղաքի մէջ զինքը քարոզողներ ունի՝ և ժողովարաններու մէջ ամէն շաբաթ օր կը կարդացուի" : Գործ. ԺԵ. 21 :

Արդ որովհետև նախ՝ այս կանոնը տասը պատուիրանաց օրինաց կը վերաբերի, որոնք ամէնը առ հասարակ պարտաւորիչ են : Երկրորդ՝ որովհետև տուած պատճառները առաջին դրութեան համար եղած պատճառներուն հետ նոյն է : Եւ երրորդ՝ որովհետև մարգարէութեանց մէջ իբրև Աստուծոյ բարոյական օրինաց մէկը նշանակուած է, վասնորոյ կը հետևցընենք թէ անփոփոխելի պարտք մըն է շաբաթի պահպանութիւնը :

Յաղագս Քրիստոնէական Շաբաթու կամ Կիւրակէի :

Եթէ բոլոր մարդիկ պարտական են շաբաթը սուրբ պահելու, միայն սա հարցումը կը մնայ ընել թէ Քրիստոնեայք ի՞նչու եօթներորդ օրուան տեղը շաբթուան առաջին օրը սուրբ կը պահեն : Ասիկայ առաքելոց և նախնի Քրիստոնէից օրինակներէն կը սորվինք :

Առաքելոց գրուածքներէն կ'իմանանք թէ նախնի քրիստոնեայք սովորութիւն ունէին՝ Աստուծոյ երկրպագութիւն մատուցանելու, և Տէրոջը ընթրիքը տօնախմբելու համար ժողվուելու : "Ասուտի դուք մէկ տեղ կը ժողվուիք Տէրոջը տունը ձեզի հաց ուտելու տեղ չէ" : Ա Կոր. ԺԱ. 20 :

Եւ այս ժողովքը շաբաթին առջի օրը կ՚ըլլար ։ “Ամէն մէկշաբթի օրերը ձեզմէ ամէն մէկերնիդ իր քովը թող դիզէ ինչ որ յաջողի”։ Ա Կորն. ԺԶ. 2 ։

Յայտնութեան գրուած ատենը այս օրը արդէն ան անունը առած էր. եւ անկէ հետէ է այս անունովը կը կոչուի ։ “Եւ կիրակի օրը այսինքն տէրոջը օրը հոգին իմ վրաս եղաւ”։ Յայտ. Ա. 10 ։

Ուրեմն Սուրբ Գիրքէն հաստատ վկայութիւն ունինք թէ Առաքելոց ժամանակի Քրիստոնէից՝ առ Աստուած երկրպագութեան և աղօթից օրը՝ Կիրակի օրն է, չէ թէ Հրէից Շաբաթը ։

Սուրբ Հոգիէն ներշնչեալ Առաքեալ մը այս օրը Տէրոջը օրը կը կոչէ, այսինքն չէ թէ մերն է, այլ Աստուծոյ. և պէտք չէ որ մեր հասարակ գործքերնուս տանք զանիկայ, այլ Անոր՝ որ իր առաքելոց ձեռօքը օրը փոխեց. և մեզմէ կը պահանջէ որ զանիկայ Սուրբ պահենք ։ Ուրիշ վկայութիւն փնտռելու կարօտ չենք՝ թէպէտև այս ժամանակէն հետէ բոլոր նախնի քրիստոնէից մէջ այս աւուր համար շատ ծանօթութիւններ կան ։ Նախնի քրիստոնեայք շատ բան խօսեցան առաջին օրը իբրև Տէրոջը յարութեան օրը ըլլալուն ։ Այս օրը իբրև կրօնական երկրպագութիւն ընելու օր այնպէս ընդհանուր կը պահուէր, որ Հռովմայի դատաւորները անգամ ծանօթ էին, և մէկ մարդու մը քրիստոնեայ ըլլալը յայտնելու մէկ գլխաւոր միջոցն էր ։ Արդ ներշնչեալ անձանց

օրինակը բաւական է ցուցընել թէ այս օրը սուրբ պահելը Աստուծոյ ընդունելի է։

Մանաւանդ՝ որովհետև Առաքեալները, և ժամանակակից քրիստոնեայք սուրբ կը պահէին, վասնորոյ անոնց օրինակին հետևելու բարոյական պարտականութեան տակ ենք. և ևս առաւել՝ երբոր եօթներորդ օրուան տեղը առաջին օրը բռնելով՝ սահմանադրութեան նպատակին աւելի աղէկ կը հասնինք։

Հարցմունք։

1. Ի՞նչ ըսել կ'ուզես շաբաթը դրական օրէնք մըն է ըսելով։

2. Նախ ի՞նչ խօսքի մէջ յիշուած է շաբաթ բառը։

3. Ի՞նչու կը կարծենք թէ բոլոր մարդկային սեռին դրուած է։

4. Շաբաթը սրբել ըսելով ի՞նչ կ'իմանանք։

5. Ի՞նչ պատճառներ ունինք շաբաթը Մովսէսէն առաջ ալ պահուելուն։

6. Շաբաթը անապատին մէջ առաջին յիշուելու կերպէն ի՞նչ կը սորվիս։

7. Կրկնէ՛ օրինաց մէջի պատուէրը որ կը հրամայէ շաբաթ օրը սուրբ պահելու։

8. Իբրև հանգստեան օրէն զատ, ի՞նչպէս պահէին հրէայք։

9. Սուրբ Առաքելոց՝ այն օրը սուրբ պահելնուն կողմանէ ի՞նչ օրինակ ունինք։

10. Նախնի և այնուհետև եղած քրիստոնէից օրինակները ինչպէս են:

11. Եթէ պատուիրան ունենանք կամ առաջին օրը կամ եօթներորդ օրը պահելու, իբրև քրիստոնեայ՝ ո՞ր օրը պահել պիտի ուզենք:

ՅՕԴՈՒԱԾ Բ

Կիրակին այսինքն Տէրունական օրը պահելու եղանակը:

Ա. Կիրակին սուրբ պահելու օրէնքը կ'արգիլէ բոլոր մարմնաւոր և մտաւոր աշխատանքները: «Վեց օր պիտի աշխատիս ու բոլոր քու գործքերդ պիտի ընես, բայց եօթներորդ օրը քու Տէր Աստուծոյդ շաբաթն է, ան օրը գործ մը պիտի չգործես»: Միայն այն բացառութիւնները ունի այս օրէնքը, որ մեր Տէրը ըրաւ, այսինքն կարևոր ողորմութեան գործքեր: Պէտք է որ թէ մարմնաւոր և թէ մտաւոր սովորական գործքերու ետևէ չըլլանք. ո՛չ ալ զուարճութիւն ընելու ենք ան օրը. Աստուած զանիկայ իրեն համար ընտրեց՝ զատեց:

Բ. Այս օրէնքը նաև կ'արգիլէ բոլոր ծառաներուն և տղոցը աշխատանքը՝ մէկ խօսքով ձեր խնամքին յանձնուածներուն բոլորին աշխատանքը թէ տղայ թէ ծեր թէ ծառայ և թէ տէր: Ա-

մենքս ալ նոյն յարաբերութիւնները ունինք առ Աստուած ։ Ու իրաւունք չունինք այն ժամանակը մեզի սեպհականել, որ Աստուած արդէն իրեն սեպհականած է ։

Մանաւանդ՝ ան որ ընտանեաց գլուխ է, պարտական է նայիլ՝ որ բոլոր իր խնամքին տակ ե-ղողները աշխատանքէ դադարին ու այն օրը սուրբ պահեն ։

Գ. Կ'արգիլէ նաև կենդանեաց աշխատանքը ։ Անոնք ալ մեզի հետ նոյն իրաւունքը ունին այն սուրբ հանգստեան ։

Դ. Պատուէրը հանգստեան համար է ։ Ուստի ինչպէս որ հարստութեան համար ժամանակ անցընելը կ'արգիլէ, նմանապէս ալ զբօսանքի համար ժամանակ անցընելը կ'արգիլէ ։ Ինչպէս որ այդ ժամանակը աշխատութեամբ անցընելը կիրակին սուրբ չպահել է, նմանապէս ալ տեսութեան երթալը, ճամբորդութիւնը, կամ կառք, կամ ձի, կամ նաւ հեծնալը կամ որ և իցէ զբօսանքով անցընելը կիրակին պղծել է ։

Ընդ. հակառակն՝ Օրէնքը կը հրամայէ որ այն օրը Սուրբ պահենք, այսինքն չէ թէ միայն հանգիստ ընենք, այլ զանիկայ սրբենք և կրօնական գործքերով զբաղինք. ինչպէս՝

Ա. Սուրբ Գիրք կարդալ, մտածութիւն ու առանձին աղօթք ։

Բ. Պատանիներուն և մեզի յանձնուածներուն մանաւոր կրթութիւն տալ կրօնագիտութեան մէջ

Ուստի մեր ընտանեաց մէջ այս պարտականութեան վայելուչ կարգ կանոն դնելու ենք ։

Գ. Ընկերական երկրպագութիւն, որ Մովսիսական և միանգամայն քրիստոնէութեան տնտեսութեան տակ այս աւուր պարտուց երևելի մասը սեպուած է ։ Կիրակին շաբթուն մէկ եօթներորդն է, այսինքն, ամբողջ օր մը ։ Ուստի բոլոր օրը Աստուծոյ նուիրելու ենք ։ Այն աւուր որ և իցէ մասը աշխատանաց կամ զբօսանաց մէջ անցընել, կամ ոչինչ ու աշխարհային խօսակցութիւններ ընելը կամ կարդալը Աստուծոյ այս պատուէրը եղծել է ։ Եկեղեցին սկսելուն ու վերջանալուն հետ չսկսիր ու վերջանար կիրակին, հապա բոլոր օրը կը տևէ ։

Դարձեալ՝ բոլոր մարդկային ազգին համար սահմանուած է ։ Թէ՛ քաղաքական պաշտօնատարները և թէ օրէնսդիրները. թէ հասարակ ժողովուրդը՝ թէ հարուստը և թէ աղքատը, թէ ազատը և թէ գերին միօրինակ այս պարտքին տակն են ։

Մանաւանդ եկեղեցականները որոնց պարտքն է ոչ միայն աւետարանը քարոզել, այլ անոր պատուիրանացը հնազանդութեան օրինակ մը տալ՝ Տէրոջը օրը սուրբ պահելով ։ Նաև իրենց մասնաւոր պարտքն է Տէրոջը օրուան օգուտները ցուցընել. և զանիկայ սուրբ պահել ստիպելու են և յանդիմանելու են զանիկայ աւրողները՝ թէ՛ հարուստ ըլլայ թէ՛ աղքատ, թէ՛ երևելի և թէ նուաստ ։ Այս օրը Սուրբ պահելը ազգի մը մէջ առ հասարակ զանց առնուիլը յայտնի վկայութիւն է թէ

ան ազգին մէջ քրիստոնէութիւնը առ հասարակ ապականած է, և մոլութիւնը տիրած է ։

Մէկը չկայ որ այս պարտականութենէ ազատ ըլլայ. տղոց ալ նոյն պատուէրը կայ ։ Ինչպէս որ չափահաս մարդիկ կիրակի օրը Սուրբ չպահելով Աստուծոյ դէմ կը մեղանչեն, այնպէս ալ տղաքը խաղալով կամ որ և իցէ կերպով Աստուծոյ դէմ կը գործեն ։ Պատանեաց մտքերուն վրայ տպաւորել կ՚ուզեմ մասնաւորապէս այս խօսքերը ։ Մէկ պատանի մը մոլի ըլլալուն առաջին ապացոյցը կիրակին չպատուելն ու կրօնական պարտքերը զանց առնելն է ։ Դժի՛չ կը գտնուի որ կիրակին պղծող պատանի մը անառակ ու մոլի մարդ մը չըլլայ ։ Սուրբ թող պատանիները որ և իցէ պարագաներու տակ կիրակին սուրբ պահեն ու արիութեամբ խորշին անանկ ընկերութենէ, որ սուրբ օրը պղծել կը յօժարին ։

Հարցմունք ։

1. Կիրակի օրը ի՞նչ գործք գործելու ենք ։

2. Գիտցուք թէ հարկաւոր գործք մը շաբաթու մէջ զանց առինք, կիրակի օրը կրնա՞նք ընել այդ գործը ։ Ինչո՞ւ ։

3. Գիտցուք թէ կիրակի օրը ուրիշը աշխատցընեմ. յանցանքը որո՞ւ է, իմս՝ թէ անոր ։

4. Կիրակի օրը ուրիշ օրերուն չափ հոգ տանելո՞ւ ենք խոհականութեան համար ։ Ինչո՞ւ ։

5. Կենդանիները ի՞նչ բանի կրնանք գործածել կիրակի օրը ։

6. Կենդանիները կրօնքը չեն գիտեր, ուրեմն ինչո՞ւ կիրակի օրը աշխատելու չեն ։

7. Ինչո՞ւ կիրակի օրը զբօսանք պիտի չընենք, որովհետեւ ան ալ տեսակ մը հանգիստ է, ու մըտաց ալ կ'աղդուրէ ։

8. Աստուած ի՞նչ մեծ դիտաւորութիւնով տուաւ կիրակին մարդոց ։

9. Կիրակի աւուր պարտքերը ի՞նչպէս բաժանելու ենք ։

10. Պատանիներն ալ ծերերուն պէս պարտակա՞ն են կիրակին սուրբ պահելու ։

11. Աղէ՞կ բան է որ պատանիները կիրակի օրը խաղան կամ իրենց զբօսանացը վրայ խօսին կամ սնոտի գրքեր կարդան կամ ասդին անդին շրջին ։ Ինչո՞ւ ։

12. Ինչո՞ւ համար եկեղեցւոյ մէջ չեղած ժամանակնիս կամ ծնողքնիս մեզ չտեսած ժամանակն ալ պիտի չընենք այս անվայելուչ բաները ։

13. Օրէնսդիրներուն արժա՞ն է կիրակի օրը ժողովիլ ու օրէնք դնել ։

14. Դիցուք թէ ընկերներէդ մէկը որ գիտէ սուրբ օրուան պարտականութիւնները ու տակաւին զանց կ'ընէ. ի՞նչ համարում կ'ունենաս անոր վրայ ։

15. Ինչ տեսա՞ծ ես բարի տղայ մը կամ աղջիկ մը որ կիրակին չպահէ ։

16. Պատմէ՛. կերակրին ի՞նչպէս դիւրաւ անցընես, առաւօտէն սկսելով մինչև երեկոյ։

ԳԼՈՒԽ Ը

ՍԷՐ ԱՌ ՄԱՐԴ

Մարդս առ Աստուած ունեցած պարտուց վրայ խօսելէն ետքը, հիմա պիտի խօսինք այն պարտուց վրայ որ մարդ՝ առ մարդ ունի։ Այս պարտքերը երկու մասի կը բաժանի, Ա. պարտականութիւն փոխադարձութեան։ Բ. պարտականութիւն բարերարութեան։

Պարտականութիւն փոխադարձութեան։

Այս պարտականութիւնը զանազան խորհրդածութեամբ կը բացատրուի։

Ա. Երբոր Աստուծոյ մարդկային ազգին ընծայած պարգևներուն վրայ կը նայինք, Անոր պարգևած երջանկութեան միջոցներուն մէջ շատ զանազանութիւն կը տեսնենք։

Մէկ մարդ մը մէկալէն աւելի զօրաւոր է կամ միւսէն տեսքով է. որը կիրթ ախորժակ ունի, որն ալ կենդանի երևակայութեան տէր է։ Նաև այս ինչ մարդը շատ հարստութիւն ունի, և ասոնց նման բազմաթիւ։ Ուրեմն այս կողմանէ

մարդոց մէջ հաւասարութիւն չկայ։

Բայց ուրիշ կողմանէ բոլորն ալ հաւասար են. որովհետեւ Աստուած իր ուզածին պէս այս պարգեւները ամենուն բաժներ է, եւ ամենուն իրաւունք տուեր է, որ որչափ որ կրնան նէ անոնցմէ երջանկութիւն հանեն, միայն թէ իրենց ընկերին երջանկութեանը արգելք չըլլան։ Այս կողմանէ, այսինքն մարդ՝ առանց ուրիշին երջանկութիւնը խափանելու իր երջանկութեան իրաւունքը գործածելու կողմանէ, բոլոր մարդիկ միօրինակ հաւասար են։

Այս բանը ընտանի օրինակով մը բացատրենք․ Գիտցուք թէ իմաստուն եւ պարկեշտ ծնողք մը իւր տղոցը բնաւորութիւնները աղէկ գիտնալով անոնց սովորութեանցը եւ բնաւորութեանցը համեմատ զանազան պարգեւներ կու տայ։ Մէկուն տուն, երկրորդին երկիր, երրորդին ստակ եւ միւսին դաստիարակութիւն։ Իւր դիտաւորութիւնը յայտնապէս այս է, որ ամէն մէկը իւր ընդունածէն իւր մասնաւոր երջանկութիւնը հանէ։

Բայց պարգեւներուն զանազանութիւնը բնաւ մէկուն իրաւունք մը չտար որ, իւր եղբօրը ունեցածին խառնուի կամ անոր երջանկութեան մէջը խանգարէ։ Նաեւ եթէ հայրը մէկուն շատ տայ ու մէկալին քիչ, այս ալ պատճառ մը չէ որ ան որ շատ պարգեւ ընդունեց բռնութեամբ եւ հարստահարութեամբ իր պարգեւները եւս առաւել շատցընէ։

Արդ՝ փոխադարձութեան կանոնը մեզի կը սորվեցընէ որ բոլոր մեր վարմունքներուն և ընթացքներուն մէջ այս որոշումը ընենք ։ Այս օրէնքը կը պատուիրէ որ՝ ինչպէս որ մենք Աստուծոյ մեզի պարգևած երջանկութիւնը առանց արգելքի վայելել կ'ուզենք, նմանն ալ թողունք որ ուրիշներն ալ Աստուծմէ ընդունած երջանկութիւննին առանց արգելքի վայելեն ։ Մեր զգայարանքները, անդամները, խորհուրդները, ստացուածքը, համբաւը ուզածնուս պէս գործածելու իրաւունքը կրնանք պահանջել, եթէ ուրիշին վնաս չհասցընենք ։ Նաև պարտական ենք, որ ուրիշները իրենց իրաւունքը գործածելէն չխափանենք ։ Եթէ ընդհակառակը գործելու ըլլանք, թէ որ մեր երջանկութիւնը յառաջ տանելու համար՝ մեր դրացիին իրաւունքը խափանենք որ Աստուծմէ ընդուներ է, փոխադարձութեան կանոնը կ'աւրենք ։ Այս պարտականութիւնը Սուրբ Գրոց մէջ այս պատուիրանքով կը պարտաւորէ զմեզ, "Քու ընկերդ

քու անձիդ պէս սիրէ" ։

Մեր Տէրը բարի Սամարացիին առակովը կը սորվեցընէ մեզի, թէ ընկեր ըսելով ձվ պիտի իմանանք. թէ օտար ազգէ, թէ անծանօթ, այսինքն, որ և իցէ մարդ ինչ և իցէ պարագաներու տակ որ ըլլայ՝ մեր ընկերն է ։

Բայց, "Մեր ընկերը մեր անձին պէս սիրել" խօսքէն ի՞նչ կ'իմացուի ։ Եթէ հարցուի թէ մեր անձը ինչպէս կը սիրենք ։ Կը պատասխանենք թէ

ամէն մարդ կ'ուզէ որ Աստուծմէ ընդունած իր-
ջանկութիւնը առանց նեղութեան վայելէ. և եթէ
այս իրաւունքը խափանուի շատ կը վշտանայ: Այս
կերպով կը սիրէ մարդ իւր անձը. և այս նոյն
կերպով պարտական է իւր ընկերը սիրել, այս-
ինքն, նոյն փափաքը ունենալու է որ իւր ընկերը
անխափան և անվնաս նախախնամութեան ընծա-
յած պարգևը վայելէ, ինչպէս որ ինքը կը վայե-
լէ: Եւ ինչպէս որ իւր իրաւունքին խափանմանը
վրայ կը ցաւի, նոյնպէս ցաւելու է ընկերին իրա-
ւունքին խափանմանը վրայ:

Ասանկով ինչպէս որ իւր իրաւունքը կորսնցը-
նել չուզեր, ճիշդ նոյնպէս ալ ընկերին իրաւուն-
քին կորուստը ուզելու չէ: Իւր ընկերին իրա-
ւունքը՝ բուն իւր իրաւունքին պէս սեպելու է, այս-
ինքն, իւր ընկերը իր անձին պէս սիրելու է:

Նոյն կանոնը ուրիշ տեղ ալ ուրիշ կերպով
գործածուած կամ գրուած է: «Ուստի ամէն բան
որ կ'ուզէք թէ մարդիկ ձեզի ընեն, դուք ալ ա-
նոնց անանկ ըրէք»: Մատթ. է. 12: Ըսել է որ,
գիտնալու ենք թէ ուրիշներուն իրաւունքին վրայ
ունեցած նկատումնիս որքան փափուկ է. և ասի-
կայ կը գիտցուի՝ երբոր խորհելու ըլլանք թէ որքան
նուրբ և մանրամասն նկատումն կ'ակնկալենք ու-
րիշներէն մեր իրաւանցը վրայ: Բայց աս կանո-
նը եւս յառաջ կ'երթայ: Կը պարտաւորէ որ ամէն
մարդ այնպէս վարք մը սկսէ առանց ուրիշին դէպ
'ի իրեն ցըցուցած վարքը նկատելու: Եթէ դան-

գատ ընենք թէ դէպ ի մեզի ունեցած փոխադարձութեան կանոնը ուրեց մեր ընկերը, այս կանոնը կը հրամայէ, որ այդ վնասին հատուցումը պահանջելէն առաջ մենք անոր հետ փոխադարձութեան սկզբունքին վրայ գործենք։ Ամէն մարդ յայտնի կը տեսնէ թէ, եթէ այս պատուէրին հնազանդին, վրէժխնդրութիւնը պիտի դադրի․ և բոլոր անիրաւութիւնները դիմացինին վրայ թողելով՝ անոր առջին շարունակ արդարութեան օրինակ դնելով՝ անիկայ ինքզինքը արդարացընելու պատճառ պիտի չունենայ։ Ասանկով ասանկ ընթացք մը երկրէն բոլորովին կը հրաժարեցընէ յանցանքը ու բռնութիւնը։

Բոլոր ըսածներէս յայտնի կ՚իմացուի թէ այս կանոնը ընդհանուր է․ բոլոր մարդիկ կը պարտաւորէ որ և իցէ պարագաներու տակ որ ըլլան։ Հզօրին ու տկարին, հարուստին ու աղքատին, պատանիին և ծերին միօրինակ կը վերաբերի։ Աստուած ո՛րքան շատ պարգև կու տայ մեզի այնքան մեծ պատճառ կայ որ մեր վիճակին գոհ ըլլանք և ուրիշներուն օգուտները յառաջ տանելու ջանանք։

Եթէ Աստուած մեզի առատօրէն պարգևած է, արդարև այս պատճառ մը չէ որ աղքատը զրկենք՝ անոր հետ այնքան առատօրէն չվարուելուն համար։ Նոյն ասիկայ ինչպէս որ մարդոց՝ անանկ ալ ազգաց կը վերաբերի։

Տղայ մը որ ընկերին ձեռքէն խաղալիք մը կ՚առ

ինչ և իցէ բան մը կ՚առնէ՝ անկէց զօրաւոր ըլ-լալուն համար, կամ խաբէութեամբ կ՚որսայ այն բանը անոր ձեռքէն անկէց մեծ և խելացի ըլլա-լուն համար, այս կանոնը կ՚եղծէ, ինչպէս որ մարդ մը տուն կողոպտելով կամ ձի մը յափշտակելով։

Նաև այս կանոնը ինչպէս որ անհատից անանկ ալ ամբողջ ազգերու կը վերաբերի. այսինքն, այս կանոնը մարդոց տրուած է իբրև մարդ՝ որ և իցէ պարագաներու մէջ։

Ազգերը պարտական են ուրիշ ազգաց իրաւունք-ները սիրել իրենց իրաւունքներուն պէս, և անոնց-մէ՝ իրենց անոնց ցըցուցած վարմունքէն աւելի բան պահանջելու իրաւունք չունին։

Թէ որ ամբողջ ազգ մը հարստահարութիւն ը-նէ, սուտ խօսի, կամ խաբէութիւն ընէ, եւս ա-ռաւել չարութիւն է. ինչու որ շատ վնաս կ՚ընեն և մեծապէս կ՚ապականեն մարդոց բարոյականը։ Ու այսպիսի չարութեանց համար ժողովուրդը և միանգամայն իշխանները Աստուծոյ դատաստանին առջևը պատասխանատու պիտի ըլլան։

Վերջապէս, որովհետև ամէնքս ալ Աստուծոյ ստեղծածներն ենք, և ամէնքս ալ միօրինակ անոր պաշտպանութեանը տակն ենք, անոր համար՝ ան որ փոխադարձութեան կանոնը կ՚աւրէ, ոչ միայն մարդոց առջևը՝ այլ Աստուծոյ առջևն ալ յան-ցաւոր է։

Մեր ընկերին արդարութիւն ընելու պարտա-կան ենք՝ ոչ միայն մեր ընկերը ըլլալուն համար,

այլ Աստուծոյ արարածն ըլլալուն համար ալ, և Աստուած այնպէս պատուիրելուն համար։

Արդեն, անարդար գործք մը ընելը թէ պատանի ըլլայ և թէ ծեր, թէ մէկ մարդ մը թէ ազգ մը, մեծ յանցանք է, որովհետև առ Աստուած ունեցած պարտականութիւնը խանգարել է, և Ան՝ անհրաժեշտ հաշիւի պիտի բերէ հանդերձեալ աշխարհին մէջ, թերևս այս աշխարհիս մէջ ալ։

Հարցմունք։

1. Աստուծոյ այլ և այլ մարդոց ընծայած պարգևներուն մէջի տարբերութիւնը գիտցած բաներէդ քանի մը օրինակով ցըցուր։

2. Այս տարբերութիւնը իրաւունք մը կու տա՞յ մէկուն որ ուրիշը զրկէ՝ Աստուծմէ առած պարգևէն։ Բացատրէ օրինակով մը։

3. Բացատրէ այս կերպ օրինակներով. ինչպէս՝ մէկը ուրիշէ մը մեծ երկիր ունի. կամ մէկը ուրիշէն զօրաւոր է. կամ տղայ մը ուրիշ տղէ մը պատուական խաղալիք ունի։

4. Ո՞վ է մեր հայրը և ո՞վ կու տայ մեզի բոլոր բաները իր ուզածին պէս։ Ասկէց ի՞նչ մակաբերութիւն պիտի ընենք։

5. Բացատրէ՛ ի՞նչ ըսել կ'ուզես փոխադարձութեան կանոն ըսելով։ Եւ ցըցուր օրինակով թէ՝ եթէ անոր հնազանդ ըլլաս նէ ի՞նչ կերպով կը գործես։

6. Բարի Սամարացիին օրինակը կրկնէ՛։

7. Քրիստոս ի՞նչ սորվեցընել կ'ուզէ աս առակովը, մանաւանդ՝ 'ի վախճանի տուած պատուէրովը։

8. Ընկերդ անձիդ պէս սիրելու օրինակ մը տուր։

9. Բացատրէ օրինակով մը թէ ի՞նչ կը հասկընաս ան պատուէրովը որ կ'ըսէ, «Ամէն ինչպէս որ կ'ուզէք որ մարդիկ ձեզի ընեն, դուք ալ անոնց այնպէս ըրէ՛ք»։

10. Գիտցուք թէ մէկը քեզի հետ գէշ կերպով վարուեցաւ, դուն ի՞նչպէս վարուելու ես անոր հետ երբոր կ'ուզես որ դիմացինդ վարքը ուղղէ։

11. Կ'զգաս որ ուրիշներուն քեզի հետ վարուիլը գէշ է. այս զգացումը քեզի ի՞նչ կը սորվեցընէ ուրիշին հետ վարուելու վրայօք։

12. Եթէ Աստուած քեզի ուրիշներէն աւելի մեծ զօրութիւն և հարստութիւն ու գիտութիւն տուեր է, այն բանը քու վրադ ի՞նչ պարտականութիւն կը դնէ որ ուրիշ անձանց ընես։

13. Մէկ ազգ մը որ ուրիշ ազգերէն զօրաւոր և իմաստուն է, Աստուծոյ անոնց տուած շնորհքները խափանելու իրաւունք մը ունի՞։ Ինչո՞ւ։

14. Գիտցուք թէ փոխադարձութեան պարտականութիւնը զանց առնենք, Աստուծոյ դէմ մեղք է. ինչո՞ւ։ Բացատրէ՛ տեսնեմ։

ԳԼՈՒԽ Բ.

Անձնական ազատութիւն և ընկերաց խափանելու եղանակը:

Ըսի թէ ամէն մարդ Աստուծոյ իրեն շնորհած երջանկութիւնը ուզածին պէս վայելելու իրաւունք ունի, միայն թէ անանկ գործածէ որ իր ընկերին իրաւունքին վնաս չտայ: Այս պարգևներուն մէջ են մեր անդամները, մտաւոր կարողութիւնները, և խղճմտանքը: Այսինքն մենք ամէնքս ալ իրաւունք ունինք մեր մարմնաւոր և մտաւոր բոլոր կարողութիւնները և խղճմտանքը գործածելու մեր ուզածին պէս՝ միայն թէ ուրիշին արգելք չըլլանք՝ իր ունեցածները գործածելու իրաւունքը խափանելով: Ամէն մարդ իրաւունք ունի իր աչքը, ձեռքերը և ոտքերը գործածելու իր երջանկութիւնը յառաջացընելու համար՝ եթէ ուրիշներուն վնաս մը չընէ:

Ամէն մարդ իրաւունք ունի իւր ուզածը սորվելու և ճշմարիտ սեպածը խօսելու, և յարմար ու վայելուչ սեպած եղանակաւ երկրպագութիւն ընելու Աստուծոյ, միայն թէ այս բաները առանց ընկերին իրաւունքները խափանելու ընէ:

Այս բանին բացատրութիւնը միայն անոնք են որ ծնողաց և զաւակաց յարաբերութենէ կ՚ել-

լեն ։ Նախ՝ ծնողքը պարտական է իւր տղան հոգալու, և անոր գործքերուն համար պատասխանատու է. անոր համար անոր գործքերուն տիրելու իրաւունք ունենալու է ։ Իսկ քանզի ինք համար պիտի տայ Աստուծոյ՝ իւր զաւկին քաղաքական և իմացական կրթութեանը համար, վասնորոյ իրաւունք ունի կարգադրելու թէ ինչ պիտի կարդայ և ինչ կրօնական կրթութիւն պիտի առնէ իր զաւակը ։

Երկրորդ՝ ծնողքը իրաւունք ունի իրեն համար աշխատցընել մինչև որ չափահաս ըլլայ զաւակը, և ինքզինքը պաշտպանելու կարող ։

Ծնողքը այս իրաւունքը կրնայ ուրիշի մը յանձնել, ինչպէս աշակերտութեան վիճակի մէջ ։ Բայց ծնողքը իր իրաւունքը, և իշխանութիւնը ուրիշին կրնար տալ միայն այնքան ժամանակ, որքան ժամանակ որ իւր իշխանութիւնը կը տևէ, այսինքն մինչև չափահաս ըլլայ զաւակը ։

Ծնողաց՝ զաւկի վրայ ունեցած այս իրաւունքը կը դադրի երբոր զաւակը չափահաս կ՚ըլլայ, և ապա երկուքն ալ՝ որքան որ բնական օրէնքը կը սորվեցընէ, իբրև մարդ՝ հաւասար իրաւունքով իրարու հետ կը վարուին ։

Անձնական իրաւունքը կեղծի նախ՝ անհատից ձեռօք, և երկրորդ ընկերութեան մը կամ ժողովուրդի մը ձեռօք ։

ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ Դ

Քրիստոնէին կամ խոստովանողին անձնական պաշտօնութեան
անհատակից Յիսուսէ ։

Այս խոստովանման անձնէն տարբերական կերպը ընտանեկան ծառայութիւնն է :*

Ընտանեկան ծառայութիւնը այն կարծեացը վրայ հիմնուած է, թէ մարդ մը դրամ վճարելով իրաւունք կ'ունենայ մէկու մը ֆիզիքական և մտաւորական կարողութիւնները գործածել, և քաղաքական կարողութեանցը տիրել ։ Մեր կը ցուցնէք թէ մէկ մարդ մը իրաւունք չունի իր անդամները խելքը և ն և լցէ կարողութիւնները գործածել իր երջանկութեան յառաջադիմութեանը համար՝ հապա միայն արիշին երջանկութիւնը յառաջ տանելու համար ։ Նաև կը ցուցնենք թէ մարդ մը այս իրաւունքը ոչ միայն մէկ մարդու մը վրայ ունի՝ հապա բանի հատ որ կրնայ գնել ։

Թէև Աւետարանին և թէ բնական կրօնքին կանոնները միօրինակ այս տեսակ ծառայութեան դէմ են ։ Աւետարանին պատուէրը այս է թէ "Ընկե-

*Ծառայութիւն եւ ծառայ բառերը բուն իրենց նշանակութեամբը գործածած ենք հոս. որ ազատաւորութիւն եւ ազատաւոր բառերուն հետ չփոթել պէտք չէ՝ ինչ որ ծառայականութեան դէմ խօսուած է՝ հաւասարապէս կը պատշաճի գերեվարութեան ալ ։

ընկերդ քու անձիդ պէս պիտի սիրես"։ Այս կանոնին միայն արգելքը ցուցընենք։

Արդ այս կանոնը յայտնապէս ծառայութեան դէմ է, եթէ չենք կրնար ցուցընել թէ ան որ ծառայ է մեր ընկերը չէ։

Ամէն մարդ պիտի ընդունի որ՝ եթէ այս կանոնը բռնուի՝ ծառայութիւնը իրօք վայրկեան մը չէնար, թէպէտեւ երեւոյթով ժամանակ մը տեւէ։

Եթէ ըսուի թէ Հին Կտակարանը ծառայութիւնը կը ճանչնար, կը պատասխանենք թէ ան ժամանակը հիմակուան հետ բաղդատելով խաւար էր․ անոր համար չենք կրնար Աւետարանին պայծառ լոյսը թողուլ ու Հին Կտակարանին երթալ՝ այս բանը բացատրելու համար։ Հին Կտակարանը կին արձակելն ալ կը ներէր, բայց Աւետարանը կ'արգիլէ։

Եթէ ըսուի թէ Նոր Կտակարանը չարգիլեր ծառայութիւնը, կը պատասխանենք թէ Աւետարանին առաջին կանոնը անգամ եթէ բռնուի, ծառայութիւնը ալ չկրնար կենալ։ Աւետարանը՝ այս բանը բնաջնջելու մեր ուզած մասնաւոր կերպով չխօսելուն համար՝ չարգիլեր ըսելը անիրաւութիւն է։

Թէպէտեւ բնական կամ յայտնեալ կրօնքը բնաւին չնպաստեր ծառայականութեան եւ գերեվարութեան, սակայն ծառայ գործածելը կամ գերի առնելը այլ եւ այլ երկիր հաստատութիւն գտած ըլլալուն համար, վայելուչ է ցու-

[illegible]

[illegible]

[illegible]

նութիւններուն իրաւունքը ճանչնայ. զորս [illegible]

[illegible] է. [illegible]

[illegible]

[illegible] ըլլալ [illegible]

[illegible]

կէ [illegible] ծառայն կարող ըլլայ ինքնիրենը [illegible]

[illegible] մեր փրկանաց գինը հատուցանելով ան-

[illegible] ։

Այս կերպերուն որը խիստ ըլլալը, երկու կողմի պարագաներուն միայ խորհելով արոճելու է ։ Թէ որ ծառայն կարող չէ ինքնիրեն հոգալը, ան ատենը տէրոջը պարտքն է ծառային օգնել ու զանիկայ կրթել ։ Նոյնպէս ընելէն ետքը՝ Տէրոջը պարտքն է վերոյիշեալ կերպով գործելը ։

Մեր հնականութեն. ծառայից պարտքն է հպատակութիւն և հաւատարմութիւն ընել Աստուծոյ հրամանին դէմ չեղած ամէն բանի մէջ ։

Տէրոջը ապօրինաւոր իշխանութիւն գործածելը, ծառային վրայ [illegible] [illegible]ութիւն չափ. և [illegible] ծառաներուն պատուէր [illegible] է. այն հիման վրայ՝ թէ [illegible] հնազանդութիւնը, հեզութիւնը և համբերութիւնը Աստուծոյ հաճելի էր [illegible] թէ Աստուած ամէն [illegible] գործքերուն պէս կը հատուցանէ ։ Նա [illegible] մեր [illegible] ընել [illegible] ամէն [illegible] պար-

[illegible] ենք ի խնդրելով Գինչ. [illegible] ներկայացուցիչ կը սեպենք առ Լ.ասանն [illegible] Այս ընծայքը [illegible] քաղաքն [illegible] [illegible] [illegible]

Ութ [illegible] ընդ [illegible] իշխանութեան [illegible] Սահակայ [illegible] առաքինութեան [illegible] սպասաւորութեան գործածել կամ [illegible] կամ արիւնհեղութեան գործել։ [illegible] կանոնները կը [illegible] եղկելի [illegible] բարի ընելով մէկ կողմին բարութիւն ընելու [illegible] որ [illegible] կերպով [illegible] ընել [illegible] [illegible] չենք կրնար [illegible]։ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

4. [illegible] Թէ մէկ [illegible] իր [illegible] ինչ կերպով կ'առնէ [illegible]

Ձեռն. [illegible] Թէ մէկը [illegible] իր [illegible] ինչ [illegible] [illegible]

Յ. [illegible] Օրինաւորութիւնը [illegible] [illegible] ինչ [illegible] կը [illegible]

[illegible] Օրինաւորութիւնը [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] Օրինաւորութիւնը կը [illegible] [illegible]

հպակընայ և իւր ընկերին իրաւունքը իրենին պէս սիրէ ։

6. Գերի առնելը իրաւո՞ւնք է ։

7. Գիտցուք թէ ծառայութիւնը Հիւս. Ամերիկա-րանին մէջ ներուած է, մեղի օրինաւո՞ր է ։ Ինչո՞ւ ։

8. Գիտցուք թէ տէր ես, և իմացար թէ Աստուծոյ օրէնքին դէմ է գերի կամ ծառայ ունենալը, ի՞նչ ընել պարտական ես ։

9. Գիտցուք թէ ծառայն այնպէս տղէտ է որ իր վրայ հոգ տանել չգիտեր, որ եթէ ազատ ըլլայ ինքզինքը չկրնար պաշտպանել, ի՞նչ ընելու է ։

10. Գիտցուք թէ անիկայ առիր իր օգտին համար, և փոխադարձութեան օրէնքը կատարելու համար, գերեվարութեան յանցաւոր միթէ ըլլա՞ս ։ Ինչո՞ւ ։

11. Գիտցուք թէ ծառայ ես, քու պարտքդ ի՞նչ պիտի ըլլայ, դէպ ՚ի տէրոջդ և առ Աստուած ։

12. Գիտցուք թէ գերութիւնը չար բան է, այս մեղքի պատճա՞ռ է. որ գերի անհատներուն նախատական խօսքեր գործածենք ։ Ինչո՞ւ ։

13. Գիտցուք թէ գերութիւնը չար բան է, այս իրաւո՞ւնք է, որ գէշ խօսքեր գործածենք կամ որ և է բան ընենք, որ տէրը և ծառայն իրարու թշնամութեան մէջ գցենք [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ՅՕԴՈՒԱԾ Բ.

Եղծման կամ խափանման անձնական պարտաւորութեան ընկերութեան չափով :

Ընկերութիւնը անհատներէ բաղկացած բազմութիւն մըն է որ մէկ տեղ կու գան ու այս ինչ օրէնքներով կառավարելու կը միաբանին: Ինչպէս, ընտանիք մը ընկերութիւն մըն է՝ ծնողաց դրած զանազան օրէնքներով կառավարուած: Մարդիկ ընկերութիւններ կ'ընեն, ինչպէս փիլիսոփայական կամ մարդասիրական ընկերութիւններ զանազան դիտաւորութիւններ հաստատելու և կատարելու համար: Ազգերն ալ ընկերութիւններ են անհատներէ բաղկացած, ու այս ինչ օրէնքներուն տակը մտած՝ այս ինչ կամ այն ինչ դիտաւորութիւնները կատարելու համար:

Արդէն ըսինք թէ Աստուած ուզածին պէս ամէն մարդու երջանկութեան միջոցներ տուաւ, և ամէնուն ալ միօրինակ իրաւունք տուաւ որ ուզածնուն պէս գործածեն զանոնք՝ միայն թէ ընկերներին երջանկութեանը վնաս չհասցընեն: Ասոր համար՝ [illegible] ժամանակ որ [illegible] կը գործածեն, ամենևին [illegible] թէ մէկը այս անմեղ գործածութեանը խափան կ'ըլլայ, բռնաւորութիւն և հարստահարութիւն է: Բայց յայտնի է թէ ընկերութիւն մըն ալ անհա-

տի մը նման խառնման կամ՝ արգելք կրնայ ըլլալ Ինչպէս ընտանիք մը կամ՝ որ և իցէ միաբանութիւն մը կրնան միաբանիլ մէկուն դէմ՝ զանիկայ Հարստահարելու, ասանկ ալ ազգ մը որ առաւել մեծ ընկերութիւն մըն է, միաբանութիւն կ'ընէ մէկ կամ՝ քանի մը մարդ վնասելու։ Նոյնիքն անանկ օրէնքներ կը դնեն որ, դիմացիններին անմեղ երջանկութիւնը կը խափանեն, ու ասանկով Հարստահարութեան մեղք կը գործեն։

Երբոր մարդիկ կը միանան ու ազգ մը կը ձեւանան, այս ինչ մարդիկը կը սահմանեն որ օրէնք դնեն, ու վճիռ կտրեն։ Ասոնք կ'ըսուին ան ազգին կառավարութիւնը։ Այս անձինքը օրէնսդիր են. և երբոր 'ի միասին կը ժողովին՝ կ'ըսուին Պառլամենդ, ժողով կամ՝ օրէնսդրութիւն. և անոնք որ վճիռ կու տան կ'ըսուին Դատաւոր և այլն։ Ասոր՝ Հարստահարութիւնը որքան որ կառավարութիւններուն ձեռօքը կը կատարուի ալ նէ, ժողովուրդին ալ Հաճութեամբն է։

Սակայն երբեմն ժողովուրդները բռնաւորութիւն կ'ընեն մինչև անգամ ընդդէմ կամաց կառավարութեան, և աս կ'ըլլայ երբոր խուժան ժողովուրդը կը միաբանի անհատները վնասելու ու նեղելու. և ասիկայ ամենէն աւելի և զզուելի բռնաւորութիւն ու Հարստահարութիւն է։

—Հայոց՝ ընկերութիւնը [illegible] Հայոց [illegible] [illegible] կը [illegible] [illegible] մէկ [illegible] կը [illegible]

յանցանքի, կամ իր յանցանքին վրայ՝ առանց պէտք եղած կանխանշաններն դնելու :

Թ. Երբոր մէկը առանց իրաւամբ և առանց քննութեան պատժուի, թէպէտև կրնայ ըլլալ որ ինքը իր օք յանցաւոր ըլլայ : Բայց որ յանցանքը ստուգուած չէ, կասկածէն ուրիշ բան չկայ այն անձին դէմ. Այս եթէ կասկածով պատժուելու մարդիկ, անմեղները ու յանցաւորները միօրինակ դատապարտութիւն կը կրեն որ ըսել է արդարութեան վախճանը հատած է :

Գ. Երբոր մէկը արգիլուի ուզած տեղը երթալէն և ուզած գործը ընելէն՝ առանց ուրիշին վնաս մը տալու : Նոյնպէս է երբոր մէկը կ՚արգիլուի երկիրը ձգել երթալէն, կամ այս ինչ երկրին մէջ վաճառականութիւն ընելէն : Ազատութեան բոլոր այս խափանումները Եւրոպայի և Ասիայի շատ ազգերուն մէջ կը գտնուին :

Երկրորդ՝ ընկերութիւնք անհատին մտաց ազատութեանն ալ արգելք կ՚ըլլայ : Ա. Երբոր իր ուզած բանը սորվիլ չթողուր, ինչպէս, Պապական երկիրներուն մէջ արգիլուած է Աստուածաշունչ Գիրքը և շատ ուրիշ կրօնական գիրքեր կարդալը : Բ. Երբոր մէկը կ՚արգիլուի իր կարծիքները հրապարակել ընելէն՝ առանց ուրիշին իրաւունքներուն դպչելու : Նոյնպէս երբոր [illegible] ցին [illegible] որ Պապականները [illegible] [illegible] [illegible] Եւ [illegible]

և [illegible] ։ [illegible] հրապարակաւ [illegible] կը [illegible] բանի մը [illegible], ընկերութեան [illegible] է [illegible] ։ Արդ [illegible] է, որ [illegible] և [illegible]

Երկրորդ՝ ընկերութիւնը [illegible] ազատութեանը [illegible] այլ կը խառնուի և կը դատէ ։ [illegible] մտքի [illegible] ընկերութիւնը իր [illegible] է, [illegible] է իր [illegible] [illegible] թէ իր ընկերին վնաս չտայ ։

Ընկերութիւնը աս իրաւունքը կը խափանէ ։ Ա․ Երբոր Աստուծոյ եպիսկոպոսութիւն ընելու կերպը կ'արգիլէ, որ ուրիշներուն բնաւ վնաս չունի ։ Բ․ [illegible] եկեղեցականութեան կերպը կը սահմանէ, որն որ Աստուծոյ կամացը համեմատ կը սեպէ [illegible] Գ․ Ամարդիկը ոչնչացնելով և զանոնք [illegible]

Չորրորդ՝ ընկերութիւնը ազատութեան [illegible] կը [illegible] բարեպաշտ [illegible]

[illegible]
ընկերութիւնը իրաւունք չունի [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] տ- [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Մէ թէ ընկերութիւնը [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] հայրենեաց [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ։

Արտաքին [illegible] կ'ապրուի. Գաղափարն ընկերութիւններուն մէջ՝ այն միայն մէկ կրօնքի մը պատկանութիւն չէ ։ Նաև Միութենականներ եկեղեցիներուն մէջ, ուր որ օրէնքը ժամանակաւ առանց կը-րօնք մը կը հաստատէ, և այս պատճառաւ ալ կրօնք ընդունողները կը զրկուին իրենց արդար ի-րաւունքներէն ։

Հարցմունք ։

1. Գիտցա՞ք թէ ընկերութիւն մը ձևացնել կ'ուզէ՞ր, ինչպէ՞ս սկսաւ ըսէ ։

2. Գիտցա՞ք թէ հարիւր անձինք ամսական գումար մը [illegible] [illegible], և փոխարէն որ ընկերութիւն մը [illegible]. ինչ ընկերութիւնք կ'ըսուին անոնց ։

3. Ի՞նչ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] իր-րենց իրենց [illegible] օրէնքներուն հետ ։

4. [illegible] մը [illegible] [illegible]-[illegible] [illegible] [illegible] ըն-[illegible] [illegible] [illegible] ։

5. Ափրիկէի մը երկիրներուն մէջ թագաւորներին երբեմն մեռած կը պարկեցնեն բոլոր կենդանի մէջ բանտը կը դնեն սովելով մեռնի. բան է։ Ինչո՞ւ։

6. Գիտցուք թէ մէկուն վրայ կասկած կայ որ մարդասպան է, բայց փաստ մը չկայ ասոր ըլլալուն, զանիկայ բանտը դնել ու պատժելը իրաւո՞ւնք է։ Ինչո՞ւ։

7. Կան երկիրներ որոնց մէջ մարդիկ արգիլեալ են ուրիշ տեղ երթալու՝ որ թէ որ երթան մեծ օգուտ կը քաշեն. այս իրաւո՞ւնք է։ Ինչո՞ւ։

8. Ինչո՞ւ համար կառավարութեան գործը չէ ցուցընել՝ ժողովուրդին, թէ ի՞նչ գրքեր կարդալու են։

9. Պետրոս և Յովհաննէս Հրէաներէն ծեծ կերան Յիսուս Մեսիան է ըսելնուն համար. այս ինչո՞ւ համար չար բան էր։

10. Գիտցուք թէ մէկը գիրք մը հրատարակէ՝ մարդիկը համոզելու որ իրենց ընկերները կողոպտեն և սպաննեն. ներելո՞ւ է այս գործքը։ Ինչո՞ւ։

11. Գիտցուք թէ կռապաշտ ազգերը երթան քրիստոնեայ ազգերուն երկիրը տաճար շինեն ու իրենց գրքերը հրատարակեն ու իրենց սուտ երկրպագութիւնը ընեն. Թողլո՞ւ են այս բաները։

12. Ամէն մարդ՝ Աստուծոյ երկրպագութիւն ընելու պատրաստական չէ՞, ուրիշներ պէտք չէ՞ որ զանոնք ստիպեն որ Աստուծոյ երկրպագութիւն ը-

[illegible]

13. [illegible]

[illegible] ման է ասիկայ ։ Ինչո՞ւ ։

14. [illegible]

[illegible] րի՞ բան է ։ Ինչո՞ւ ։

15. [illegible] իրենց [illegible] վրայ [illegible] պտուղները [illegible] է ։ Ինչո՞ւ ։

ԳԼՈՒԽ Գ.

[illegible] ՎՐԱՅ

ՅՕԴՈՒԱԾ Ա.

[illegible]

[illegible]

[illegible] մը, իրաւունք ունի ուզածին պէս գործածելու, և մէկը իրաւունք չունի անոր իրաւունքին խառնուելու, թէ որ վնաս չտայ մարդու։ Նաև մարդ մը իրաւունք չունի իր ձին՝ իր ընկերին վարտակովը կերակրելու. ձին իրեն ըլլալը և ուզածին պէս գործածելու իրաւունք ունենալը ինքզինքը չարդարացըներ։ Արդ խօսինք թէ ինչ կերպով ձեռք կու գայ ստացուածոց իրաւունքը։

Կամ՝ ուղղապէս։

Ա. Աստուծոյ անմիջապէս պարգևովը։

Երբոր Աստուած ինծի բաղձանք մը տուաւ որ և իցէ առարկայի համար, և այն առարկան իմ շուրջս դրաւ. և ուրիշ բանական էակ մը չկայ որ իմ պահանջմանս հակառակի, կրնամ առնել և ուզածիս պէս գործածել՝ միայն թէ առ Աստուած և առ ընկերս ունեցած պարտականութիւններուս սահմանէն դուրս չելլեմ։

Աս սկզբունքին վրայ հիմնուած է ամայի և անմշակ երկիրներ մտնալու, վայրենի որսեր որսալու, վայրենի պտուղ քաղելու, գետերուն կամ ովկիանոսին մէջ ձուկ բռնելու, կամ որ և իցէ այս տեսակ բաներ ընելու իրաւունքը։

Բ. Ձեռաց աշխատութեամբ։

Եթէ կտոր մը երկիր ունենամ և իմ աշխատութեամբս ցորեն հացընեմ, ան իմ աշխատութեամբս եղած ցորենը իմս է։ Սակայն եթէ երկիրը ուրիշին ըլլայ, ու ես ալ մէջը աշխատիմ, ան ատենը որչափ որ դաշինք ըրինք՝ այնչափ առ-

նելու իրաւունք ունիմ ։ Ան իր երկրին գործածու-թեանը բաժինին իրաւունք ունի, ոչ ալ իմ աշ-խատութեանս ։ Այս է վարձքին բնութիւնը ։

Երկրորդ՝ անուղղակի ։

Ա. Փոխադրութեամբ ։

Եթէ բան մը ունենամ, զանիկայ անմիջութեամբ ուզածիս պէս գործածելու իրաւունք ունիմ. և ե-թէ յարմար սեպեմ, ուրիշ բանի մը հետ կը փո-խադրեմ. և որովհետև իմ ընկերս ալ նոյն իրա-ւունքը ունի, մենք մեր ունեցածը կրնանք փոխա-դրել՝ եթէ երկու կողմէն հաճինք ։

Բ. Ընծայով ։

Ինչպէս որ իրաւամբ կրնամ տալ և ուրիշն ալ անոր փոխարէն մը տալով իրաւամբ կ'ընդունէ իմ ստացուածքս, այնպէս ալ եթէ ուզեմ առանց հա-տուցման կու տամ. այսինքն, մարդասիրութեամբ, սիրով կամ երախտագիտութեամբ ։ Այս ալ ըն-տացուածքին հաստատուն իրաւունք կու տայ ։

Գ. Կտակաւ ։

Ինչպէս որ կենդանութեան ժամանակ իրաւունք ունիմ ստացուածքիս վրայ, ուզեմ կը փոխադրեմ, ուզեմ առանց փոխարէնի կու տամ. ասանկ ալ ուրիշին կրնամ տալ այն դաշինքով, որ մեռնելէս ետքը ստացուածքիս տէր ըլլայ ։

Դ. Ժառանգութեամբ ։

Որովհետև մարդիկ շատ անգամ առանց կտակ ընելու կը մեռնին, անոր համար կերպ մը գտնել կը ջանան որ իրենց ստացուածքը կարգի մտնէ ։ Ինչ-

[illegible] որ իր ստացուածքը կամ կենաց ու [illegible] մէջ պաշտպանէ. [illegible] մէկը կին. և [illegible] մերձաւոր աշխատանքներուն մէջ: Ասոր համար այս սկզբունքներուն վրայ ժառանգութեան օրէնքներ հաստատուած են: Այս ալ հաստատուն իրաւունք մը [illegible]

[illegible]

Եթէ մէկը ուրիշ իրաւունքի ստացուածք ունի, [illegible] իրաւունք չըկրնայ ցուցընել, [illegible] է: [illegible] կ'ամնէ այն ստացուածքը [illegible] [illegible] չըլլայ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] կայ. [illegible] ստացուածքին իրաւունքը 'ի սկզբան [illegible] ձգենք կամ [illegible] կամ. մեր ձեռքին [illegible] Իսկ [illegible] րութեամբ` կամ [illegible] կամ [illegible] կամ. օրինաւոր [illegible] :

[illegible] ստացուածքին [illegible] [illegible] մէջ. ալ [illegible] Հասարակութեան [illegible] է, որ [illegible] փոխադրութիւնը [illegible] ըլլայ:

Իսկ մերժողներ ըսել որ մէկը ունեցած ստացուածքին հաստատ իրաւունք չունենայ, այսու ա-

մենայնիւ այսօրինակ դէպքերն մեջ անկասկած առաջնու-
թյուն բնական միտում է, և մենք չենք կարող ունենալ
անկէ՝ եթէ անկէ աղէկ կրնանք չենք գիտենք։

[illegible]

[illegible]

1. Ի՞նչ կրթությամբ [illegible] քերթու կը բանեն կամ ուրիշ։ [illegible]

2. [illegible]

3. [illegible]

5. [illegible]

6. [illegible]

7. [illegible]

է, որ [illegible]

[illegible]

ԳԼՈՒԽ [illegible]

Աստուածային իրաւանց եղծանող կամ աւրող մարդիկ ։

Աստուածային իրաւունքը նոյնպէս որ բնական մէկ [illegible] զաւնուած այլ գործածելու իրաւունքն է՝ [illegible] ուրիշներու իրաւունքը պահպանելու ։

[illegible] իրաւունքը ազատ և հաստատուն է ։ Մի- այն պէտք է միայն թէ՝ Աստուածային օրէնքներով գործածէ, մէկը իրաւունք չունի անոր խափանելու ։ [illegible] մարդուն բոլոր Աստուածային կը վերա- բերին։ Նոյնպէս որ բոլորը ամենքուն մէկը իրաւունք չունի, ամենքն ալ մէկ մէկու [illegible] իրաւունք չունին [illegible] ալ, մի մի յա- [illegible] Աստուածային [illegible] կամ մէկ [illegible] ամենը՝ մի և նոյն կեր- պով իրաւունքի դէմ է ։

[illegible] բանին թէ՝ առանց անոր յօժար հաճութեանը Աստուածային տէրը փոխանելու իրա- ւունք [illegible] հաճութեանը. եթէ իրաւունքով [illegible] անիրաւութեամբ առնողին զա- [illegible] տէրը [illegible] է [illegible] ա- ռաւել սատկ ալ կը հակառակ է [illegible] [illegible], ա- [illegible], որ խաբէութեան ։

[illegible] Աստուածային տէրը փոխ-

ուխը բարոյականացնելու մասին։ Ճիշդ է՝ երբոր ատենա-ղը ունկնդիրը կամքը կ'որսայ անարժան և անվայելչ-չուչ միջոցով ։ Ատենի ստացուածոց իրաւունքը կ'ենդծի, նմանապէս ստացուածոց տէրոջը [illegible] ատենակալով, այսինքն գողութեամբ ։ Ընծայողները գեղեցկաբանու-թը ատոր վրայ՝ հօգ չունի, կամ մէկ անոր [illegible] շնորհօր, համա հաւատարմութիւն դլխոյն չունի ըրե-լով ։ Պարտքը հարցումը այսպէս՝ թէ ունի՞ մեր հաւանու-թիւն ունի՞, նոյն չունի՝ գողութիւն է ։

Երկրորդ՝ ստացուածքը առանելով բանի հաւանու-թեանը, այսինքն՝ աւազակութեամբ ։ Ըստ կերպը մարդոց վրայ նետելով ու հարստահարելով, ու անա-ջարկել է որ կամ մեռնող կամ մահը ընդարձակելով ստացուածքները առնել ։ Որովհետև այս բանը իրա-ւունքի չափազանց աւերմունք մըն է և կեանքը միշտ վտանգի մէջ կը դնէ, շատ երկիրներու մէջ յետին չարութիւն սեպելով մահապատիժ պատիժ կու տան ։

Երրորդ՝ խարէական կերպերով հաւանութիւն որսալով, այսինքն խաբեբայութիւնով ։ Ասիկայ երկու տեսակ է ։ Մէկ մը երբոր փոխադրել մը չըլլայ․ ինչպէս երբոր մեկնութեան մէջ [illegible] ճամբերով ստակ կ'առնէ ։

Մէկ մըն ալ երբոր եղած փոխադրութիւն [illegible] եղածներ [illegible] է, կամ երբոր [illegible] [illegible] քերով ։

[illegible]

-վերջապէս չառս կ'ապրուիս, և ապաստանելով չառս ուրիշ մեռանելը յառաջ կու գան, վասն որոյ ըստ բաւականին ալիտ խնդիրք սոր վերայ ։

Եւ երեք մասերու ալիտ բաժնենք ։

Ա. Երբոր հատուցումը նիւթական և փոխադրութիւնը անհրաժեշտ է ։ Բ. Երբոր փոխարէնը նիւթական է և փոխանորդութիւնը համաձայնեալ ժամանակաւ ։ Գ. Երբոր փոխարէնը անձնիւթ է ։

Հարցմունք ։

1. Ընծայածին որքանը կրնայ վայելել ։

2. Ստացուածքին որքանը կրնայ առնել մէկը առանց քու հաճութեան ։

3. Դուն որքան կրնաս առնել ուրիշէն առանց իրեն հաճութեանը ։

4. Հասարակաց կամ անհատի ստացուածքը առանց հաճութեան առնելը տարբերութիւն կ'ընէ ։

5. Թէ որ մէկը սպառնալիքով մը կ'ստիպեմ որ ինծի տակ տայ, այս ի՞նչ տեսակ մեղք է ։

6. Ստա խօսելով տակ առնեմ նէ, ի՞նչ մեղք գործած կ'ըլլամ ։

7. Տէրը ընծա չի [illegible] ըսելը բաւական պատ[illegible] [illegible] [illegible] առնելու [illegible] [illegible] ։ [illegible] [illegible] ։

8. [illegible] [illegible] [illegible] ստացուածքը [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] ըսելը [illegible] ուրիշ [illegible]

ընդդիմութիւն չանէր իր պատուհասներուն տալու ատենս ։

10. Մեծ եղբայրը պզտիկէն ընկուզներ, խնձոր մը առնելու ըլլայ նէ, ի՞նչ գործք կը գործէ ։

11. Տղայ մը ուրիշ տղու մը թռչնիկը առնէ ծախէ նէ, ի՞նչ գործք կը գործէ ։

12. Եղբայր մը ուրիշի պարտիզէն սալոր մը տա-նէ նէ առանց անոր իմանալուն, ի՞նչ գործք կը գործէ ։

13. Եթէ մէկը ընտանիքս հիւանդ է ըսելով դեղի համար դրամ առնէ ու ընտանիքը հիւանդ չըլլայ, ի՞նչ մեղք կը գործէ ։

14. Գիտցուք թէ մէկուն զմելին մը ծախես աղէկ է ըսելով, որն որ գիտես թէ առաջքին անգամ գործածելուն պիտի կոտրի. ի՞նչ գործք կը գործես ։

ՅՕԴՈՒԱԾ Գ

Արդարադատող օրէնք՝ երբոր փոխարէնը նշանակած է և փոխադարձութիւնը պահանջուած. համեմատէ ու ծանօթէ օրէնք ։

Այս կանոնին մէջ բոլոր ընդունելութիւնները հակառակ երեսու կողմ [illegible] մեծութեան վրայ հաստատէ ։ Եթէ որ մէկը մը [illegible] նար գործառութիւնը երբոր [illegible] համ[illegible] է՝ որ [illegible]

[illegible] գնեն, ու պատա-
[illegible] երբ [illegible] աւելի նէ,
[illegible] ասենք մենք։

Այս բանը վաճառականները կ'ասեն ընդ- [illegible]

[illegible]

[illegible]

ուժի առողջութիւնը՝ կամ գեղեցկութիւնը հաճոյից միջոց մը ըլլալով ։ Այսպէս այն աղջիկները՝ որ հասակով [illegible]՝ ամէն մարդ իրենց հաճոյք կը պատճառեն եւ [illegible] ու [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ։

Երկրորդ՝ վաճառականները [illegible] [illegible] ծախելու պատրաստուած է՝ [illegible] [illegible] [illegible] ծախելու ըլլալ պէտք է ։ Եթէ այս [illegible] ծախելու ապրանք ունեցած ըլլալը [illegible] յաջողիլ ։ Եւ որ [illegible] կը ջանայ ամէն մարդու հաճոյքը [illegible] [illegible] [illegible] ։ Եթէ վաճառական գնով ծախելու առատութիւնն ալ ան- կեց յաջողիլ է որ, եթէ իր ձեռքի ապրանքներուն գինը իջեցնէ, հաճոյք կ'ընէ, որ [illegible] [illegible] վար գնով ծախէ, չէ՛ նէ մէկը իրմէ առեւտուր չը- ներ ։ Ուրեմն եթէ վար գնով ծախելով [illegible] կը քաշէ, անկարելի ալ [illegible] գնով կրնայ ծախել՝ եթէ գինը վեր ելլէ ։ Եթէ առաջուան մէջ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ու [illegible] գինը [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ու [illegible] ծախելու եմ ։ Եւ եթէ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ծախելու եմ՝ [illegible] նայելու իրեն քանիի գալը ։

Երրորդ՝ [illegible] ծախելը իրաւունք չունի, որ գինոցին կամքը [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ։ Կրնանք ըսել, որ գինոցին [illegible] [illegible] կամ [illegible] [illegible] ։ Ասոր [illegible] ըսենք որ վաճառականը [illegible] [illegible] կամ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

րատուՆք չունի գինոյին չափաւոր ըլլալէն ; ան-փորձ կամ փառասէր ըլլալէն օգուտ հանելու իւ-րեն ; ու Թելադրելու որ շատ առնէ, կամ Թանկ գինով ծախելու և անանկ ընԹացքներ բանելու որ ընդհանրապէս խմելոյ կոչուած վաճառականները կը գործածեն ։

Չորրորդ՝ այս յիշեալ խօսքերը անխտիր նոյն արդարուԹեամբ և նոյն զօրուԹեամբ գինոյին ալ կը վերաբերին ։ Երկու կողմէն ալ հաւասար պար-տականուԹեանց տակ են ։ Գնողը պարտական է ծախողին վայելուչ փոխարէն մը տալ՝ անոր աշ-խատուԹեանը, ժամանակին, օգտին և վտանգին համար ։ Արգիլեալ է ծախողին միտքը որսալու սուտ ծանօԹուԹիւններով կամ անանկ բաներով որ անանցմով մարդիկ շատ անգամ իրենց գնե-լու ապրանքներուն արժէքը վար իջեցընել կ'ու-զեն ։

Նոյնն է այս խօսքերուն դէմ պատասխանել որ, եԹէ մարդիկ այս կերպով գործեն, իրենց ըն-տանիքը չեն կրնար ապրեցընել ։ Աղէկ է աղքատ ըլլալ քան Թէ անիրաւուԹեամբ գործել և Աս-տուծոյ անհնազանդ գտնուիլ ։

Ասկէց 'ի զատ յայտնի է որ՝ եԹէ երկու կողմէն ալ մի և նոյն կերպով գործեն, իրար խա-բելով յաջողելէն եւ յաւագոյն պիտի յաջողին երկուքն ալ ։ Նաև դարձեալ եԹէ մէկը կը ջանայ զիս խաբել, ասիկայ անոր հետ առևտուր չընելու պատճառ մըն է, ոչ Թէ զանիկայ խաբելու ։

Հինգերորդ՝ առեւտրականութիւնը ընծայած կը մեզի երբոր գինին կը կորսնցնէ երկու կողմանէ ; և այլ այնուհետեւ վաճառքը ծախուած կ'ըլլայ և բարոր մինաւոր ու շահը գինոգին վրայ է , ուրեմն պաշտպան ըլլալու չէին որ վաճառողը պիտի փախուցանէ վաճառքը : Իսկ եթէ պայման եղած է՝ ... առնելու վաճառողին կ'ըլլայ ամէն ինչ վնաս որ պատահի նաև քան պխնսարդրութիւն : Եթէ նաւավարնաւուրդ առնելով , ու ալիքները զարնեն ծովը թափելով ծովային կորուստը խս է : Նոյն եթէ անձրեւէն նեմ մինչև տուն խրկելու դաշինքով , եւ անձախը ճամբան մնացած վնասուի նէ , վնասը ծախողը կը քաշէ :

Վեցերորդ՝ գնողը պարտական է ծախողին խնացընել իր ապրանքին գինին բարձրանալը եթէ առանց իմացընելու կը գնէ , խաբէութիւն կ'ընէ : Աստուծոյ նախախնամութեամբը եթէ դրացինները ապրանքին գինը բարձրանայ՝ քանի որ իր ձեռքն է , օգուտը իրն է , ինչպէս որ սատակուածքը իրն է : Ինչպէս որ ըլլար սատակուածքէն զրկելու իրաւունք չունիմ՝ նոյնպէս ալ անոր օգուտէն :

Յայտնի բան է որ առեւտրոյ մէջ այս սկզբունքները բոլորովին զանց կ'առնուին : Կը խանգարեն այս սկզբունքները՝ երբոր մարդիկ դէշ ապրանքը աղէկ է ըսելով կը ծախեն . ինչպէս գինիին մէջ ջուր խառնելով կամ աւելորդական ծանրութիւնը կամ չափը պակսեցընելով , կամ բամբակ կամ ուրիշ աղնիւ կտաւի տեղ ծախելով : Անօգուտ է այս չարութիւնները ընդհանուր է ըսելով ծածկել

ցանկացածներ թէ ինչ հետեւանք չափութիւնը՝ մաքա-
թիոնը ուղղութեամբ կրկնապատկելն։

Առաջադրութիւնն է որ պիտի լուծենք, և հոգ [illegible] հաշուի առնել օրինաց ամենայնանց է, [illegible] ամէն մարդ իր գործքին մէջ պի-տի դնէ։

[illegible] Խնդիրներ։

1. Կտաւեթ մը պահելու ըլլաս նէ, ինչ պէս ըլլալու է վրադ։

2. Արմատացեալ թէ ընկերութեան ինչ օ-գտակարներ կ'ընէ։ Բացատրէ։

3. Ջանիի կ'առնես ասեղները։ Ասոյց եթէ Անգղիա երթաս անոնք գնելու համար՝ քանիի կ'ըլլայ քեզի։

4. Եթէ քիչ մը չուխայ առնես ու մաշուած ըլլայ, աղէկ է ըսելով ծախելու իրաւունք ունիս։ Ինչո՞ւ։

5. Ըսենք թէ անօրինէն վաճառք առեր վե-րանորոգուած կարծելով՝ ու տեսար որ աղէկ է, փառ-ուածի գին ծախելու պարտակա՞ն ես։ Ինչո՞ւ։

6. Գիտենք թէ մէկը խանութը գայ ու վա-ճառքին գինը չգիտնայ, ուզած գինդ կրնա՞ս պա-հանջել։ Ինչո՞ւ։

7. Ըսենք թէ մէկը խանութը գայ բան մը գը-նելու, իրաւունք ունիս որ կեղծես թէ հիմա այդ վաճառքը քիչ է, աղէկ կ'ըլլայ որ շատ առնես ըսելով։

8. Պզտիկութեանս մէջ [illegible] քանի մը [illegible]կանի մը գրեմ որ ինծի ցուցնեն իրենց, և [illegible] նաւը կորսուած է. Այսպէս ալ [illegible] քաշէ։ Ինչպէս գիցուք. թէ դաշնակը լսեմ որ [illegible] վերայ պիտի ըլլայ՝ ան աստիճան որ կը քաշէ [illegible]։

9. Ընենք թէ լսեմ որ պատերազմ պիտի ըլլայ, և գիտեմ որ ալիւրին գինը երկու անգամ պիտի բարձրանայ, իրաւունք ունիմ երթալ ալիւր առնել [illegible] վրայ՝ այս ըրած շահած մարդէ մը։

10. Մարդիկ շուտով թէ կարող կերպով հարուստ պիտի ըլլան, եթէ արդարութեամբ գործեն։

ՅՕԴՈՒԱԾ Գ

Ստացուածոց ժամանակաւոր փոխառութիւն կամ փոխատուութիւն

Մարդ շատ անգամ ուրիշին ստացուածքը գործածելու կը կարօտի։ Այս ժամանակաւոր գործածութեան համար իրաւացի փոխարէն մը ընելը պարտական է։ Դրամին գործածութեան համար վճարուածը կ'ըսուի տոկոս կամ շահ, և ուրիշ ստացուածքի գործածութեան համար վճարուածը՝ կ'ըսուի շահ կամ վարձք։

-Միւս ճառագայթներուն զեխաւորը սեփականութիւնը Հեռանկարներուն են ։ Փոխ առնողը կը վճարէ նաեւ տոկոսաբերութեան համար, երկրորդ՝ վտանգի համար ։ Ներքին՝ գործածութեան համար ։ Մատուցումներու-քէն ոմանք աւելի օգտակար են․․ այսինքն, պարտեր, օգուտ պարտուն ընկերակցութեան համար են քան թէ ու-րիշներու։ Մէկ երկիր մը ուրիշէ մը առատ հանձք յառաջ կը բերէ, և իր հանքին ստացուածքը մեծ ժամանակներէն ուրիշ ժամանակէ մը աւելի յարգ կ'ունենայ ։ Նոյնպէս շատ մարդիկ կ'ուզեն վարձքով երկիր բանել, ու տանտէր վարձքը խրատելու շատ կ'ըլլայ, իսկ ուրիշ քիչ գինուոր երկիր բանող և շատ երկիրներու անձնական ձեռքն, ան ատեն հարկաւ վարձքն ալ քիչ կ'ըլլայ ։

Երկրորդ՝ վտանգին համար ։ Նոյնը մէկը իր ստացուածքը ուրիշին կու տայ, շատ յայտնի է որ այս իրեն պարտադրներու մէջ իր ստացուածքը ան-վնաս կ'ըլլայ, քան թէ ուրիշ պարտապաններու մէջ ։ Երկիր մը վարձու տալը՝ տուն մը վարձու տալէն քիչ վտանգաւոր է ։ Ու որքան որ այս վտանգը կը պակսի կամ կ'աւելնայ, նոյն համեմատութեամբ ալ հատուցումն իրաւամբ կ'աւելնայ կամ կը պակսի ։ Մեծամեծ վաճառականութիւնք միշտ այս երկու պատճառ-ներէն կ'ըլլան ։

Փոխադրութիւնը երկու տեսակ կ'ըլլայ ․ ստակ և ապրանք ստացուածքի ։ Ստակի փոխառութիւն ։ Ան․ փոխառութեան պարտաւորութեան, և իր տոկոսը գոր-ծածութեան պարտաւորութեան համեմատութեան համար

յարմար և վայելուչ համաչափութիւն տալու չափա-հանցել :

Բ. Պարտական է փոխառութիւն մերժել շարադրութեան : փոխառութեան կանոններն ալ ամենայն պայմա-նաց վրայ կ'երթան :

Գ. Փոխ առնողը պարտական է իրաւացի հա-տուցում մը ընել՝ ինչպէս որ միշտ ըսի , և թէ ալ պարտական է փոխառութիւն մերժել կամ կամաց ոգւոյ՝ անփոյթութեան և տարբերութեամբ միջոցներու մա-նաւանդ :

Դ. Սուտ պահանջքին հատուցում ալ փո-խարէն կ'առնէ ուրը : Փոխառութեան մէջ թամբ բա-նը դաշինքին մէջ չեղած պատճառներու մէջ ծաղ-կու իրաւունք չունի : Սակայն՝ իրաւունք չունի մը առանց վճարելու և անիրաւ ժամանակ մէջ գործածել առած դրամը . Եթէ գործածէ , տոկոս փոխարի-նելու գործածած կ'ըլլայ :

Նաև երբեմն իր առածը հոգալու և չկրողներու հանդէպ , և իր գործքերուն մէջ նոյն աշխ-ատութիւնը գործածելու է :

Ե. Փոխառուն պարտական է ըստ դաշին-դրութեան ճիշդ ժամանակին հատուցանել . Նոյն կը պահանջէ , որ ճիշդ խոստացած առածը հատուց-անէ , և ճիշդ խոստացած ժամանակին վճարէ . չէ նէ դաշինքը կ'աւրի :

Ընդհանուր անգամ մինչև եղած եթէ պարտական մը թէ որ անկար է , պարտքը հատուցանելու պարտք չէ : չվճարելու : Այսպէս չէ , եթէ ...

նակ վճարելու միջոց մը ունենայ ։ Այսինքն է ըսուի թէ ասիկայ պարտականը ներել և բանադատել է ։ Բայց կը հարցընեմ թէ անոր հակառակ սկզբունքն ալ պարտատէրոջը զոհանք ընել չէ՞. Մէկ կողմի իրաւունքը միւս կողմի իրաւանց հաւասար ըլլալը չէ՞ն ։

փոխատուութիւն, կամ ՚ի փոխ տալ ։

Ասոր սկզբունքներն ալ արդէն պատմածնուս նման են ։

Ա. փոխատուն պարտական է որքան որ կը հասկընայ՝ փոխառուին դիտաւորութեան յարմար բան տայ ։ Այսինքն, եթէ մինչ տուած բանը ներքին կամ փոխառուին չգիտցած պակսութիւնը ունի նէ, իմացընելու պարտական է ։

Եթէ ձի մը փոխառու տամ օրը քառասուն մղոն ճամբորդելու համար, և գիտեմ որ իմ ձիս միայն երեսուն մղոն կրնայ երթալ, խաբէութիւն ըրած կ'ըլլամ ։

Եթէ տուն մը փոխառու տամ և գիտեմ թէ մասերը վտանգաւոր տեղ մը կայ կամ որ և իցէ պակասութիւն մը ունի, ու չեմ իմացըներ, խաբէութիւն է ։ Որովհետև ստացուածքին արժէքին կորուստը ինծի է, անոր համար իրաւունք չունիմ ան կորուստը ուրիշին հետ փոխադրելու ։

Բ. փոխառուն իրաւունք ունի որ փոխ տուած բանին գործածութեան վաստկին և օգտակարութեան կամ յարգութեան պատճառաւ և անոնց

համեմատ վարձք առնէ, և այս ալ արդէն բացատրուած սկզբանց վրայ կ'երթայ:

Գ. Փոխառուն պարտական է ուրիշին տուածքին վրայ այնպէս հոգ տանիլ որպէս թէ իրն է, և դաշնադրութեան մէջ յիշուած վտանգներէն ուրիշ վտանգի մէջ չձգէ: Իսկ վերոյիշեալ սկզբունքին վրայ՝ վարձքը տալու պարտական է: Երկու կողմէն ալ իրաւունք չունին՝ մէկզմէկ որսալ զանազան շարժառիթներով:

Դ. Փոխառուն պարտական է փոխ առած բանը սահմանուած ժամանակին և պայմանադրեալ կերպովը հատուցանել:

Եթէ տուն մը վարձքով բռնեմ տարուան մը համար և անկէց ելլելէս առաջ անանկ վնաս մը՝ որ տանը վարձքին կէսը պէտք ըլլայ նորոգելու, մեծ խաբէութիւն ըրած կ'ըլլամ: Ասիկայ բոլորը հատուցանել, և ետքը կէսը գողնալ է:

Այս հարկաւոր հարցումն կայ թէ՝ եթէ փոխառուին ձեռքը եղած ժամանակը տուածքին վնաս մը պատահելու ըլլայ նէ, վնասը որո՞ւ կ'իյնայ: Այս բանը այս սկզբունքին վրայ կ'երթայ:

Ա. Եթէ տուածքը սահմանուած վտանգներուն մէջ գործածուած ժամանակը վնասուի, վնասը փոխառուին կ'իյնայ. ինչու որ անանկ սեպելու է թէ՝ կանխաւ եղաւ այն վտանգին, և անոր համար փոխարէն մը ընդունեց:

Բ. Եթէ սահմանուած վտանգներէն դուրս վնաս մը պատահի՝ պէտք է որ փոխառուն քա-

չէ վնասը ։ Եթէ ձի մը բազմահոդաթեւանի նայ-ուի, եւ երկու կողմանէ յանձնառու եղած վաճառ-քի մը մէջ մտնի, վնասը փոխառուինն է ․ եւ եթէ անհոգ եւ անխնայ վարելովս մեռնի, իմ է վնասը ։ Ան պարտական է որ աղէկ ձի մը տայ, եւ ես ալ պարտական եմ որ օրինաւոր կերպով գործա-ծեմ ։

Գ․ Նոյն սկզբունքները կը պահուին եթէ ա-նասնական շահ մը ելլէ ։ Եթէ այս շահը դաշին-քին մէջ կայ նէ, փոխառուինն է ․ եւ եթէ չկայ նէ, իրաւունք չունի ան շահը իւրը առնելու ։

Եթէ երկիր մը առնեմ, թէ՛ ցորենին գինը բարձրանալէն եւ թէ երկրագործութեան մէջ ու-նեցած վարպետութեններս եղած օգուտներուն ի-րաւունք ունիմ՝ առանց ուրիշ հատուցում մը ը-նելու ։

Բայց եթէ ածուխի հանք մը ելլէ, իրաւունք չունիմ անկէց գործածելու, ինչու որ այն միտ-քով չառնեցի երկիրը ։

Ընկերակցութիւն ։

Մեզի ենթադրեալ են ապացուցանքները կարգաւո-րել կամ հրամանով կամ միաբանութեամբ, որ կ՚ըսուի պայման ։

Երբոր մէկը միւսին համար պայմանադրութիւն կ՚ընէ, դաշինք կ՚ընէ որ այս ինչ գումար տալով համար վտանգը իր վրան կ՚առնէ ։ Ինչպէս, իմ

տունս այրելու ենթակայ է . իմ դրացիիս կ՚ըսէ թէ, եթէ տարին քանի տալէս տալու ըլլաս, տանը արժէքը կու տամ եթէ այրի ։ Եթէ Չինաստան կամ ուրիշ տեղ մը նաւ մը խրկելու ըլլամ, ապահովագրողին ստակ կու տամ, և ան ալ դաշինք կ՚ընէ որ եթէ նաւը փճանայ կամ կորսուի, նաւին արժէքը պիտի տայ ։

Այս կ՚ըսուի ապահովագրութիւն ։ § Մարդիկ որ իր միաբանին տուները և նաւերը ապահովագրելու, կ՚ընուն ապահովագրութեան ընկերութիւն ։ Իսկ ան որ ուրիշին ստացուածքը կ՚ապահովագրէ, կ՚ըսուի ապահովագրող ։

Իւր այս բանին մէջ կանոնը պարզ և յստակ է ։

Ստացուածքը ապահովագրութեան տուողը պարտական է գիտցնել ամէն պարագաները՝ որ դաշնագրեալ վտանգին կը վերաբերի, ապահովագրողին իմացընել ։ Նոյնպէս, ստացուածքը ո՛րքան որ տեղեակ է, ըսածին կամ ծանուցածին պէս ըլլայ ․ և վտանգներն ալ ըրած վտանգներէն աւելի կամ տարբեր պիտի չըլլայ ։

Եթէ ուրիշ վտանգներու այս ստացուածքը, ապահովագրողը անպարտ է . և եթէ ստացուածքը կորսուի՝ արժէքը չհատուցաներ, միայն թէ ապահովագրութեան համար տուած ստակը ետ կու տայ ։ Եթէ մէկը դաշնագրեալ պայմանին պատահի, ապահովագրողը պարտական է դաշնագրութեան խախտուածին պէս՝ [illegible] և կատարեալ հատուցում մը ընել ։

[illegible] վրայ շատ խօսք ընել հարկ չէ։ Ատամները և [illegible] ան-թիւ են, վասնորոյ ամէն [illegible] և ամէն պարա-գաներու համար երկու հողմէն յառաջ դաշնա-գրութիւն ընելու են։

Հարցմունք։

1. Ձմեռնային ընելով ինչ բան կ'ըսուի։ Օրի-նակ մը տուր։

2. Օրինակով ցուցուր թէ ինչ ըսել է գոր-ծածութեան համար [illegible] [illegible], վասն-կի [illegible]։

3. Դիտցուր թէ երկու տուն ունիս և մէկը [illegible] բնակեցուր. համար վարձու կու տաս. միւսն ալ վա-[illegible] համար [illegible] համար շատ վարձք կ'առնես։ Ինչու։

4. Դիտցուր թէ [illegible] մը [illegible] շատ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] երկու անգամ ևել վարձք չես առներ։

5. [illegible] [illegible] չափերու համար ինչու [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] որ [illegible] [illegible] [illegible]։

6. Դիտցուր թէ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] մը չես կրնար չինել այն [illegible]։

7. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

մտմտքով․ և եթէ հետևեալ օրը ճիշդ մեկնէ՝, հաստատակամութիւն է ։

8․ Եթէ մէկուն տակ պարտական եմ, և արենքը չպահպանուլեր գիս որ հատուցանեմ, ասու անձնայնիւ տալու պարտական՞ն եմ թէ ոչ ։

9․ Բանք թէ անանձն կնոջ մը վարձու տունի որ ձամբան պիտի կորսի, այս արդարութի՞ւն է ։ Ինչո՞ւ ։

10․ Եթէ ձի մը բռնեմ ու անանձն անհոգութեանս վարձեմ զանձնկայ՝ ու մեռանի, այս արդարութի՞ւն է ։ Ինչո՞ւ ։

11․ Մէկուն այդպէսի հող կը տանէի՞ն վարձած բանած տոկոսը պահանջման վրայ ու կերակ ընտացուածքին վրայ կը տանէին ։ Արդարութի՞ւն է արհեստ ։

12․ Ճամբայ մըռն եղեմայրս համբաւակն մը բռնեմ ու տանը մեկուն գտնեմ և մեռանի ։ Վնասը ո՞վ կը քաշէ ։

13․ Ձի մը բռնեմ կառքի լծելու համար, ու առջի լծեմ կենդանին, և մեռանի նէ ։ Վնասը ո՞վ կը քաշէ ։

14․ Եթէ տուն մը բռնեմ սպառան մը համար, և տարին չլմնցած մէկ նոր բարեգործ մը գտնուի՝ որ տանը արժէքը կրկնապատիկ բարձրացնել պատրաստակա՞ն եմ, արդեօք վարձքը առնելու ։

15․ Բանկը թէ կ՚ուզեմ մը բաժնել ապահովագրութեան գրեմ, ինչ ընենք եմ ։

16․ Բանկը թէ [illegible]

գտնուելու նեղութեանց, յիշելը պարտաւորութիւնս ես երբոր ապահովութեան գրել կ'ուզես ։

ԿԳ. Ապահովութեան գրելէդ յառաջ կէտ մը որոշելով հոգ չտանիս նէ, կխառնուիս է ։ Քննէ ։

ԳԼՈՒԽ Ե

Փոխադրութեան, երբոր փոխադրելը նպաստական չէ ։

Հոն քննելու բաներնիս առաւելութիւն և անկարգ վրայ է ։

Առողջ շատ, անդամ պարտքին ապահովութեան կը պարտի վաճառել ընտանեկան, երբեմն արհեստի կամ առևտրոյ գործոց մէջը փոխադրութիւնը այս է. մէկ կողմէն յառաջադիմութեան դիւրութիւն, և միւս կողմէն տուհասնելը առաւել ։ Անդրդարութիւն է ներել կամ մէկը անխրատ փոխարէն մը պահանջէ, կամ միւսը դաշինք ընելէն ետքը իր պարտքը չկատարէ ։

Ա. Տէրը պարտական է իր սպասաւորին աշխատ հատուցում մը տալ ։ Անկայն այս հատուցումը առողջը պարագաներու մէջ շատ կը փոխի, անոր համար երբեմն կողմերը առանձինց դաշինք ընելու են ։

Այս բաներու մէջ ինչ կերպով որ ուրիշ որ կերպ փոխադրութեան կամ առևտրոյ մէջ, երկու կողմէն ալ արգիլեալ ։ Նա զանազան չարաշահութիւններէ և

անփոփել միջոցներով՝ իրեր [illegible] կամ խըմ-բելէն ։

Տեղը ինչ որ գտնենք բառը, պարզաբանութիւն է ամբողջ, 4 ձեռք ձանձրալի է։ Խնդիր, աշխատութիւններուն վարձքը ուշացընելէն տալով ա-նիրաւութիւն չէ՞յ, ինչու որ օրէնքով անեծեալ միջոց չունին ։

Այսպէս կ'ըսէ Սուրբ Գիրքը ։ Յակ. Ե. 4 ։ "Ահա ձեր արտերը հնձող բանւորներուն վարձքը որ նա պահեցիք, կ'աղաղակէ, ու հնձողներուն բողոքը զօրութեանց Տէրոջը ականջներուն հա-սաւ"։

Աս վերջնական [illegible] պարզ ըլլալ է որ գործա-դրութեան [illegible] ապահովութիւն [illegible] հանդերձ [illegible], և [illegible] [illegible] և [illegible] աշխատութիւններուն հոգ տանի։ Անիրաւութիւն է [illegible] [illegible] կա-րողութենէ. ևեր [illegible], որով [illegible] և [illegible] միջոցներէն կը զրկուին ։ Նոյնպէս [illegible] է որ [illegible] [illegible] կ'ըլլան, [illegible] անգամ ինչպէս աշ-խատողներուն [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Անիրաւութիւն [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] է ։

Բ. Ինչ հակառակն [illegible] [illegible] է [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ։ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]-

ցուլթեամբ, կամ իր պարտքը չեղած որ և իցէ կերպով անցընէ նէ, գողութեան չափ յանցանք կ՚ընէ ։

Որքան որ խաբէութիւն է աշխատաւորին իրաւացի վարձքը չհատուցանելն, այնքան խաբէութիւն է ստակ առնել՝ չըրած բանին համար ։

Եւ. դարձեալ, որովհետև տէրը չէ թէ սպասաւորին մարմինը կ՚զբաղեցընէ, հապա միտքը և բանականութիւնը· անոր համար սպասաւորը պարտական է իր ամենէն աղէկ ջանքը ընել իր տէրոջը շահին յառաջադիմութեան համար ։ Եթէ այս հոգը չունենալով ստացուածքը վնասուի, սպասաւորը կրելու է վնասը ։ Իսկ արդարութեան֊նայելով դաշնադրութիւն ընելու սկզբունքները ասոնք են ։

Սակայն Աւետարանին բարեսիրութիւնը ևս առաւել կը սորվեցընէ ։ Երկու կողմին ալ կը սորվեցընէ որ իրենց վիճակը մասնաւոր պատեհութիւն մը սեպեն իրարու բարի գործելու ։ Այս բանը կը յորդորէ զտէրը, սպասաւորին վիճակը կրցածին չափ երջանիկ ընել՝ առանց դաշինքը նկատելու. և սպասաւորը կը պարտաւորէ իրեն յանձնուած պաշտօնին այնպէս հոգ տանիլ, որ դաշնադրութեան մէջ բառով չկրնար ծանուցուիլ ։ Ասանկով երկու կողմէն ալ շարունակ մարդասիրութիւն, և բարերարութիւն պիտի ըլլայ իրարու, որով երկու կողմին ալ

բարոյական որպիսութեանը նպաստաւորութիւն մը կ'ըլլայ, և երջանկութիւնին աստիճանաւ յառաջ կ'երթայ։

Ամէն երկրի մէջ տէր և սպասաւոր բառերուն անգիտան 'ի հաճութիւն մը կը ցուցընեն մարդիկ։ Մարդ մը ինչ աստիճանաւ որ ուրիշը վարձու կը բռնէ, այնքան տէր և իշխան է. և մէկը ինչ վիճակի մէջ որ ուրիշի ծառայութիւն կամ սպասաւորութիւն կ'ընէ, այնքան ծառայ կամ սպասաւոր է։

Աստի ամէն մարդ զանազան բաներու մէջ միանգամայն սպասաւոր և տէր է։ Արդեօք ինչու այս յարաբերութիւնները ցուցընող բառերը ատելի պիտի ըլլան։ Պատիւը և անպատւութիւնը ծառայ կամ տէր ըլլալը և չըլլալը չէ, հապա մէջը գտնուած վիճակին պարտականութիւնը հաւատարիմ կերպով 'ի գործ դնելն է։

Հարցմունք։

1. Ինչու մարդ երբեմն սպասաւորի կը կարօտի։

2. Դաշինք ընելու ժամանակ ինչ նկատմունք պիտի բռնեն երկու կողմէն։

3. Աղքատի հետ ունեցած գործքերնուս հարուստի հետ ունեցածներնուս աւելի բարեհոգ ըլլալու ենք թէ անհոգ։

4. Գիտցուք թէ մարդ մը կ'աշխատցընէ վարձկան մը օրը տասն և ութը ժամ, վարձկանին ալ

համեստութիւն ու սախրպմամբը · յանցանքը ո-րսէն է։

5․ Խոհեմութէ բանուոր մը օրը կէս ժամ կ՚աշ-խատի՝ ապա ժամու վարձք առնելու իրաւունք ունի։

6․ Եթէ վարձքով առեր մը խոսկուրիս, և որուն փողոցները կայծեր ու խօսիս, արդարութիւն է։

7․ Եթէ ժամանակդ բոլորովին զատածդ ան-ցընես, ինչ պիտի ըլլայ քու վարձքդ։

8․ Եթէ ներդան մը չեննա ուրիշի մը, և ան-հոգութեամբդ և զանցառութեամբդ կորսուի, վը-նասը մէկ պիտի քաշէ։

9․ Փնտռելեքէն զուրս ուրիշ սկզբունքներ մը-նալու է միտքով ու սպասաւորի մէջ։

10․ Ծեր ըլլալը պատիւ և պատուաւոր ըլլալը ա-ռաքինութիւն է։

11․ Ինչ բանի նայելով համբերութիւն ունենա-լու է մեր մարդոց վրայ։

ԳԼՈՒԽ Գ

Խորհրդական ուղղութիւն։

Երբոր հարցուի թէ ինչ է այն ինչ մարդուն ուղղութիւնը, որ նկարագիր մեծամասնութեան վրայ ունե-

ցած կարծիքներս կը զրուցենք, այսինքն, իր մտա-
ցը, հմտութեանցը, հանճարին, բարոյական մըր-
քանքը որպիսութիւնը։ Մտաց որպիսութիւնը
հնչեցունելու համար, կըսենք թէ տանիլ կամ ա-
նանկ տաղանդ, կամ այնպէս սկզբունքներ կամ
պակասութիւններ կամ աղէկութիւններ ունի։

Նաև յայտնի է որ լոյս որպիսութիւնը ամէն
սապացուածքէ յառաջ է։ Մէկը ներկայ մէկնակին եր-
ջանկութեան աղբիւրն է, և ապառնի մէկնակին եր-
ջանկութեան համար ալ ունեցած խրատալի յոյ-
սերնուս միակ հիմը։

Աստի բանականութիւնը մեզի կը սորվեցընէ թէ՝
ամենէն մեծ օգուտը որ աշխարհին կրնանք ընել, անոր
բարոյական որպիսութիւնը յառաջընելն է. այս-
ինքն զանիկայ լաւագոյն ընել։ Եւ ամենէն մեծ վնա-
սը որ կրնանք հասցընել մէկուն՝ անոր բարոյականը
խանգարելն է. այսինքն չար ընել զանիկայ։

Փոխադարձութեան օրէնքը կ'արգելէ զմեզ որ
և իցէ պատճառաւ կամ որ և իցէ կերպով ուրի-
շին թէ բարոյական և թէ մտաւոր որպիսութիւն-
ները վնասել. ըսել է թէ զանիկայ չար ընելու
չենք։

Սուրբ Գրոց մէջ շատ ահարկու սպառնալիքներ
կան անոնց դէմ՝ որ ուրիշ բարքը կ'ապականեն։
"Վայ որ այս պատուիրանքներուն պզտի-
կը զանց կ'ընէ ու անանկ կը սորվեցընէ մարդոց,
երկնից արքայութեան մէջ նուազ պզտիկ կոչ-
ուի։ ... կատարողն մէջ երկնից մեծ կոչ-

բարգործ կը փոշիանայ, վասն զի Իսրայէլին մեղք գործել տալու ։ Աստուած իւր անհարկու բարկութիւնը Իսրայէլին վրայ թափեց ։ Ինչու որ իւր չարութեանը երկիրը ապականեց ։ Տէր Յիսուսին փարիսեցւոց տուած վայը այս էր ։ "Ինչու, դուք ծով ու ցամաք կը շրջիք նորահաւատ մը ընելու համար ; և երբոր կ'ընէք, ձեզմէ տասը անգամ աւելի դժոխքի որդի կ'ընէք" ։

Մարդուս բարոյական որպիսութիւնը զանազան կերպով կրնանք քննել ։

Ա. Իրենց բարոյական սանձերը տկարացընելով ։ Կրօնական սկզբունքը մոլութեան դէմ ամենէն մեծ սանձն է ։ Ան որ կրօնական սկզբունքներուն զօրութիւնը պակսեցընելու բանիւ կ'ընէ, կամ կրօնքին վրայ հարևանցի խօսելով, անպատկառութեամբ Սուրբ օրը չպահելով, Սուրբ Գիրքը կամ ուրիշ վարդապետութիւնները ծաղր ընելով, կամ ծնողաց դէմ անհնազանդութիւն գրգռելով, միշտ այս մեղաց տէրն է ։

Բ. Մարդոյ չար կիրքերը շարժելով ։ Ան մարդն ալ այս մեղքը գործած կ'ըլլայ որ անառակաց գիրքեր և անառակ պատկերներ կը հրատարակէ, կամ չար և պիղծ խօսակցութեամբ ուրիշներուն միտքը չար խորհուրդներով կը լեցընէ [illegible] այն որ ուրիշներուն մէջը [illegible], անոնց [illegible]ութիւնը կը գրգռէ ; կամ

չարութեան կամ վրէժխնդրութեան կը թելադրէ. վասնզի այս կերպով ալ տղեկները քիչ բնաւորութեան տէր և մոլի կ'ըլլան։

Գ. Այս մեղքը գործելուն ուրիշ կերպն ալ ան է որ՝ մարդոց չար ախորժակներուն կ'օգնենք։ Այս յանցանքին տէրն անոնք են, որ ոգելից ըմպելիքներ խմել կը սորվեցնեն կամ խմելու կը թելադրեն, կամ կը խմցունեն։ Ցաւալի բան մըն է որ շատերը իրենց ապրուստը կը գտնեն՝ պատանիները չարութեան առաջնորդելով, և անանկ գովքութիւններ մշակելով, որ վերջապէս անառակութեան և մոլութեան կը տանին։

Ամենևին միշտ յիշելու ենք թէ, ոչ խօսք կամ գործք կամ վարք կամ գրութիւն, կամ զբաղմունք անմեղ կրնայ ըլլալ, որուն բնական հակումը կամ ազդեցութիւնն է այլոց բարոյականը ապականել, այսինքն է՝ զանոնք չարացընել։

Հարցմունք։

1. Մարդուս որպիսութիւնը ըսելով ի՞նչ ըսել կ'ուզես։
2. Ըսէ բարոյական որպիսութեան [illegible] ի՞նչ է, [illegible] ի՞նչ է։
3. Ի՞նչ ներգործութիւն կրնանք ընել ուրիշին բարոյական որպիսութեանը վրայ. Ի՞նչ [illegible] [illegible]

4. Ի՞նչ ներգործութիւն ընել պարտական ենք ուրիշներուն բարոյական որպիսութեանը. օրինակ մը տուր։

5. Ուրիշներուն ըրած բաներնուս համար Աստուած մեզ պատասխանատու պիտի սեպէ՞։

6. Ըսենք թէ տղայ մը ուրիշը կը թելադրէ որ կիրակին չբռնէ, ի՞նչ մեղքի տէր կ'ըլլայ։

7. Եթէ մէկը ուրիշին սորվեցընէ ծնողաց վրայ անարգութեամբ խօսիլ, ի՞նչ մեղքի տէր կ'ըլլայ։

8. Եթէ տղայ մը ուրիշ տղու մը հիշոցք ընել սորվեցընէ, ի՞նչ մեղք գործած կ'ըլլայ։

9. Ըսենք թէ տղայ մը ուրիշը կը նեղէ և կը տանջէ բարկացընելու համար. ի՞նչ մեղք գործած կ'ըլլայ։

10. Ըսենք թէ տղայ մը գինովցուցիր կատակի համար. ի՞նչ մեղք գործած կ'ըլլաս։

11. Դիցուք թէ մէկը օրինակով կամ խօսակցութիւնով կ'առաջնորդէ զուրիշը որ չարութիւն ընէ, ի՞նչ մեղք գործած կ'ըլլայ։

12. Ի՞նչպէս գիտես թէ Աստուած անառակները սաստիկ պիտի պատժէ։

13. Եթէ գտնենք որ մեր ընկերները մեզ չարութեան կ'առաջնորդեն, ի՞նչ ընելու ենք։

14. Մեր ամենէն չար թշնամիները որո՞նք են։

ԳԼՈՒԽ Ե.

Հաւատք եւ Յոյս ։

Նախընթաց գլխուն մէջ խօսեցանք մարդուս բարոյական պարտաւորութեանը վրայ ։ Մարդու մը բարոյական պարտաւորութիւնը որ կոչմանէ ըլլայ նէ, բնականապէս անոր համեմատ հատուցում մը կը բերէ իրեն վրայ մարդոց մէջը ։ Ինչպէս՝ երբ մարդ մը մշտ ճշմարտութիւն կը խօսի, մարդիկ զինք համարին թէ ճշմարտախօս է, այսինքն ճշմարտախօսութեան հաւատք կ'ընծայեն. կամ երբ միշտ արդար ըլլայ, մարդիկ անոր համեմատ հատուցում մը կ'ունենան· այսինքն արդարութեան հաւատք կ'ունին, նոյնպէս ալ ուրիշ բաներու մէջ ։

Իսկ՝ այս համարումը որ մէկը ստացած է, շատ յարգի և մեծագին ստացուածք ձեռք ձըգած է ։ Ամէն մարդու գործի մէջ յաջողութիւնը իր վրայ եղած համարումին կախում ունի ։ Ո՞վ պիտի գործածէ անանկ մարդ մը, որ ստախօս և գող ճանչցուած է ։ Այսպէս ուրիշին անունը խաբելը, անոր ստակին մեծ անիրաւութիւն ընել և անպատճառ վնաս մը հասցընել է ։ Ինչպէս որ ուրիշին դրամը յափըշտակելու իրաւունք չունինք, անանկ ալ ուրիշին համբաւը խաբելու իրաւունք չունինք ։ Մինչև

անգամ եթէ ունեցած Համբաւին արժանի չէ, իր Համբաւը կորսնցնելու իրաւունք չունինք ։ Ըսենք թէ մէկը անիրաւութեամբ առաւ, շահե-ցաւ ; այս բանը մեզի իրաւունք չտար որ առա-կը իրմէ յափշտակենք, կամ որ և իցէ կերպով մը անոր խառնուինք՝ եթէ օրէնքով իշխանութիւն չունենք ։ Նմանէն ալ իրաւունք չունինք ուրիշին Համբաւը կորսնցնել, մինչև անգամ արժանի ե-ղածէն առաւել ունենայ՝ եթէ որոշ և արդար պատճառ մը չունենանք ընելու ։

Այս բանին վրայ Սուրբ Գրոց աստուածային-ները այսպէս են ։ Մատթ. է. 1–3 ։ "Մի դատէք՝ որ չդատուիք ։ Զանզի ինչ դատաս-տանաւ որ դատէք, անով պիտի դատուիք. և ինչ չափով որ չափէք, անով պիտի չափուի ձեզի ։ Եւ ինչու քու եղբօրդ աչքին մէջի շիւղը կը տես-նես, ու քու աչքիդ մէջի գերանին չես նայիր"։ Յակ. Դ. 11։ "Մի՛ կշտամբէք զիրար՝ եղբայրներ. ան որ իր եղբայրը կը բամբասէ, կամ իր եղբայրը կը դատէ, օրէնքը կը բամբասէ, ու օրէնքը կը դա-տէ. Հապա թէ որ օրէնքը դատես, ալ դուն օ-րէնքը կատարող չես՝ Հապա դատաւոր"։

Որդ՝ նախ պէտք խօսինք թէ որ պարագաներ-ու մէջ արգիլուած ենք. երկրորդ՝ թէ որ պարա-գաներու մէջ արգիլուած չենք յիշատակել ճշմարիտ պակասութիւններ խօսելու ։ Այս տեղ յիշատակել ամբաստանութեան ձերբակալներուն վրայ պիտի չխօսինք՝ ինչու որ ստախօսութեան վրայ պիտի խօսինք

ԳԼՈՒԽ Ե.

Համբաւ կամ Անուն ։

Նախընթաց գլխուն մէջ խօսեցանք մարդուս բարոյական որպիսութեանը վրայ ։ Մարդումը բարոյական որպիսութիւնը որ կողմանէ ըլլայ նէ, բնականապէս անոր համեմատ համարում մը կը բերէ իրեն վրայ մարդոց մէջը ։ Ինչպէս՝ եթէ մարդ մը միշտ ճշմարիտ կը խօսի, մարդիկ պիտի համարեն թէ ճշմարտախօս է, այսինքն ճշմարտախօսութեան համբաւ կ'ունենայ. կամ եթէ միշտ արդար ըլլայ, մարդիկ անոր համեմատ համարում մը կ'ունենան. այսինքն արդարութեան համբաւ կ'առնէ, նոյնպէս ալ ուրիշ բաներու մէջ ։

Արդ՝ այս համարումը որ մէկը ստացած է, շատ յարգի և մեծագին ստացուածք ձեռք ձըգած է ։ Ամէն մարդու գործի մէջ յաջողութիւնը իր վրայ եղած համարումէն կախում ունի ։ Ո՞վ պիտի գործածէ անանկ մարդ մը, որ ստախօս և գող ճանչցուած է ։ Ուստի առաջին անունը կորսնելը, անոր ամենէն մեծ թշուառութիւն ըլլալ և անդարձելի վնաս մը հասցընել է ։ Ինչպէս որ ուրիշին դրամը յափըշտակելու իրաւունք չունինք, անանկ ալ ուրիշին համբաւը կորսնելու իրաւունք չունինք ։ Մինչև

անգամ եթէ ունեցած Համբաւին արժանի չէ, իր Համբաւը կորսնցնելու իրաւունք չունինք։ Ըսենք թէ մեր անիրաւութեանը առնի շահեցաւ ; այս բանը մեզի իրաւունք չտար որ ատանկը իրմէ յափշտակենք, կամ որ և իցէ կերպով մը անոր խաղաղութիւնը՝ եթէ օրէնքով իշխանութիւն չունինք։ Նմանապէս ալ իրաւունք չունինք ուրիշին Համբաւը կոտրելու, մինչև անգամ արժանի եղածէն աւելի ունենայ՝ եթէ որոշ և արդար պատճառ մը չունենանք ընելու։

Այս բանին վրայ Սուրբ Գրոց աստուածային կանոնները այսպէս են։ Մատթ. Է. 1-3։ "Մի դատէք՝ որ չդատուիք։ Վասնզի ինչ դատաստանով որ դատէք, անով պիտի դատուիք. և ինչ չափով որ չափէք, անով պիտի չափուի ձեզի։ Եւ ինչու քու եղբօրդ աչքին մէջի շիւղը կը տեսնես, ու քու աչքիդ մէջի գերանին չես նայիր"։ Յակ. Դ. 11։ "Մէկզմէկ մի՛ բամբասէք՝ եղբայրներ. ան որ իր եղբայրը կը բամբասէ, կամ իր եղբայրը կը դատէ, օրէնքը կը բամբասէ, ու օրէնքը կը դատէ. Հապա թէ որ օրէնքը դատես, ալ դուն օրէնքը կատարող չես՝ Հապա դատաւոր"։

Արդ՝ նախ պէտք խօսինք թէ ո՛ր պարագաներու մէջ արգիլուած ենք. Երկրորդ՝ թէ ո՛ր պարագաներուն մէջ արգիլուած չենք վնասակար ճշմարտութիւններ խօսելու։ Այս տեղ վնասակար ստախօսութեան մեղքերուն վրայ պէտք չխօսինք՝ ինչու որ ստախօսութեան վրայ պիտի խօսինք

ուրիշ տեղ ։

Ա. Մ՛րգիլեալ ենք մարդոց չար գործքերը հրատարակելու առանց հարկաւոր պատճառի ։ Առանց իրաւացի պատճառի ըսած կ՚ըլլանք, երբոր ուրիշներուն չար գործքերը կը հրատարակենք կամ կը պատմենք առանց ինչ և իցէ պատճառի՝ կամ դատարկ հետաքննութիւն ընելու կամ խօսել սիրելու կամ նախանձութեան կամ չարութեան կամ վրէժխնդրութեան պատճառաւ ։

Բ. Մ՛րգիլեալ ենք մարդոց գործքէն ընդհանուր հետեւութիւններ հանել, որոնք այս ինչ չար գործքերէն կ՚ելլեն ։ Ո՞վ կ՚ուզէ որ միայն մէկ գործքով մը դատուի ։ Մէկ կծծի գործքը բաւական չէ այս մարդը ագահ է ըսել տալու. ինչպէս որ գործք մը առատաձեռնութեան փաստ չէ՝ գործողը մարդասէր սեպելու չափ ։ Ուրեմն ո՞րքան անիրաւութիւն է մէկուն անունը հանել իբրև բոլոր առաքինութենէ զուրկ՝ առաքինութեան դէմ գործք մը կատարելովը ։

Գ. Մ՛րգիլեալ ենք դատելու, այսինքն առանց բաւական պատճառի ուրիշին գործքերուն չար շարժառիթ տալու ։ Առանց բաւական պատճառի կ՚ըսեմ, ինչու որ՝ կան անանկ գործքեր՝ ուսկէց անկարելի է բարի շարժառիթ մը հանել ։ Մինչև անգամ այսպէս դիպուածքի մէջ աղէկ է միայն գործքը պատմել. ու երբէք հարկաւոր չէ յայտնել, թողելու է որ ամէն մարդ ինքը խորհի շարժառիթին վրայ ։

Այս կանոնը կը սորվեցընէ մեզի նախ՝ անվայելուչ շարժառիթ մը չհանել, ուր, որ կարծիք կրնայ ըլլալ թէ գործքը ան մեկ շարժառիթէն յառաջ չեկած ըլլայ։ Երկրորդ՝ բարի սեպած գործք մը բնաւ չար շարժառիթով եղած սեպելու չենք՝ թէ որ բաւական կամ յայտնի ապացոյց չունինք։

Այս բանին արդար և արժան ըլլալը յայտնի կ՚ըլլայ երբոր բանը քուն մեզի դարձընենք։ Ալ ուրիշ կանոն մը որով կ՚ուզենք որ գործքերնիս քննուին։

Դ. Իրաւունք չունինք ուրիշներուն համբաւումը պակսեցընելու խեղկատակութեամբ՝ ծաղրաբանութեամբ անուններ կանչելով, նախատական ածականներ տալով, կամ որ և իցէ միջոցով՝ որով անոնց նախատինք կու գայ։ Արդարացի չէ այսպէս ընելովս վնաս մը ընել չեմ ուզեր կոր ըսելը։ Գիտենք որ վնաս կ՚ընէ, և այս բաւական է մեզ յանցաւոր ընելու։ Ծերերն ալ, պատանիներն ալ շատ տարբեր, պիտի խօսին երբոր Սուրբ Գրոց ըսածները յիշեն։ Մատթ. ԺԲ. 37։ "Ինչու որ քու խօսքերէդ պիտի արդարանաս, և քու խօսքերէդ պիտի դատապարտուիս"։

Մէկ ըսաւ Հայրապետ մը թէ բնաւ հաճութեամբ մտիկ ընելու չենք, և բնաւ կրկնելու չենք անանկ բաները, որ զլսուած անպատիւ կ՚ընեն, մեր քաղքը կը խանգարեն կամ մեր ընկերը կը վնասեն.

Հիմա խօսինք թէ որ պարագաներուն մէջ վնասակար ճշմարտութիւններ խօսելու արգիլեալ չենք։ Ասոնք են.

Ա. Հասարակաց արդարութիւնք պաշտպանելու և յառաջացընելու համար։ Ան որ ընկերութեան դէմ եղած յանցանքը կը ծածկէ, ինքըն ալ հաղորդ կ՚ըլլայ անոր յանցանքին։ Ասանկ դիպուածի մէջ պարտական ենք զանիկայ քաղաքական պաշտօնատարին իմացընել՝ որ յանցաւորը քննուի ու պատժուի։

Բ. Անմեղները պաշտպանելու համար։

Երբոր գիտեմ թէ այս մարդը ան մարդուն վնաս մը պիտի հասցընէ, և եթէ վնասուելու մարդուն իմացընելովս վնասէ կ՚ազատի, պարտականութիւնս է որ իմացընեմ։ Բայց միայն այս կերպով, թէ ինչ որ գիտեմ զայն հաստատեմ և միայն այն, և ան ալ անմեղը պաշտպանելու միտքով։

Գ. Նոյն յանցաւորին օգտին համար։

Երբոր ուրիշին շատ գործքերը գիտենք, և ուրիշ մէկը կայ որ չգիտեր այս բաները, ինչպէս՝ ծնողք մը կամ խնամակալու մը, որ եթէ գիտնան նէ, կամ իշխանութեամբ կամ խրատով կ՚արգիլեն այն չար գործքերը, պարտական ենք հասկուար եղած ծանօթութիւնները տալ անոնց։ Երկու կողմին ալ մեծ բարերարութիւն ընել է ասիկայ։ և անանկ բարերարութիւն մը, որ ասանց անոր շատ աղայք կ՚ապականին կոր։ Ծնողք մը

շատ ծնողներ կ՚ընեն անխոհեմաբար, որ զա-ւակներնուն ազատաբար բաները իրենն կ՚իմացընէ։

Դ. Անկեղծութիւն, ազատութիւն չունինք որ ըն-կերներուն չար գործքերը հրատարակենք, բայց զգուշաւորութիւն ալ չունինք որ անոնց հետ ան-մեղներու պէս վարուինք։ Եթէ Աստուծոյ նախախ-նամութիւնը այս տեղեկութիւնը մեզի տուաւ, օրի-նաւոր է զանիկայ մեզի համար գործածել. կրնանք և զգուշաւոր ենք չար ընկերէ փախչիլ՝ իր յան-ցանքները միայն մենք գիտնալով։

Հարցմունք։

1. Բարոյական որպիսութեան և համբաւոյն մէջ տեղի տարբերութիւնը ի՞նչ է։ Օրինակ մը տուր։

2. Օրինակ մը տուր բարի համբաւին յարգը և վատ համբաւին վնասը ցուցընելու համար։

3. Ինչո՞ւ մարդուս համբաւը իբրև իր ստաց-ուածքը՝ իրենն է։

4. Ինչո՞ւ երկու ընկեր մէկ տեղ նստելու և ուրիշներուն վրայ գիտցած չարութիւններուն վը-րայ խօսելու չեն։

5. Եթէ անգամ մը մէկը բարկացած տես-նեմ, իրաւունք ունի՞մ մակաբերել թէ միշտ բար-կացող է։

6. Իրաւունք ունի՞մ հրատարակել թէ անիկայ բարկացող է, և իրաւունք ունի՞մ անոր աղէկ յատկութիւնները ծածկելու՝ թող ըլլայ որ բար-կացող է։

7. Եթէ մէկը տատամձեան ըլլայ, իրաւունք

14 է

ունիմ պարծանքի համար միայն կոր ըլլալու ։

8. Ըսենք թէ մէկը իրեն պարտականութիւն ընել ուզեր, իրաւունք ունիմ արդար է ըսելու ։

9. Ի՞նչ պէտք կ'ըլլէ մէկը ծառը ընելու և ամեն նախատական անունները կանչելու թէ ինք- նայ ծնելը է թէ հրեայ ։

10. Ըսենք թէ գիտենք որ մէկը մի մեղք գործեր, ամէնուն իմացընելու պարտակա՞ն ենք ։

11. Եթէ գիտնամ որ մէկը ընկերութեան եւ- բևելի օրէնքին մէկը կը կոտրէ, պարտակա՞ն եմ ծածուկ պահել ։

12. Եթէ ըսելու պարտական ըլլամ, որո՞ւն ը- սել պէտք է ։

13. Գիտցուք թէ անիրաւ մարդ մը բարեկամիս մէկը խաբել կ'ուզէ, իմ պարտականութիւնս ի՞նչ է ։

14. Ըսենք թէ բարեկամիս ըսի, ամէն մար- դու ըսելու պարտակա՞ն եմ ։

15. Զրպարտութենէն ի՞նչ տարբերութիւն ունի ասանկ բան մը ։

16. Եթէ տղայ մը կամ մեղքը ընէ կամ սուտ խօսի կամ գողութիւն ընէ կամ գէշ խօսքեր գոր- ծածէ, ծնողացը իմացընեմ նէ զրպարտութիւն ըրած կ'ըլլամ ։

17. Վայելո՞ւչ է ուրիշներուն հրապարակելը ։

18. Երբոր ուրիշներուն չար գործքերը ծածկե- ցանենք, ի՞նչ շարժառիթով ընելու ենք, որ մեր գործը անմեղ ըլլայ ։

19. Ըսենք թէ գիտենք որ այս մարդը չար է, թէպէտեւ անոր վրայ պիտի չխօսինք, ուրիշ բան մը ընելու ենք։

ԳԼՈՒԽ Զ.

Ճշմարտախօսութիւն։

Ճշմարտախօսութիւնը ճշմարիտը խօսելն է նոյն գիտակցութիւնով։

Ճշմարտախօսութիւնը անցեալ կամ ներկայ ժամանակի կը վերաբերի, ինչպէս կը հաստատեմ թէ երէկ անձրեւեց կամ հիմա կ'անձրեւէ կոր։ Խոստումը ժամանակի ալ կը վերաբերի, ինչպէս, երբոր կը խոստանամ թէ մէկուն այսչափ ստակ պիտի տամ։

Երբոր մէկ խօսքի մը բացայայտն յանցանքը կամ անմեղութիւնը քննենք, միշտ խօսողին դիտաւորութիւնը նայելու ենք։

Եթէ մէկը իրօք ճշմարիտը ըսել կ'ուզէ, սուտ-խօսութեան յանցանքէն ազատ է՝ թէպէտեւ սխալ-մունքի մէջ իյնայ։

Եթէ իր միտքը խաբել է, յանցաւոր է, թէ-պէտեւ կրնայ ըլլալ որ իր խօսքը ճշմարիտ ելլէ։ Ասոր ճշմարտախօսութիւնը երկու կը բաժանի. Ա. պարզութիւն, Բ. խոստմունք եւ դաշինք։

ՅՕԴՈՒԱԾ Ը

Օրէնք :

Ճշմարտախօսութեան օրէնքը այս բանին մէջ կը պահանջէ թէ՝ երբոր բան մը զրուցենք՝ դի-մացինին ալ ճիշդ մեր մտքի գաղափարը տանք. ուրիշ խօսքով՝ ծանուցանենք ճիշդ մեր հաւատա-ցածը :

Այս բանին վրայօք Սուրբ Գրքին խօսքերը այսպէս են : Սաղմ. ԼԳ. 13 : «Քու լեզուդ չա-րութենէ պահէ, ու շրթունքներդ նենգութիւն խօսելէն» :

Յովհ. Ը. 44 : «Դուք ձեր հօրմէն Սատանա-յէն էք, ու ձեր հօրը բաղձանքը կ'ուզէք ընել. անիկայ սկիզբէն հետէ մարդասպան էր, և ճըշ-մարտութեան մէջ չկեցաւ, ինչու որ անոր ներ-սի դին ճշմարտութիւն չկայ. երբոր անիկայ սուտ-թիւն խօսի, բուն իրեններէն կը խօսի ; քանզի ա-նիկայ ստախօս է և անոր հայրը» :

Յայտ. ԻԱ. 8. 27 : «Իսկ [illegible] ստախօսներուն բաժինը՝ կրակով ու ծծումբով վառած լիճին մէջը պիտի ըլլայ, որ է երկրորդ մահը ; Եւ հոն . . . պիղ-ծ բան . . . ստութիւն գործող մը» : Իբրև օրինակ՝ Նշանաւոր պատմութիւնը ստախօսութեան վրայ. տես Գէեզիին դէպքը. Դ Թագ. Ե. 20—27. և Անանիային ու Սափիրային դէպքը. Գործ. Ե.

Ճշմարտութեան օրէնքը կ'արգիլէ. Նախ՝ բառ

ըլլալը գիտցած չանձնուիլնաս ; վասն զի իբրև ճշմարիտ խօսիլը։ Այսպէս միշտ կարծիքներուս եւ քիչ պարագաներու մէջ խորհրդոց դիտաւորութեանս կը խօսինք։

Երկրորդ՝ ճշմարիտ ըլլալը չգիտցած բաներին վըրայ իբրև ճշմարիտ խօսիլը։ Երբոր խօսք մը իբրև ճշմարիտ կը խօսինք, և տակաւին չենք գիտեր թէ ճշմարիտ է, մեր գիտցածին պէս զրուցած չենք ըլլար, որ է ստախօսութիւն։

Տխմարական պատճառանք մըն է ըսել թէ սուտ ըլլալը չէի գիտեր։ Բայց թէ որ բոլոր գիտցածդ այնչափ էր, պէտք էր անիկայ իմացունէիր ու հակառակ գաղափար չհաղորդէիր դիմացինիդ։ Մեծերնիս ըսես թէ ճշմարիտ ըլլալը չգիտցած բաներնուն վրայ՝ բնաւ պիտի չխօսի՞նք. բնաւ կարծիք պիտի չտա՞նք։ Անտարակոյս՝ պիտի խօսինք, բայց ան ատեն իբրև կարծիք պիտի խօսինք, ու չէ թէ իբրև ճշմարիտ։

Երրորդ՝ ճշմարտութիւնը անանկ կերպով մը կամ այնպէս պարագաներով յայտնել կամ զրուցել՝ որով ուրիշին սխալ խորհուրդ մը կ՚իմացընենք։ Ասիկայ զանազան կերպով կրնանք ընել։ Ա. Պարագաներէն ոմանք չափազանցելով։ Բ. Պարագաներէն ոմանք պակսեցընելով։ Գ. Պարագաներէն ոմանք չափազանցելով և ոմանք պակսեցընելով։ Դ. Բանը եղածին պէս զրուցելով, բայց անանկ ձևով որ ունկնդիրը ուղիղը չհասկընայ, ու սխալ կարծիք ունենայ։ Եթէ ըսեմ

թէ պարոն Ս.ը պարոն Ն.ին անմեղութը մնաս և զրպա-
երանին պէս Ն.ը նայեցաւ մը ժամանցոյցը անմեղա-
կէն գողցեր են, ես ընտրելանայն անանձ կար-
ծիք մը կու տամ թէ Ս.ը գող էր։ Եթէ առնկղ-
սուս կարծիք մը տալու դիտաւորութեանը զրպա-
ցեմ, ստախօսութեան յանցաւոր եմ, թերևս
ուրիշ բան մը չզուգեցի, այլ միայն եղած
դիպուածը զուցեցի։ Ե. Արտաքնոց ստութիւնը
գիտնամբ ուրիշին սուտ խորհուրդ տալն է, եթէ
խօսքերով կամ բառերով առեղ ձայնի եղանակնե-
րով, նայուածքով կամ մարմնոյ շարժմունքով
ուրիշին սուտ կարծիք տանք նէ, ստախօսութիւն է։
Եթէ ճամբորդ մը ինծի հարցնէ թէ այս ինչ
քաղաքը որ կողմէն կ'երթան, և ես ալ մտադի
սխալ ճամբայ մը ցուցընեմ, իմ խօսքով եղած
ստախօսութիւն է։ Զ. Այս օրէնքը մեր առ մարդ-
կիկ ունեցած յարաբերութեանը եղած կենակ-
ցութեան կը վերաբերի։ Մարդիկ ծնողքը իրենց
զաւակացը սուտ խօսելէն, ուսուցիչները իրենց
աշակերտներուն, և աշակերտները իրենց ուսու-
ցիչներուն։ Մեծը պզտիկին, պզտիկը մեծին և
իրարու. գնողը ծախողին և ծախողը գնողին. դա-
տաւորները իր կողմին եղողներուն և հակառա-
կորդներուն կողմին. մէկ խօսքով՝ ստախօսու-
թիւնը ընդհանուր է, և մարդ մէկ մը չկրնար ծածկել
թէ ընականին և թէ օրինաց յարաբերութեանց մէջ.
որ մարդիկ մէկզմէկու ունին։

Մանկ ընտրելին ճշմարիտը խօսելու իրաւունք

չունենալը պատճառ է որ բանը չիմացընենք ․ բայց պատճառ չէ որ սուտ խօսինք ։

Եթէ մէկը անիրաւ պահանջմունքով մը կ'ընէ մեզ– մէ , իրաւունք ունինք խնդիրքը չկատարելու ․ բայց զինքը խաբելու բնաւ իրաւունք . և պատճառ չու– նինք ։

Քաղաքավարութեան քաղց նկատումն ունենալու սովորութեան հարկաւորութիւնը անճառելի է ․ Ուսումի՝ կատակի մէջ , զբօսանքի համար , և զուարճին զօրութիւն տալու համար գիպուած– ները չափազանցելու համար սուտ խօսելէն շատ գէշութիւն կ'ելլէ ։ Ան որ կատակի մէջ սուտ կը խօսի , շուտով ուրիշ ժամանակն ալ սխալ խօսի , և վերջապէս սովորութեամբ սուտ– խօս կ'ըլլայ ։ Ամէն մարդ ամէնէն չնչին բանե– րու մէջ անգամ թող ճշդի և անվրէպ ճշ– մարտախօսութիւն պահէ ; և շուտով պիտի իմա– նայ որ ուրիշ ոչ և իցէ առաքինութեան մշակու– թիւնովը ասկէ աւելի իշխանութիւն կամ ազ– դեցութիւն չկրնար ունենալ՝ թէ իր անձին վրայ և՝ թէ ուրիշներուն գործքերուն վրայ ։

Եթէ այս այսպէս է , որչափ չարութիւն է ու– րիշներուն ստախօսութիւն սորվեցընելը ։ Ծնողք և մանկավարժները (պէտակօգ) երբեմն ժամանակա– ւոր և չնչին բաներու համար տղաքը զբօ– ներով կը վախցընեն ․ ասոնք ալ տղոց կամ զգուշաւորաց կը պատուիրեն թէ՝ այցելութեան ե– կողներուն ըսեն որ տունը չեն ․ քանի որ տունը

նստած են ։ Նոյնպէս ալ վաճառականները սպասաւորաց կը պատուիրեն որ առեւտրոյ մէջ սուտ խօսին ։ Ասանկ անձինք Աստուծոյ ինչպէս պատասխաններն պիտի տան մեղաւորներուն համար, որ կը հացուցնեն իրենց խնամքին յանձնուածներուն ։ Ասանկ անձինք ինչպէս կրնան վստահ ըլլալ թէ անոնք՝ որոնց քով իրենք գիտմամբ ստախօսութիւն կը սորվեցունեն, զիրենք ալ պիտի չխաբեն ։

Հարցմունք ։

1. Ճշմարիտ խօսելու է ըսելով ինչ ըսել կ'ուզես. օրինակ մը տուր ։

2. Օրինակ մը տուր որ մէկը ճշմարիտը չը խօսիր, ու սակայն ստախօս չսեպուիր ։

3. Օրինակ մը տուր որ մէկը ճշմարիտը կը խօսի, ու ստախօս է ։

4. Ճշմարտախօսութիւնը ինչու զգոյշ և խոստման կը բաժանի ։

5. Որոշ բան մը կը զրուցենք, ինչպէս գիտենք թէ ստախօսութեան յանցաւոր չենք ։

6. Պետրոսին օրինակը կրկնէ ։

7. Անանիային և Սափիրային դիպուածները զրուցէ ։

8. Ասոնցմէ ինչ կը սորվինք ։

9. Գիտնամբ կրնա՞նք խաբել ուրիշը՝ առանց ստախօսութեան յանցաւոր ըլլալու ։

10. Ճշմարիտ ըլլալը չգիտցած բաներնիս զրուցելը ինչո՞ւ ստախօսութիւն է :
11. Չափազանցութիւնով եղած ստութեան օրինակ մը տուր :
12. Պակսեցընելով եղած ստութեան օրինակ մը տուր :
13. Երկուքը մէկէն եղած ստութեան օրինակ մը տուր :
14. Օրինակ տուր միայն եղածին պէս զրուցուած բան մը, բայց անանկ ձեւով մը որ՝ սուտ խորհուրդ ունենայ մտքի ընդդէմ :
15. Ռամեց խօսքի եղած ստութեան օրինակ մը տուր :
16. Թէ որ քանի՞ մը աշակերտներ վարժապետը խաբել միաբանին, այնչափ չար է՞ որքան որ եթէ վարժապետը աշակերտները խաբէ :
17. Յանցանքը կը քիչնա՞յ մարդս սուտ խօսելու խոստովանութիւն ունենալուն համար :
18. Կատակի մէջ սուտ խօսիլը մեղք չէ՞ :
19. Ինչո՞ւ թէ մէկը քեզի կը հրամայէ որ սուտ մը ըսես, ընելու պարտակա՞ն ես :
20. Ինչո՞ւ թէ մէկը կը հրամայէ որ սուտ խօսիս՝ և դուն ալ հնազանդիս, արդեօք Հրամայող Աստուծոյ առջև քեզ կ'արդարացընէ՞ :

ՅՕԴՈՒԱԾ Բ

Խոստմունք և դաշինք:

Ա. Խոստմունք: Խոստմունքը մեր դիտաւորութեան ցոյցն է անանկ կերպով մը, որ կամաւ ուրիշին ակնկալութիւն կուտանք: Ճշմարտախօսութեան օրէնքը կը պահանջէ որ մեր դիտաւորութիւնը ճիշդ եղածին պէս իմացնենք. և ինչպէս որ՝ որ և իցէ բանին համար Հաստատ. բառս զգուշ-յիշել ապառնութեան չանիլք, անանկ ալ այս բանին մէջ:

Մեր դիտաւորութիւնը յայտնելով ուրիշին ակնկալութիւն տալէն ետքը պարտք է կատարենք: Ասոր համար՝ խոստացողը պարտաւորեալ է իր խոստմունքը կատարելու, անանկ կերպով՝ որ գիտէ թէ խոստմունք ընդունողը հասկցաւ. անոր միտքը պարտաւորեալ է կը կամենայ ուրիշին տուած ակնկալութիւններուն կատարելը: Սուտ խոստմունքը ոչ խոստացողին իմացնէ ուզածին պէս է՝ կամին ընդունողին ըսել որ յայտնէ ուրիշ բան ընել, և միտքը ուրիշ ըլլայ. ու ալ խոստմունք ընդունողին հասկցածին պէս է, կրնայ ալ մարդոց ակնկալութեանը համեմատ չըլլայ: Նմա՛ պարտաւորութիւնը ինչպէս որ ըսի, կամաւ ուրիշին տուած ակընկալութիւնը կատարելն է:

Սուտ խոստման մէջ ալ, ինչպէս որ խօսքով,

մեծնել ալ գործելով, չարժենալով և գեղծելով կը խոստանանք ։ Մէջերնիս մէկ թէ որ մէկը նըշանացի խօսի, ընդհատել խօսածը պէտք է, ու պարտական է խոստմունքը կատարել ։

Յայտնիօր կը տեսնենք որ Հայ ազգը քանի մը կերպ յիշենք, որոնց մէջ խոստմունքները չեն պարտաւորիչ ։

1. Երբոր խոստմունքին կատարումը անկարելի է ։ Մեր կարողութիւններէն բոլորովին վեր եղած խոստմունքները կատարելու պարտաւորեալ չենք ։ Բայց թէ որ այս անկարելութիւնը առաջուց գիտէինք, խաբեբայ և ստախօս ենք, և պարտաւորեալ ենք մեր խոստմունքը չկատարելէն եղած վնասը հատուցանելու ։

2. Երբոր կատարումը անօրինաւոր է ։ Պարտաւորեալ չենք ճշմարտութեան պարտաւորութեանց ընդդէմ կատարելու ։ Բայց թէ որ գէշ խոստմունք ըրած անօրինաւոր ըլլալը գիտենք կամ կրնանք գիտնալ ; և խոստմունքը ընդունողը չգիտնար ; խաբեբայութեան կ'ըլլանք և պարտաւորեալ ենք որ խոստմունքը ընդունողին վնասը քաշենք ։ Նոյն թէ որ պարտքին անօրինաւոր ըլլալը գիտեն ; ալ պարտաւորութեան տակ չենք ։

— Եթէ գաշինք ընեմ ուրիշին Հետ յափշտակութիւն ընելու, պարտաւորեալ եմ թէ խոստմունքս եղծանել ։ Բայց խոստմունքս պարտաւորեալ չեմ, որ այն մեղքը չգործելու համար տուգանք վճարեմ ։

3. Խոստմունքը ընդունողը կ'երբոր եղած

անկենդանութիւնը խոնաւութիւնք, տկարացնելով կամ ... պատճառ
կ'ըլլան՝ չէ որ ...

Եթէ Մ.ը Մէկ բան է. Դէն ալ մը գիտէ բացա-
յէ է, միայն չուզենալով որ Բ.ը իմացընէ մեզ, և
եթէ Բ.ը իմացընելու կարող ըլլայ Ա.ին գիտակ-
ցութեան. Դ.ը պատճառը չէ մեր տալու:

Եթէ Մ.ը Ա.էն խնդրէ որ իմացընէ Դ.էն, Մ.ը
ան ատենը պատճառն է արդիւնքին իր բերանովը
ըսած է:

Է. Խօսակցութիւնքը չպարտաւորեր, երբոր խօսա-
կցութեան պատճառ մերժուելու սուտ ըլլայ: Եթէ
մուրացկանի մը իր մեռնելու պատասխանութիւնը տալով
ստիպելով սուտ խոստանանք, և թէ որ կիմանամ
որ պատմութիւնը սուտ է, պարտական չեմ խոստ-
մունքս կատարելու:

Ուրիշ են զրկանք կեանքը որոնց մէջ խոստ-
մունքը չպարտաւորեր: Խոստմունքը կատարելէն
եղած անկարելութիւնները չկատարելու պատճառ
չեն: Անխոհ խոստմունք ընելու շատ զգոյշ ըլլա-
լու ենք, և ընելու խոստմունք ընելու չենք առանց
բաւական խորհելու: Նաև ընդհանրապէս ասենք որ
շատ զգոյշ են խոստմունք ընելու, որոնց խոստ-
մունքը կատարելու շատ ճիշդ են:

Բ. Դաշինք: Դաշինքը փոխադարձ խոստ-
մունք է. զորօրինակ, ես կը խոստանամ այս
ինչ բանը ընել, այն պայմանաւ որ՝ դուն խոստանաս
ալ այն ինչ բանն ընել: Դաշինքի մը կանոնները,
անոր պարտաւորիչ ըլլալուն պատճառը, և

քաղաքակրթութեան կերպերը նոյն են խառնակեան մէջ եղածներուն հետ. տարբերութիւնը միայն այս է թէ, նախ մէջ մէկ մասնաւոր դաշինք մը յառաջացած է, որով երկու կողմի պարտականութիւնները սահմանուած և որոշուած են։ Ուստի դաշինքը ըլլալէն ետքը քանի որ մէկ կողմը կը կատարէ իր պարտքը, միւս կողմն ալ պարտական է կատարելու։ Բայց թէ որ մէկ կողմը կը դադարի՝ միւս կողմն ալ ազատ է, դաշինքին հարկաւոր պայմանը պահելու համար։ Նա մանաւանդ ան կողմը որ կը դադրի իր դաշինքը կատարելէն, պարտաւոր է որ իր դադարելէն եղած վնասները քաշէ։

Նոյն ընդհանուր կանոն մըն է։ Սակայն մէկ բացառութիւն մը կայ՝ որ յիշելու արժանի է։ Կան դաշինքներ՝ որոնց պայմանները Աստուծմէ սահմանուած է. ինչպէս են ամուսնութեան և քաղաքական ընկերութեան դաշինքները։ Ասոնց մէջ մէկ կողմին զանցառութեամբը միւսը ազատ չէ, եթէ Աստուծոյ ցուցուցած պատճառները չպատահին։ Սա ճշմարտութիւն եղած պարտականութիւնը՝ թէ ամուսնից մէջ և ընկերութեանց մէջ նոյն է։ Միաբանութիւնը և անհաստատութիւնը նոյն պարտաւորութիւնը անոնց կենաց խաղաղութիւնը կատարելոց։ Քաղաքականացեալ ժողովուրդ մը իր դաշնադրութեամբը ուրիշ քաղաքականացեալ ժողովուրդի մը և անկիրթ ժողովուրդի մը հաւասարապէս պարտական է. Ինչ-

պէտք որ անհնար անձն մը ուրիշը . անհնարին է մը դաղափարակիցն է դաշինքին պէտք բարել :

Ինչո՞ւ պէտք ըմբռնել ինչ սկզբունքի տակ ծածկուած ըլլայ կամ ինչ կերպարանափոխութեամբ ըլլայ թող ըլլայ , ինչպէս որ ամփոփութիւն մը չկրնար կանանց ալ վասն և նախատեսելի է :

Հարցմունք :

1. Խոստմունքի օրինակ մը տուր եւ բացատրէ թէ ինչ կը պարունակէ :

2. Խոստմունքը կատարելու պարտաւորութիւն ընելով ինչ կ'իմանաս :

3. Օրինակ մը քաղաք մը պաշտպանելով խոստացիր որ եթէ անձնատուր ըլլան՝ արիւն պիտի չթափես : Ենթադրէ ալ անձնատուր եղան , և զօրավարը զանոնք բոլորը մէջ մէջ (?) ... կը խոստամունքը պահե՞նք : Ինչո՞ւ

4. Ներսէս Երկնեցին ... խոստացաւ որ ինչ որ ուզէ նէ տայ , խոստմունքըն պարտաւորի՞լ կը ... պէտք (?) էր : Ինչո՞ւ

5. Ըսենք թէ մարդ մը , որ ... անոր է , Հարցունեմ թէ ... թէ չէ , և ... կը ... չէ ... նէ , ... է : Ինչո՞ւ :

6. Պէտք է թէ մէկը ... խօսք տայ . ժամանակը չհասած դժբախտութեան ...

տալը կարէ, չերթալուն համար տաժնօն կ'ըլլայ ։ Ինչո՞ւ ։

7. Գիտէ՞ք թէ Հերովդէս իրօք Յովհաննէս մկրտչին գլուխը տալու խօսք տայ. պարտակա՞ն է խոստմունքը կատարելու ։

8. Գիտէք թէ քանի մը անձինք միացան ապօրինաւոր բան մը ընելու՝ միաբանելնին զիրենք կը պարտաւորէ՞ գործքը կատարելու ։ Ինչո՞ւ ։

9. Եթէ մէկը քեզի առանց հօրդ գիտնալուն ըսէ թէ հայրդ ոսկի մը պիտի տայ քեզի, հայրդ պարտակա՞ն է տալու ։

10. Եթէ բժիշկ մը խօսք տայ որ հիւանդին երթայ ; խոստմունքէն ազատ պիտի ըլլա՞յ փոխարէնին կամ բարեկամներէն հրաւիրուիլ ըլլալուն պատճառաւ ։

11. Որո՞նք շատ կը կոտրեն իրենց խոստմունքը ։

12. Պատշէնքի օրինակ մը տուր ։

13. Գիտէ՞ք թէ քեզի խօսք կու տամ որ վաղը ժամը վեցին կառքով կը պտըտցընեմ եթէ պատրաստ ըլլաս, պարտակա՞ն եմ խոստմունքս կատարելու եթէ այն ժամանակը քաղաքով մը անցնելէն ետքը պատրաստ ըլլաս ։

14. Ըսենք թէ Տէրութիւնը Անգղիացւոց հետ և Գաղղիացւոց հետ դաշնադրութիւն կ'ընէ, ո՞ր դաշինքը կատարելու առաւել պարտական է ։

15. Գիտէք թէ երկու դաշինք ըրի, մէկը խաղաղութեան հետ և միւսին ալ թշնամութեան հետ. մի՞ր հաւանելը պարտաւորիչ է ։

ԳԼՈՒԽ Ը:

Պարզ և երևակայական վտանգներ:

Ծնողաց յառաջադիմութեանց նպաստակից դիւրաւ կը հասկցուի քանի մը յայտնի բաներէ:

Ա. Տղան աշխարհք կու գայ բոլորովին անպատրաստ իր պարտականութեանցը համար, զորս ապագայ կենացը մէջ պիտի կատարէ: Քանի մը տարիէն ինքզինքը հոգալու պատրաստական պիտի ըլլայ, վասնզի մարմնական զօրութիւն պէտք է. բայց ինքը բոլորովին տկար է: Նմանապէս պարագաներ կը վայլէ, որոնք ձեռք ձգելու համար շատ խելք և միտք հարկաւոր է. բայց ինքը հիմա բոլորովին տգէտ է: Շատ փորձութիւններ զինքը պիտի պաշարեն, որոնց դէմ դնելու համար բարոյական կրթութիւն պէտք է, բայց իր բարոյական կարողութիւնները դեռ երևան ելած չեն և սկզբունքները դեռ անկազմ և անձև են: Սանկ բանը մէկ օրինակով բացատրելու համար, արհեստ մը կամ պաշտօն մը առ և խորհէ թէ մէկ ամսուան կամ մէկ տարեկան մանուկ մը ինչպէս կրնայ այն արհեստին ձեռօքը ինքզինքը հոգալ և ապրիլ:

Ուրեմն յայտնի է թէ մանուկը մանկութեան ժամանակ օգնութեան և մեծի խնամութեան կը

կարծմի, որով ապագայ կեանքին պարտականութեանցը պատրաստ կ՚ըլլայ։ Ամենքնիս այս պաշտպանութիւնը և օգնութիւնը վայելեցինք, եթէ ոչ՝ ողջ չէինք մնար։ Աանորոյ մերն ալ պարտքն է մեզմէ ետքը եկողներուն նոյն հոգը տանիլ։

Արդ՝ ծնողաց և զաւակի վիճակը այս է. ծնողքը ունի զօրութիւն, իմաստութիւն, փորձառութիւն և զանոնք տղին բարեկեցութեան, մանաւանդ՝ դաստիարակութեան համար 'ի գործ դնելու՝ բնաւորութիւն և յօժարութիւն. և տղան է տկար, տգէտ, անփորձ. և բնութիւնն ալ այնպէս կարգադրեր է՝ որ ծնողաց կարգադրութեանը ապաւինի և վստահի։ Ուստի ծնողաց բոլոր պարտականութիւնները մինակ դաստիարակութիւն բառին տակը կ՚իյնայ. և անձն բանի մէջ իրաւունք ունին, որ՝ ինչ և իցէ կերպով այս պարտականութեան՝ կատարմանը հարկաւոր է։

Ա. Ծնողաց պարտքը։

Ծնողաց պարտականութիւնը հետևեալ բաները կը պարունակէ.

Ա. Կերակուր և պաշտպանութիւն։ Ծնողքը պարտական է իր տղան կերակրելու ու անոր հանդերձը հոգալու՝ մինչև որ տարիքը առնէ, ու կարող ըլլայ ինքզինքը հոգալ վայելուչ շանքով։ Ուրիշին ողորմութեան վրայ ծնողքը խորհելու չեն։ Ծնողաց վայելուչ չէ արժանէն

վար կամ վեր ծանքով պահել տալն ։ Հիւանդ-քը նաև բնական պաշտպանն է ազին՝ պարտքն է փանիկոյ միայն պաշտպանել և նեցուկենէ տապահով ընել ։

Բ. Մարմնաւոր կրթութիւն ։

Տղաները ուշ կը սորվին տալու և զօրաւոր մարմնոյ կազմութեան օգուտը ։ Այսպէս կազ-մութիւն մը մարմնական շարժումներով, բարե-խառնութեամբ և մանկութեան ժամանակը հոգ-տանելով կ'ըլլայ ։ Ընտանեաց պարտականութիւնն է մարմնոյ կրթութեան այնպէս ընթացք մը բռնել, որ տղին մարմնաւոր բոլոր զօրութիւնները յառա-ջանան, դժուարութեան կրթուին և աշխատու-թեան համբերել սորվին ։ Իսկ տոր հարկաւոր հակողութիւնը ամէն մարդէն առաւել ծնողքը պի-տի ընէ ։

Գ. Մտաւորական կրթութիւն ։

Բսել հարկ չէ՝ թէ մտաւոր էակի մը երջան-կութիւնը որքան կախում ունի մտաւորական կըր-թութենէ. և յայտնի է որ բոլոր առանց կրթու-թեան հիմն մանկութեան ժամանակ դրուելու է. ինչու որ երբոր այս ժամանակը կ'անցնի, ալ մը-նուկը բուն իրեն համար հոգ տանելու ժամանա-կին կը հասնի ։

Իսկ հոս կ'ըսենք թէ ծնողքը պարտաւորու-թեան տակ է

1. Աղջածէն չափ զուարթն անձանց կրթութիւն մը տալ, որ իր մտաւոր յատուկութեանց և կարողութեանցը յարմար են ։

Բ. Յարմար և կոկիկ զգեստաւորուիլ կամ մաք-րէք ընտրել։

Գ. Նայիլ թէ աշակերտը իր պարտականութիւնները կը կատարէ՞, և տղան քաջալերել իր ուսման մէջ օգուտները ցուցնելով, որ վերջ-բուչ ջանքերը ընելու յորդորուի։

Դ. Եթէ ծնողաց պարտականութիւնը այսպէս է, այս բանը ընելու ժամանակ ծախելու պար-տական է։ Յիշելու է թէ ամէն մարդ իր պար-տականութիւնը ընելու ժամանակ ունի։ Այն ժա-մանակները որ Աստուած ծնողական պարտքեր կատարելու համար զատեր է, պէտք չէ որ գործ-քի, զբօսանքի տան։

Աս ալ կ'ըսենք որ ծնողաց մէջ մէկ զարմանալի ուշութիւն մը կամ խնայութիւն մը կը տիրէ այս բանին համար։ Անձերնին կ'ուրանան իրենց զա-ւակներուն ստացուածք դիզելու համար, և նոյն ժամանակին այն կրթութիւնը տանալու համար մանր մունր ծախքերու համար տրտունջ կ'ընեն, որ առանց անոնց՝ տղոց ստացուածքները կամ ժառանգութիւնը անկատար պարգև մըն է։ Հաս անձինք կը սեպեն թէ կրթութեան համար ամէն տեղ միօրինակ է. և միայն կը նային թէ որը քա-նի մը դահեկան աժան է։ Բայց շատ անգամ տղո-ցը մտաւորական մշակութիւնը և վարժութիւնը քիչ ծախք երթալու վրայ կը կորսուին։

Ե. Դպրոցական կրթութիւն։

Մարդուս բարոյական բնաւորութիւնը և հար-

կայ յաւխանձնական պիտանիք շատ կախուած ունի իր զաւկին բարոյական կրթութենէն։ Այս բարոյական կրթութիւնը խրատով և օրինակով պէտք է որ տղան ծնողացը ձեռքէն ընդունի. վասն զի ծնողքը պատասխան պիտի տան Աստուծոյ իր զաւկին բարոյական պարտքերը ինչ կերպով սորվեցնելուն համար։ Ասանորդ ծնողքը պարտական է.

1. Սորվեցընել տղին իր առ Աստուած և առ մարդիկ ունեցած պարտքերը, և անոր մտաց մէջ տպաւորել իրեն բարոյական պատասխանատուութիւնը։ Ասիկայ պէտք է որ մասնաւորապէս տղին մտացը վրայ՝ Սուրբ Գրքէն սկզբունքներ, կանոններ և խրատներ տպաւորելով ըլլայ։

2. Որքան որ կարելի է տղին մտքէն մոլի ընութիւնները արտաքսել։ Պէտք է որ հսկէ հըպարտութեան, յամառութեան, չարաճարութեան, նախանձութեան, վրէժխնդրութեան, անգթութեան, բարկութեան, ստախօսութեան և անոնց ազգական մոլութեանց առաջի երևոյթներուն դէմ առնելու, և ջանայ բնաջինջ ընելու զանոնք ժամանակաւ և գործածութեամբ չհաստատուած։

3. Տղին տալու անանկ օրինակներ դնելու է, որ անոր կրթութեանցը շատ օգտակար ըլլայ։ Ան ծնողքը՝ որուն օրինակը մեծաւ կանոններուն և խրատներուն հակառակ է, թող գիտնայ որ զաւակը իր խրատները չանսալով և օրինակին կը հետևի։

-նէ. զգիտակցութիւնը բոլոր մարդկութեան, ինչպէս տգիտութեան բանտերուն մէջ, նմանապէս ալ մեր բանին մէջ՝ անձնուրացութիւնը կ՚ըլլայ պատճառ։ Մասնաւորապէս ծնողու-թեանը ծնողքը պարտական է որ կարօտեալ Մա-տաւ մեծ օգնականութիւն խորհրդով ըլլայ։ Պէտք եղածը իր տղոցը հետ և անոնց համար աղօթք ընէ։

5. Որովհետեւ տղին բարոյական ազատութիւնը իր ընկերներէն մեծապէս կախում ունի, ծնողքը պէտք է որ մեծապէս հոգ տանի։ Խորհելու չէ որ անանկ ընկերներու մէջ և անանկ տեղեր գտնուի, որով բարոյականը կ՚ապականի։

6. Որովհետեւ ծնողքը իր ամէն զաւակներուն նոյն յարաբերութիւնը ունի, պարտական է անոնց բոլորին հետ արդարութեամբ և անաչառութեամբ վարուիլ։

Բ. Ծնողաց իրաւունքը։

Ծնողաց իրաւունքները իրենց պարտականութեանց համաձայն են. ինչպէս որ իրենց տղոցը մարմնաւոր, մտաւորական և բարոյական կրթութեանը համար պատասխանատու են, նմանապէս ալ այս պարտականութեան կատարմանը համար հարկաւոր եղած մարմնաւոր, մտաւորական և բարոյական բոլոր իրաւունքները ունին անոնց վրայ։

Առաջնում ծնողքը իրաւունք ունի կարգադրել տղուն մարմնաւոր գործքերը և ժամերը՝ անոր դաստիարակութեան կերպը և տեղը, բարոյական կրթութեան տեսակը, ունենալու ընկերները. և իրաւունք ալ ունի բոլոր իրաւացի միջոցները գոր-

ծանելու՝ որ տղին սրտին մէջ իրեն կամքը հը-նազանդութիւն մը յառաջ բերէ. Ծնողքը պարտաւորուած են քով խորհելով և զգուշով այս իշխանութիւնը տղին բարեկամութեանը համար գոր-ծածել։ Բայց թէ որ սխալի՝ ուղղութեանը ճար չկայ. քանզի իր իշխանութիւնը ամենէն գերա-գոյն է՝ քանի որ կը տևէ։

Սակայն այս պարտականութիւնները և իրա-ւունքները միանշանակ չեն։ Տղան ժամա-նակէ մը ետքը կարող կ'ըլլայ ինքզինքը պաշտ-պանելու, իր իմացական հետամտութիւնները անօրինելու, իրեն համար եղած բարոյական և ուրիշ պարտականութիւնները որոշելու։ Երբոր այս կ'ըլլայ, ծնողքին և զաւկին յարաբերու-թիւնը կը դադրի՝ որչափ որ ծնողաց պատաս-խանատուութեան կը վերաբերի։

Որովհետև ծնողաց պարտքերը և իրաւունքնե-րը տղին մանկութեան ժամանակը բացարձակ և անկախ են, և չափահաս վիճակին մէջ բոլորովին կը դադարին, վասն որոյ բնականապէս կը հետե-ւցնենք թէ այս իրաւունքները և պարտքերը այս երկու ծայրերուն միջոցին մէջ գայլ առ գայլ կը փոփոխին. այսինքն, որքան որ տղան կը մեծնայ, ծնողաց պատասխանատուութիւնը կը պակսի և ի-րաւունքները կը սահմանուին։ Կարծեմ տղոցը դաս-տիարակութիւնը այս սկզբունքին վրայ պիտի կառա-վարուի. այնպէս որ կերպով ընելը ծնողքը պար-տի պահէ.

Ուսուցչին իշխանութիւնը ծնողաց ձեռքով կար-գած իշխանութիւն մըն է. վասն որոյ ծնողքին պատասխանատու է ուսուցիչը, չէ թէ տղին. Ուրեմն ուսուցչին ու աշակերտին մէջ եղած յարաբերու-թիւնը ճիշդ ծնողքի ու զաւկի յարաբերութիւն է։ Ուսուցիչն է գերագոյն և աշակերտն է ստորա-դաս։ Ուսուցիչը ծնողքին հետ ինչ դաշինք որ ընէ նոյն պարտաւորութիւնք ունի և իր իրա-ւունքները հաւասար է իր պարտուցը, այսինքն՝ իշխանութիւն ունի իրեն յանձնուած գործքը կա-տարելու։ Այս սահմանին մէջ իրաւունք ու-նի հրամայելու ու աշակերտին պարտքն է հնա-զանդիլ։

Հարցմունք։

1. Ըսէ տեսնեմ ինչու է որ տղայ մը իր ծը-նողաց խնամքին և հոգին կարօտ է։
2. Բացատրէ այն պարագաները, որոնք ծը-նողաց լեցընել կուտան տղոց պակասութիւնները։
3. Ծնողքին պարտքը ինչ է ընդհանրապէս։
4. Գիտցուք թէ տղաքը անիրաւութեամբ չար-չարուին, կռուելու ու ծեծկուելու են։ Եթէ պաշտպանութեան կը կարօտին, ինչ ընելու են։
5. Աղէկ բան է որ ծնողք մը թողու իր տղան որ ծուլութեամբ մեծնայ, ուտէ խմէ ինչ որ և որչափ որ կ'ուզէ, ու բնաւ բան մը չսորվեցընէ անոր՝ որ անով իր ապրուստը գտնէ։ Հետևու-թիւնը ինչ կ'ըլլայ։

6. Ուղի՞ղ բան է որ ծնողք մը իր տղուն թողու որ ուզէ երթայ ուզէ չերթայ դպրատունը․ կամ ուզէ սորվի՝ ուզէ չսորվի։ Ինչո՞ւ։

7. Ի՞նչ կը խորհիք այն տղոց վրայ՝ որոնք չեն հաճիր երբոր իրենց ծնողքը կ'աղաչեն որ աշխատին, ուսմունք սորվին։

8. Ծնողք մը իրաւունք ունի՞ գիտնալ թէ իր տղան ինչպէս կը վարուի, և արդեօք ժիր և աշխատասէ՞ր է ուսման մէջ, թէ չէ։

9. Գիտցուք թէ ուսուցիչը ասանկ ծանօթութիւնները ծնողքէն կը ծածկէ․ աղէ՞կ բան կ'ընէ։

10. Ո՞րը շատ յարգելի է, աղէկ կրթութի՞ւնը՝ թէ մեծ հարստութիւնը։ Ինչո՞ւ։

11. Եթէ ծնողք մը իր տղան մեծցընէ առանց առ Աստուած ունեցած պարտականութիւնները սորվեցընելու․ աղէ՞կ է։ Ինչո՞ւ։

12. Երբոր ծնողք մը իր տղոցը հետ կը խօսի այս բաներուն վրայ, ու անոնք անհանգիստ ըլլան ու չհաճին, ի՞նչ խորհելու ենք անանկ տղոց վրայ։

13. Բարի՞ է այն ծնողքը՝ որ իր տղան կը մեծցընէ կոտրած ձեռքով, ու ջանք չըներ որ բժշկէ։

14. Ո՞րը մեծ վնաս է տղին, կոտրած ձեռք մը թէ մոլի և չար բնաւորութեան կամ ստախօսութեան և կամ գողութեան սովորութիւն մը ունենալը։ Ինչո՞ւ։

15. Ուղի՞ղ է որ ծնողք մը իր զաւակը թողու որ տարափոխիկ ախտ ունեցող տղոց մէջ երթայ։ Ինչո՞ւ։

16. Ո՞րը առաւել գէշ է, տարափոխիկ ախտ մը առնա՞լը, կամ գէշ ու չար ունակութիւններ առնալը ։

17. Եթէ ծնողք առ Աստուած պարտական են իրենց տղոցը վրայ այսպէս հոգ տանելու, և այնպէս իրաւունք ունին անոնց վրայ, տղոցը պարտականութիւնը ի՞նչ է ։

18. Ըսենք թէ տղայ մը իր ծնողքը շատ խիստ և դաժան կը սեպէ, այս պատճա՞ռ է որ անոր չհնազանդի ։ Ինչո՞ւ ։

19. Գիտցուք թէ ծնողքը ու զաւակը չեն միաբանիր, ո՞րը ուղիղ ըլլալ կը կարծուի ։ Եւ ո՞րը իրաւունք ունի ։

20. Ըսենք թէ մէկ եղբայրը քսան տարեկան է, ու միւսը միայն չորս տարեկան, ո՞րը լաւագոյն գիտէ պզտիկին յարմար եղածները ։

21. Ուսուցչին՝ աշակերտին վրայ ունեցած իշխանութիւնը բացատրէ ։

ԳԼՈՒԽ Ը

Պարտականութիւնք և իրաւունք զաւակաց ։

Զաւակաց պարտականութիւններն են

Ա. Հնազանդութիւն. այսինքն տղաք պարտական են սիրով հաւանել իրենց ծնողացը կամքին սոսկա-

պէս ծնողքն ըլլալնուն համար, թող թէ՝ ծնողացը պահանջմունքը ամենալաւն ու իրաւացին ալ կ'երևի զաւակաց ընդհանրապէս ։ Եւ միայն խիղճը կրնայ չափաւորել աս հնազանդութիւնը ։ Քանզի՝ Աստուծոյ պահանջմունքը ծնողաց պահանջմունքէն գեր 'ի վերոյ ըլլալով, տղայ մը պէտք է առաւել Աստուծոյ հնազանդի, քան թէ ծնողացը ։ Բայց՝ մինչև անգամ այսպիսի դէպքերու մէջ տղան իրաւունք չունի ծնողացը դէմ դնելու. պէտք է որ Աստուծոյ հնազանդի, ու խոնարհութեամբ հետևանքներուն ալ կրէ ։

Բ. Մեծարանք. Տղաքը պարտական են իրենց ծնողքը մեծարելու, կամ ինչպէս որ Սուրբ Գիրքը կ'ըսէ, պատուել իրենց ծնողքը ։ Մեծարել, պատուել ըսելով կը հասկընանք այնպիսի զգացում և վարմունք մը՝ որ պղտիկը մեծին, նուաստը բարձրագոյնին պարտական է ցուցընել ։ Տղան պարտական է իր ծնողքը անանկ պատուելու, և դէպ 'ի անոնց անանկ զգացումներ ունենալ, որ ուրիշ մէկուն բնաւ չընէր ։ Իսարին զգացմամբ որդիական յարգութենէն պատուական՝ աղնուագոյն և յարգի բան չկայ ։ Նափոլէոն իւր գերաստիճան զօրութեանը համար այնքան գովելի չէր, որքան որ իւր մայրը սիրելուն համար եղաւ ։ Նոյն օրինակները մեզի կը սորվեցընեն որ ծերերուն ընդհանուր յարգութիւն ցուցընենք ։

Գ. Սէր որդիական. կամ զաւակը պարտի սիրել

իր ծնողքը՝ ոսկեղէն ծնողք ըլլալնուն համար ։ Ծնողաց սէր ցուցընելու ենք, ինչու որ մարդ են կամ բարի մարդ են . բայց աւելեց՚ի զատ մանաւանդ սէր ցուցընելու ենք՝ ինչու որ ծնողք են ։ Ասանկով պարտական ենք միշտ յարգութեամբ խօսիլ մեր ծնողացը վրայ . որքան որ կրնանք անոնց երջանկութեան միջոցները փնտռել և կատարել անոնց վրայ սէր ունենալով՝ ինչու որ մեր ծնողքներն են ։ Այս սէրը որ և իցէ պարագաներու մէջ այսպիսի գործքերը բեռն չըներ մեր վրայ, հապա հաճութեամբ կատարել կուտայ ։

Գ. Ձեռնտուութեան. Տղին պարտականութիւնն է, խնամք ցուցընել, երբոր Աստուծոյ նախախնամութեամբը հարկաւոր կ'ըլլայ իր ծնողքը պահել ծերութեան ժամանակ ։ Ան մարդը որ իր ծեր և կարօտ ծնողացը պակասութեանցը համար իւր շռայլութիւնները և զբօսանքները ուրախութեամբ և հաճութեամբ մէկ դի չձգեր, մեծ ապերախտ կը սեպուի ։ Եթէ ծնողքը աղքատ չեն, բարերարութեան և մարդասիրութեան զանազան գործքեր կան ընելու, (որոնք կատարելու կարող է տղան,) որոնք իր ծնողացը երջանկութիւնը մեծապէս կը յառաջացընեն, և ծերութեան դժուարութիւնները կը դիւրացընեն ։ Խոհուն, բարեսէր և հնազանդ զաւակ մը ուրախութեամբ կը փընտռէ այսպիսի պարագաներու մէջ որդիական սէր ցուցընելու ։

Սուրբ Գրոց մէջ շատ են և աստուածային պարտականութեան վրայ եղած կանոնները, որոնց մէկ քանին հոս դնենք։

"Պատուէ՛ քու հայրդ ու մայրդ, որ քու օրերդ երկար ըլլան այն երկրին վրայ՝ ուր որ քու Տէր Աստուածդ կուտայ քեզի"։ Ելից Ի. 12։ "Որդիք՝ ձեր ծնողացը հնազանդ եղէք Տէրոջմով, որ այն է արժանը։ Պատուէ՛ քու հայրդ և մայրդ, (որ առջի պատուիրանքն է խոստմունքով,) որ քեզի աղէկ ըլլայ, ու երկար կեանք ունենաս երկրի վրայ"։ Եփես. Զ. 1—3։

"Որդեակ իմ՝ քու հօրդ խրատը մտիկ ըրէ, ու քու մօրդ օրէնքը մի՛ մերժեր։ Քանզի անոնք քու գլուխդ՝ շնորհաց պսակ, և քու պարանացդ՝ մանեակներ պիտի ըլլան"։ Առակ. Ա. 8, 9։ "Իմաստուն տղան իր հօրը խրատը մտիկ կ'ընէ. բայց ծաղր ընողը՝ յանդիմանութիւնը մտիկ չըներ"։ ԺԳ. 1։ "Որդիներ՝ ամէն բանի մէջ հնազանդ եղէք ձեր ծնողքներուն. ինչու որ այն է Տէրոջը առջևը հաճելի"։ Կող. Գ. 20։

Անհնազանդներուն դէմ Աստուծոյ բարկութիւնը։

"Անիծեա՜լ ըլլայ ան՝ որ իր հօրը կամ մօրը դէմ հայհոյութիւն կ'ընէ. և բոլոր ժողովուրդը Ամէն պիտի ըսէ"։ Բ Օրէն. ԻԷ. 16։

"Յիմարը իր հօրը խրատը կ'անարգէ. բայց յանդիմանութեան հնազանդողը խելացի կ'ըլլայ"։ Առակ. ԺԵ. 5։

«Այն աչքը՝ որ իր հայրը ծաղր կ'ընէ, և իր մօրը հնազանդիլը կ'անարգէ, ձորերուն ագռաւները պիտի փորեն, ու զանիկայ արծիւներուն ձագերը պիտի ուտեն»։ Լ. 17։

Աս և ասոնց նման վկայութիւններէն կը սորվինք.

1. Թէ պարտք կը դնէ Սուրբ Գիրքը զաւակաց վրայ՝ հնազանդելու իրենց ծնողացը՝ իբրև կրօնական պարտականութիւն. և թէ ան՝ որ զանց կ'առնէ՝ ինչպէս որ մարդոց առջևը, անանկ ալ Աստուծոյ առջևը յանցաւոր է։ Սուրբ Գիրքը կը սորվեցընէ որ առ ծնողս անհնազանդութեան յանցանքը ան յանցանքներէն մէկն է որոնց համար՝ Աստուած իրաւամբ կը բարկանայ մարդոց։

2. Թէ առ ծնողս հնազանդութիւնը նուաստութիւն և ծառայութիւն չէ, բայց ամէն կերպով յարգի և բերկրալի։ Մէկ շնորհալի զարդ մըն է. պսակն, գեղեցկութիւն ալ կ'աւելցընէ վրան՝ ինչ՝ որ առաջուց սիրելի էր։

3. Թէ այս հրամանէն անցնողը մասնաւոր պատուհասներ պիտի ընդունէ. և բոլոր դարերուն փորձերը կը վկայեն այս բանին՝ թէ մանկութեան ժամանակ ծնողաց անհնազանդութիւնը՝ չափահասութեան և ծերութեան ժամանակի անարգութեան և թշուառութեան կարապետ է։

Տղան իրաւունք ունի ակնունել թէ ծնողքը պիտի կատարէ ան պարտականութիւնները որոնց վրայ անցեալ գլխուն մէջ խօսեցանք, և թէ

իշխանութիւնը կրցածին չափ տղին օգտին համար պիտի գործածէ ։ Սակայն թէ որ ծնողքը չկատարէ իր պարտքերը՝ պատճառ մը չէ որ տղան անհնազանդութիւն ընէ իր ծնողքին ։ Տղին իր ծնողքը սիրելու՝ յարգելու և պատուելու պարտականութիւնները նոյնը կը մնան, որովհետև անոնք Աստուծմէ սահմանուեցան անփոփոխ ։

Այս երախտեաց և պարտուց փոխադարձութիւնը ։

Տղան պարտական է իր ծնողացը կատարեալ հնազանդութիւն ընել, մինչդեռ մանուկ է. այսինքն, որքան որ ծնողքը անոր համար պատասխանատու է, և տղան ալ իր ծնողքէն կախում ունի ։ Երբոր տղան իր հոգը ինքը կը տանի, ան ատենը հնազանդութեան պարտաւորութիւնը կը դադրի ։ Բայց ասկէց ետքն ալ տղան մէկը չկրնար գտնել՝ որուն խրատը այնպէս յարգի և անշահախնդիր, և ընդհանրապէս իմաստուն ըլլայ, որչափ որ իր ծնողացն է ։

Յարգութեան և սիրոյ պարտականութիւնները կենացը մէջ կը շարունակեն և քանի երթայ առաւել ևս կ'աճին քան թէ կը պակսին ։ Տղան քանի մեծնայ, կարող կ'ըլլայ առաւել վսեմ յարգութիւն և կարեկից սէր ցուցընել, և ծնողքը քանի որ կը ծերանայ առաւել ևս խնամքի կարօտութիւն կ'ունենայ և կը գտնէ թէ իր երջանկութիւնը յայտնապէս զաւկէն կախում ու-

նի ։ Ուրեմն աս է ժամանակը երախտագիտութիւն ցուցընելու ան բաներուն համար, որ մեր ծնողքը մեր վրայ տարին մեր մանկութեան ժամանակը, և մեր վարքովը ցուցընել՝ անվայել և անխորհուրդ գործքերուն համար ունեցած զղջումնիս․ որոնցմով առաջուց զանոնք վշտացուցինք ։

Անցեալ գլխուն մէջ յիշեցի որ ուսուցչին առ աշակերտ ունեցած առնչութիւնը ծնողական է ։ Հոս տեղ ալ կ'ըսեմ թէ աշակերտին առ ուսուցիչ ունեցած առնչութիւնը որդիական է․ այսինքն, աշակերտը պարտական է ուսուցչին հնազանդ ըլլալ նոյն սկզբունքին վրայ, և նոյն պատճառաւ որ իրեն ծնողքին կ'ընէ ։ Ծնողքին կ'իյնայ որոշել թէ այս առնչութիւնը որքան ժամանակ պիտի տևէ․ բայց քանի որ կը կենայ, աշակերտին պարտքն է հնազանդութիւն, յարգութիւն և սէր ցուցընել ։

Հարցմունք ։

1․ Ըսենք թէ ծնողքդ տեղ մը խրկէ քեզ և ճամբան մէկը քեզի ըսէ որ չերթաս, որո՞ւն խօսքին հնազանդելու ես ։ Ինչո՞ւ ։

2․ Ըսենք թէ ծնողքիդ արգիլած բանը ուրիշը ընել կը հրամայէ քեզի, որո՞ւն հնազանդելու ես ։ Ինչո՞ւ ։

3․ Ըսենք թէ ծնողքդ կը հրամայէ որ Աստուծոյ չհնազանդիս, խօսքը մտիկ ընելո՞ւ ես ։

4. Ինչու լսա՞ծ ես, որ տղայք իրենց ծնողացը վրայ անյարգութեամբ կը խօսին, Աստուծոյ ո՞ր պատուիրանքը կը կոտրեն։

5. Դիցուք թէ տղայ մը ծնողացը ըսածը կ՚ընէ, ու իրօք չսիրեր և չյարգեր և չբաղձար որ անոնց հաճելի ըլլայ, Աստուծոյ պատուէրը կատարած կ՚ըլլա՞յ։

6. Եթէ տղայք իրենց ծնողքը ճշմարտապէս սիրեն, հնազանդելը դժուարութիւն կու տա՞յ անոնց։

7. Ըսէ ինչպէս վարուելու ենք ծնողքներնուս հետ՝ անոնց ծերութեան նաև կարօտութեան ժամանակը։

8. Սուրբ Գիրքը տղոց պարտուցը վրայ ի՞նչ կ՚ըսէ։

9. Ըսենք թէ տղայ մը ծնողացը անհնազանդ ըլլայ, քանի՞ մեղք կը գործէ։ Ի՞նչ են անոնք։

10. Ո՞րը աղէկ կը սեպես, ծնողաց հետ յարգանօք կամ առանց յարգանօք վարուիլը։

11. Դաւթին զաւկըներէն ո՞րը իր հօրը անհընազանդ և անգութ էր։

12. Ի՞նչպէս պատժուեցաւ ան։

13. Սուրբ Գրոց մէջ յիշուած բարի մարդ մը կը յիշե՞ս, որ իր տղաքը աղէկ չկրթելուն համար պատժուեցաւ։

14. Դիցուք թէ տղայ մը դժբաղդութեամբ չար ծնողք մը ունենայ՝ որ բնաւ խրատունք չճանչնայ,

տղան ինչ ընելու պարտական է այսպէս ծնող-
քի մը ։

15. Բացատրէ թէ աշակերտները իրենց ուսուցիչներուն հետ ինչ կերպով վարուելու են ։

16. Երբոր կը տեսնաս թէ աշակերտները այսպէս կը վարուին, ինչ զգացում կ'ունենաս ։

17. Եթէ տղայք կ'ուզեն որ սիրելի և յարգի ըլլան, իրենց ուսուցիչներուն և ծնողացը հետ ինչպէս վարուելու են ։

ԳԼՈՒԽ Թ

ՔԱՂԱՔԱՑԻՈՑ ՊԱՐՏՔ

ՅՕԴՈՒԱԾ Ա

Կառավարութիւն ։

Ըսենք թէ քանի մարդ իրենց ընտանիքովը անբնակ կղզի մը իյնան․ անոնք շուտով կարօտութիւնէն տուներ կը շինեն, երկիր կը մշակեն, և գործածութեան համար ինչ և իցէ կենդանի կը բռնեն ։ Անանկով իւրաքանչիւր ընտանիք ինչ որ շինէ և ինչ որ արդիւնաւորէ և ինչ որ բռնէ բուն իրենը կը սեպուի. և ով որ իր ունեցածը

ուրիշի հետ կը փոխադրէ, ան ալ իրենը կը սպա-ռուի : Ուրիշ խօսքով՝ իւրաքանչիւր ընտանիք ի-րեն համար պիտի գործէ ու ինչ որ արդիւնա-ւորէ իրենը կը սպառուի :

Ասանկով երջանկութեամբ կրնան ապրիլ. և թէ որ ամէն մէկը վերոյիշեալ կերպով վարուի և գործէ, ոչ օրէնք հարկ կ'ըլլայ, և ոչ ալ կառավարութիւն : Բայց ըսենք թէ սկսան անկարգութեամբ եր-թալ. մէկը իր դրացւոյն ընտանիքը իրենց տու-նէն դուրս վռնտէ, կամ անոնց հունձքը յափշ-տակէ, և զանոնք սովամահ մեռցընէ : Կամ ըսենք թէ ուրիշ մը տեսնէ որ ասիկայ դիւրին ճամբայ մըն է, ինքն ալ նոյնպէս ընէ իրեն դրացիին : Հետեւութիւնը աս պիտի ըլլայ թէ՝ որովհետեւ ոչ մէկը իր աշխատութեան պտուղը կրնայ վա-յելել, ուրեմն մէկը գործել և աշխատիլ պիտի չուզէ. և ասանկով կամ սովամահ պիտի կոր-սուին կամ թէ ամէն մէկ ընտանիք մէկ դի պի-տի քաշուի և անհանգիստ և անօգնական՝ նե-ղութեամբ և առանձին՝ անապատին մէջ պիտի ապրին :

Կամ ուրիշ օրինակ մը առնենք : Ըսենք թէ մէկը վրէժխնդրութիւն ընելու համար, զին-քը վնասողին տունը կրակը տայ. ան ատենը եր-կու ընտանիք պիտի ըլլան առանց տան. և այն երկուքը նոյն կերպով երթան ուրիշ երկու ըն-տանիք իրենց տուներէն դուրս հանեն. և այս երկուքն ալ վրէժխնդիր ըլլալով զիրենք նեղող-

ներուն տուները այրեն, և սաստիկ շարունա-կեն մինչև որ բոլոր տուները և ստացուածքները կորնչին:

Արդ՝ յայտնի է թէ այս ամենուն աղէկ ճամբայ մը չէ. ասոր դէմը առնելու է, և ան ալ պէտք է որ 'ի սկզբան ըլլայ: Բոլոր ժողովուրդը միաբա-նելու են առաջին յափշտակողին դէմ, և զինքը ստիպելու են որ գողցած կամ յափշտակած ստաց-ուածքը տէրոջը դարձընէ, և դաշինք ընելու են 'ի միասին որ միշտ սաստիկ ընեն այն ամենուն՝ որ գողութիւն կ՚ընեն: Եւ թէ որ այս կերպով չը-յաջողի, կրկին միաբանելու են գողը անանկ կեր-պով մը պատժելու, որ դրացնոյն ստացուածքնե-րը ետ տալու պարտաւորի: Այս կ՚ըլլայ այն ժո-ղովրդեանը առաջին օրէնքը:

Այս օրէնքը դնելէն ու որոշում ընելէն ետ-քը, թէ հոգ տանելու և նայելու են որ մէկը իր դրացնոյն ստացուածքին և իրաւունքին չխառ-նուի, պէտք է որ մէկը վրէժխնդիր չըլլայ, ոչ ալ բռնութեամբ ետ պահանջէ իրմէ յափշտա-կած բանը:

Ասոր ժողովուրդը դարձեալ կանոն դնելու է որ՝ թէ որ մէկը զրկանք կրէ, վնասին փոխարէնը իրենց յանձնելու է, ոչ թէ ինքն իր գլխուն ի-րեն իրաւունքը փնտռելու է: Ասոր պատճառը յայտնի է. ինչու որ՝ անոնք իրմէ լաւագոյն դա-տաւորներ կրնան ըլլալ՝ որոշելու թէ որքան վնաս քաշած է, և ի՞նչ փոխարէն ըլլալու է: Եւ կրնայ

չէ որ ամէն մարդ իր դատաւորը ըլլայ . այս ալ ժողովրդոց երկրորդ օրէնք կ'ըլլայ ։

Այս երկու օրէնքները կ'ըլլան նախ՝ թէ մէկը իր ընկերին կամ դրացնոյն իրաւունքին պիտի չըխառնուի՝ որ և իցէ կերպով ։ Եւ երկրորդ՝ թէ որ խառնուի, վնաս կրող անձը ջանալու չէ որ իր վնասին փոխարէնը անձամբ հատուցանէ, կամ իր իրաւունքները՝ պաշտպանէ . այլ բանը բոլոր ժողովրդոց ձգելու է՝ որ անոնք վճռեն ։

Ժամանակ անցնելով այս երկու օրէնքները կրկին կը բաժանին՝ քանի որ վնասները բազմանան ։ Մէկը իր դրացնոյն երկրին մէկ մասը իրեն կը գրաւէ, և այն մէկ կերպ պատիժ կ'ուզէ ։ Մէկը ցորեկը, և ուրիշը գիշերը գողութիւն կ'ընէ . մէկը բռնութեամբ տուն կը մտնէ . ուրիշ մը ձի կը գողնայ . ասոնց ամէն մէկը զանազան պատիժներ կ'ուզեն ։ Նաև՝ մէկը ուրիշին կը զարնէ կամ մէկը ուրիշին տունը կ'այրէ . ասոնք ամէնը որոշելու են, և ամէն տեսակ յանցանքը սահմանուելու են, անանկ որ անմեղը յանցաւորէն որոշուի և յանցաւորները ըստ արժանւոյն պատժուին ։

Երբոր ժողովուրդը բազմանայ, հարկ կ'ըլլայ որ օրէնքներն ալ շատնան . ան ատենը անկարելի կ'ըլլայ որ ամէն դիպուածքի համար ժողովուրդը 'ի միասին ժողովի ։ Վասնորոյ՝ կը պարտաւորին որ քանի մը անձինք ընտրեն՝ որ իրենց տեղը անոնք այս գործքերուն համար ժողովին և հոգան ։

Ութ կամ տասը անձինք մէկտեղ կու գան և

խոհեմ և իմաստուն անձ մը պետի ընտրեն և միաբանին որ անոր վճռոյն հաւանութիւն տան : Եւ այս ընտրողները կ՚ըսուին Օրէնսդիրք. ասանկ ժողովք մը կ՚ըսուի օրէնսդրական ժողով :

Օրէնքները դրուելէն ետքը երբոր վնասները տեղ կը պատահին, բոլոր ժողովուրդը չեն կրնար ժողովիլ և երկու մարդոց մէջ եղած խռովութեան դատը տեսնել : Ասանորոյ պիտի պարտաւորին քանի մը անձինք սահմանել, որ անոնք դատերը լսեն և ըստ օրինաց վճռեն : Ասանկով շատ ժամանակ կը շահուի և արդարութիւնն ալ առաւել կը հաստատուի : Այս անձինքը կ՚ըսուին Դատաւորք և իրենց ժողովը կ՚ըսուի Ատեան :

Ասկէց 'ի զատ ուղիղը ծռը ըլլալն ու չարագործին պատիժը որոշելէն ետքը, վճիռը 'ի գործ դնող մարդիկ ալ պէտք են : Այս անձինքն ալ կ՚ըսուին ոստիկաններ :

Արդ բոլոր պաշտօնատարները, դատաւորները, օրէնսդիրները և այլն մէկտեղ կ՚ըսուին երկրին կառավարութիւնը : Ասոնք սահմանեալ անձինք են՝ որ օրէնքներ հաստատեն և զանոնք 'ի գործ դնել տան, անանկ որ մէկը իր ընկերին իրաւունքին չխառնուի. և թէ որ խառնուի պարտաւորի վնասը փոխարինելու, և իր յանցանքին պատիժը ընդունէ : Ուրեմն մարդու մը պարտքերը իբրև քաղաքացի ասոնք են ընդհանրապէս :

1. Ինչպէս որ ինքը հաւանութիւն կու տայ թէ մէկը իր դրացիին իրաւունքներուն խառնուելու չէ,

անանկ ալ ինքը սա օրէնքին հնազանդելու է, այսինքն պարտական է բոլոր իր կենցաղավարութեանը մէջ ուրիշին ազատութեանը, համբաւին, ստացուածքին և ընտանեացը կողմանէ փոխադարձութեան օրինաց հնազանդիլ, կամ թէ ուրիշներուն այնպէս ընել ինչպէս որ կ'ուզէ թէ ուրիշները իրեն ընեն ։

2. Թէ որ ուրիշ մարդիկ այս օրինաց չհնազանդին և զինքը վնասեն, պարտական է անձամբ հատուցումն չընել, այլ ընկերութեան ձգել, այսինքն օրինաց ատեանին յանձնելու է ։

3. Ամենայն հաւանութիւն տուած է թէ օրէնսդէտք դնեն բոլոր օրէնքները, վասնորոյ պարտական է անոնց իշխանութեամբը եղած օրէնքներուն հնազանդիլ ։

4. Ամենայն ինքն ալ ժողովրդոց անդամ է, որ խոստացած է ամէն անհատից պաշտպանութիւն ընել, վասնորոյ պարտական է ամէն կերպով ջանք ընել որ այս պաշտպանութիւնը ըլլայ ։ Պարտական է իր ընկերին՝ թէ հարուստ և թէ աղքատ, թէ ազնուական և թէ նուաստ, բոլոր իրաւունքները պաշտպանելու ջանք ընել ։

5. Կառավարութեան նպատակները կամ խորհուրդները առանց տրկի յառաջ չեն կրնալ երթալ, որովհետև կառավարիչներուն, դատաւորներուն և այլն ստակ հատուցանելու է՝ իրենց պաշտօնին փոխարէն. և որովհետև ամէն մարդ անոնց պաշտօններէն օգուտ ունի, վասնորոյ կամաւ իւ-

թաքանչիւր որ հարկ եղած սակը հատուցանելու է։

Ըսածնիս աղէկ հասկըցընելու համար՝ օրինակով բացատրենք. ըսենք թէ մարդ մը քու ձիդ գողցաւ. և ոչ օրէնք կայ, ոչ ալ կառավարութիւն։ Կ'երթաս ձիդ կը պահանջես. բայց անիկայ չտար։ Ըսենք թէ ջանաս որ բռնութեամբ առնես, մարդը քեզի դէմ կը կենայ և թէ որ քեզմէ զօրաւոր է, քեզ կը վռնտէ և կը վնասէ, կամ գուցէ մեռցունէ զքեզ՝ որ իրեն նեղութիւն չտաս։ Ասանկով ճարը չես կրնար գտնել, և հետևեալ օրը կու գայ կովդ ալ կը յափշտակէ, կամ թէ քեզ տունէդ կ'արտաքսէ, և դուն զանիկայ չես կրնար արգիլել։

Բայց ըսենք թէ կառավարութիւն և օրէնք կայ. խորհէ թէ որքան տարբեր կ'ըլլայ քու վիճակդ։ Ասանկ պարագաներու մէջ օրէնք կ'ըլլայ, մարդիկ գողութիւն ընելէն արգիլելու համար. և դատաւորներ կ'ըլլան որոշելու՝ թէ արդեօք այս մարդը գողութիւն ըրաւ թէ չէ. և ոստիկաններ՝ գողը պատժելու և գողցած ապրանքը տէրոջը տալու համար։

Հիմա ըսենք թէ ձիդ գողցուեցաւ, գողին երթալուդ տեղը դատաւորաց մէկուն կ'երթաս, և անոր կ'իմացընես որ այս ինչ մարդը ստացուածքդ գողցաւ։ Ինքը շուտով մարդ կը խրկէ գողին ետևէն, և բերել կու տայ։ Ան ատենը դուն քուկին պատմութիւնդ կ'ընես և ան ալ իր պատմութիւնը կ'ընէ. և թէ որ հաստատես թէ ձին քուկդ

է, դատաւորը կը վճռէ որ ձիդ առնես, և գողը բանտը կը խրկէ որ՝ գողութեան պատիժը ընդունէ ։

Հարցմունք ։

1. Մարդիկ առանց օրինաց և կառավարութեան 'ի միասին կրնա՞ն բնակիլ ։

2. Ի՞նչ պարագաներու տակ կրնան այսպէս բնակիլ ։

3. Ի՞նչ բան օրէնք և կառավարութիւն հարկ կ'ընէ ։

4. Ըսենք թէ մարդիկ ամէնքն ալ անիրաւութիւն ընեն և օրէնք չըլլայ զանոնք զսպելու, հետևութիւնը ի՞նչ է ։

5. Օրէնքը առանց կառավարութեան օգտակար պիտի ըլլա՞յ ։ Ինչո՞ւ ։

6. Ինչո՞ւ աղէկ չէ որ ամէն մարդ իր դատաստանը տեսնէ ։

7. Ընկերութեան երկու գլխաւոր օրէնքները որո՞նք են ։

8. Օրէնսդրական ժողովք ի՞նչ ըսել է ։

9. Օրէնսդրական ժողովքը ի՞նչպէս կը կազմուի ։

10. Դատաւոր ի՞նչ ըսել է ։

11. Դատաւորները ի՞նչ օգուտ ունին ։

12. Ոստիկանները ի՞նչ օգուտ կ'ընեն ։

13. Եթէ որ մէկը զիս վնասէ և անձամբ զանիկայ պատժեմ, երկրիս օրէնքը աւրած կ'ըլլա՞մ ։ Ինչո՞ւ ։

14. Ըսենք թէ մէկը յանցանք մը գործեց ինծի

դէմ. ես ալ խուռն բազմութիւն մը ժողովեմ և իր տունը կործանեմ, օրէնքը աւրած կ'ըլլա՞մ։ Ինչո՞ւ։

15. Ըսենք թէ օրէնք մը դրուեցաւ, և ես այն օրէնքը անիրաւ կը սեպեմ, իրաւունք ունի՞մ զանիկայ աւրելու։ Ինչո՞ւ։

16. Ըսենք թէ տեսնեմ որ խուժադուժ անձինք ժողովեր ու մէկուն վրայ կը յարձակին, թէ որ կայնիմ անդորրութեամբ դիտեմ նէ, անմեղ կը սեպուի՞մ։ Ի՞նչ ընելու եմ։

17. Ըսենք թէ չար անձինք վնաս մը ըրին, և ես կը գովեմ անոնց քաջութիւնը և իրենց յանցանքը կը պաշտպանեմ, անմե՞ղ եմ։

ՅՕԴՈՒԱԾ Բ

Կառավարութեան զանազան ձեւ։

Անցեալ յօդուածին մէջ խօսեցանք ընտրական կառավարութեան վրայ։

Ընտրական կառավարութիւնն ան է՝ որ բոլոր պաշտօնատարները ժողովրդէն կ'ընտրուին. այսինքն, բոլոր ընկերութենէն, կամ անոնցմէ՝ որ յատկապէս այս ընտրութիւնն ընելու համար սահմանուած են։

Բայց ամէն կառավարութիւն ընտրական չէ։ Ոմանք ժառանգական են. այսինքն, մարդ մը ժառանգութեամբ պաշտօնի կը հասնի։ Այս տեսակ կառավարութեան մէջ, թէ որ արքայն մեռնի,

իր եղբայրը կամ որդին Թագաւոր կ՚ըլլայ իր տեղը. այսինքն, իւր պաշտօնը կը ժառանգէ՝ ինչպէս որ տուն մը կամ երկիր մը կը ժառանգէ։ Նութէ որ մէկը օրէնսդիր է, իր որդին զինքը կը յաջորդէ, երբոր ինքը մեռնի։

Դարձեալ՝ կան կառավարութիւններ ալ որ ըստ մասին ժառանգական եւ ըստ մասին ընտրական են։ Այս տեսակ կառավարութեան մէջ պաշտօնատարաց ոմանք ժառանգական են, ոմանք ալ ընտրական։ Բայց ասոնցմէ զատ ուրիշ ձեւ կառավարութիւններ կան։ Կառավարութիւն մը կամ միապետական կամ ազնուապետական եւ կամ հասարակապետական կ՚ըլլայ։

Միապետական կառավարութիւնն ան է՝ որ գլխաւոր իշխանութիւնը մէկ մարդու մը ձեռք տրուած է, որ կը կոչուի Թագաւոր։ Թէ որ Թագաւորը ընտրուած է, կ՚ըսուի ընտրական միապետութիւն. եւ թէ որ ժառանգութեամբ իր պաշտօնին հասնի, կ՚ըսուի ժառանգական միապետութիւն։

Կառավարութեանց ոմանց մէջ Թագաւորը իշխանութիւն ունի ուզածին պէս օրէնք հաստատելու, եւ իր հպատակաց ստացուածքին՝ կեանքը՝ ուզածը ընելու. ասիկայ կ՚ըսուի բացարձակ միապետութիւն կամ տիրապետութիւն։ Ոմանց մէջ ալ Թագաւորը այս ինչ կանոններուն մէջ կապուած է, որ անոնցմէ չկրնար անցնիլ. կամ թէ օրէնք չհաստատուած՝ ուրիշ անձանց հաւանութիւնը կ՚առնէ. ասիկայ կ՚ըսուի սահմանեալ միապետութիւն։

Ազնուապետութիւնը այն կառավարութիւնն է՝ որ բոլոր իշխանութիւնը քանի մը անձանց ձեռքն է ։ Ազնուապետութիւնը կամ ժառանգական է, կամ թէ նոյն ինքն ազնուապետական անդամնե-րը կ'ընտրեն՝ թէ որ իրենց մէջէն մէկը պակսի ։

Հասարակապետութիւնը ան կառավարութիւնն է՝ որ բոլոր պաշտօնատարները կամ ժողովրդէն կ'ընտրուին, կամ թէ ժողովրդէն ընտրուածներէն, ինչպէս որ ըսինք ։

Այս ձև կառավարութիւնները երբեմն պարզ են, և երբեմն բաղադրեալ կամ խառն ։

1. Ինչպէս Ռուսիայի կառավարութիւնը պարզ տիրապետութիւն մըն է՝ առանց սահմանաւոր զօ-րութեան ։ Կայսրը միայն այն խորհրդականներէն օգնութիւն կ'առնէ՝ որ ինք սահմանած է ։

2. Մեծն Բրիտանիոյ կառավարութիւնը բա-ղադրեալ է երեք ճիւղերէ . Թագաւոր, Լորտեր, և Երեսփոխաններ ։

Թագաւորին պաշտօնը ժառանգական է, և գլխաւոր օրէնսդիրը Թագաւորն է ։

Օրէնսդրութեան երկրորդ ճիւղը Լորտերն են . ասոնք 'ի սկզբան Թագաւորէն կ'ընտրուէին, և ընտրութենէ ետքը իրենց յաջորդները ժառան-գական են ։

Օրէնսդրութեան երրորդ ճիւղն է Երեսփո-խաններուն ժողովքը . ասոնք ժողովրդէն ընտրուած են՝ ինչպէս հասարակապետութեան մէջ ։

Օրէնք մը չկրնար հաստատուիլ մինչև որ այս

երեք ճիւղերը հաճութիւն չտան . այսինքն Թագաւորը, Լորտերն ու Երեսփոխաններուն ժողովները ։

Ամէն այս կառավարութեանց մէջ խաղաղութիւն, ապահովութիւն և երջանկութիւն կ'ըլլայ, թէ որ պաշտօնատարները ևայլն, առաքինի և ժողովրդեան բարեկեցութեանը և երջանկութեանը փափաքող ըլլան ։

Հարցմունք ։

1. Ընտրական և ժառանգական կառավարութեան տարբերութիւնը ցուցուր ։

2. Միապետութեան, Ազնուապետութեան և Հասարակապետութեան մէջի տարբերութիւնը բացատրէ ։

3. Անսահման և սահմանաւոր միապետութեան տարբերութիւնը ցուցուր ։

4. Ռուսիայի և Անգղիայի կառավարութեան տարբերութիւնը ի՞նչ է ։

5. Կառավարութիւն մը ինչպէս կը հարստահարէ ժողովուրդը ։

6. Ժողովուրդը իրար ինչպէս կը հարստահարեն ։

7. Երբոր ժողովուրդը իրար հարստահարէ, ատենին ի՞նչ դարման կայ ։

8. Կառավարութեան մը մէջ հարստահարութեան դէմ ամենէն ապահով կերպը ո՞րն է ։

ԳԼՈՒԽ Ը

ԲԱՐԵՍԻՐԱԿԱՆ ՊԱՐՏՈՒՑ ՎՐԱՅ

Բարեխղճութիւն :

Մինչև հիմա ան պարտուցը վրայ խօսեցանք, որ մարդ առ մարդ ունի փոխադարձութեան սկըզբունքով. որոնցմով մարդիկ իրարու վրայ արդար իրաւունք ունին : Ասոնք այն պարտականութիւններն են՝ որ թէպէտև կը թողուն որ մարդիկ իրենց ուզածին պէս իրենց երջանկութիւնը փնտռեն, սակայն բոլորովին կ'արգիլեն զանոնք ուրիշները իրենց երջանկութեան իրաւունքներէն զրկելէն :

Եթէ մարդիկ այս օրէնքին հնազանդին, աշխարհքը առաւել ևս երջանիկ կ'ըլլայ : Ոչ բըռնութիւն, ո՛չ յափշտակութիւն, ոչ զրպարտութիւն, ոչ ալ որ և իցէ վնաս կ'ըլլայ. և ամէն մարդ խաղաղութեամբ ու անդորրութեամբ կ'ապրի :

Բայց աշխարհքը այս երջանկութեան հասցընելու համար բան մըն ալ հարկաւոր է : Բաւական չէ որ դրացիներուն և ընկերներուն վնաս չտանք, այլ անոնց բարելաւութիւնը փնտըռելու ենք, և այս օրէնքը կ'ըսուի բարեսիրութեան օրէնք : Զոր օրինակ. մարդս հիւանդութեան ենթակայ է, և ամէն ժամանակ հիւանդ պակաս չէ : Հիւանդները գործելու և իրենց ապրուստը ճարելու անգամ կարող չեն. և եթէ մէկը անոնց հոգ

չտանի՝ կը կորնչին ։ Նաև մարդս ենթակայ է փորձանքի մէջ իյնալու, և եթէ օգնութիւն չըլլայ՝ նեղութիւն կը քաշէ ։

Ո՞րքան չար գործք մըն է, երբոր կը տեսնեմ որ մանուկ մը կառքին տակը պիտի իյնայ ու մեռնի ու չեմ վազեր մէկդի տանեմ՝ խորհելով թէ պարտականութիւն չունիմ այնպէս բան մը ընելու, ու չեմ խառնուիր ։ Ամէն մարդ կ՚զգայ թէ՝ թէպէտև առաջ բնաւ տեսած չեմ այն մանուկը և կարելի է որ ալ պիտի չտեսնամ, սակայն իմ պարտքս է կրցածիս չափ աշխատիլ անոր օգնելու, այսինքն. ամէն մարդ կ՚զգայ, որ ես և բոլոր մարդիկ բարերարութիւն ընելու պարտական ենք ։

Դարձեալ՝ ըսենք թէ մերձակայ գիւղի մը մէջ շատ մը աղքատ կան՝ որ ոչ կարդալ գիտեն և ոչ ալ գրել. և սանկով օգտակար գիրք, մանաւանդ Սուրբ Գիրք կարդալու բոլոր հաճութիւններէն և օգուտներէն զրկուած են ։ Եւ ըսենք թէ ան աղուանքը երկու երիտասարդ գտնուին և անոնցմէ մէկը ըսէ թէ, ան աղոցը ամենևին պարտականութիւն չունիմ, ու ես իմ գործիս միայն պիտի նայիմ ։ Իսկ միւսը առանց սաանկ խորհրդածութեան դպրատուն մը բանայ, ու զանոնք հոն ժողվէ և կարդալ ու գրել սորվեցընէ՝ անանկ որ երջանիկ և օգտակար ըլլալու ճամբուն դրուին տղաքը ։ Այս երկուքէն ո՞րը առաւել սիրելի է մեզի ։ Ո՞րը իր պարտքը կատարեց ։ Ո՞րը իր Երկնաւոր Հօրը կամքին պէս գործեց ։

Դարձեալ՝ ըսենք թէ այս տղաքները խիստ չար են, ու պիղծ խօսքեր կ'ընեն, սուտ կը խօսին, ու գողութիւն կ'ընեն։ Եթէ բարի մէկը տեսնէ ու լսէ, շատ կը վշտանայ, ու գուցէ իր պարտքը կ'ըլլայ անոնց մէջէն ամենէն մեծն ու չարը պատժել տալ։ Դիցուք թէ մարդուն մէկը գիտնալով անոնց վիճակը, ինքիրեն ըսէ. Այս տղայոց քաղաքակից ըլլալովս՝ պարտքս կը սեպեմ, ասանկ չարութիւն մը դադրեցընելու համար զանոնք ամէնը բանտին մատնել. այլ ան ատեն իմ պարտքս կը լմննայ, ու ես ալ բանի մը չեմ խառնուիր. և թէ որ անոնք բանտին մէջ մեռնին, յանցանքը իրենցն է։

Բայց ըսենք թէ ուրիշ մէկը երթայ անոնց մէջ և իրենց գործքին չարութիւնը ցուցընէ և քաղցրութեամբ խօսի անոնց հետ, և անոնց սորվեցընէ բարի և առաքինի ըլլալ, և զանոնք առաքինի և բարեպաշտ անձինք ընելու աշխատի։ Այս երկուքէն որը յարգելի կ'ըլլար. որը իր պարտքը կատարած կ'ըլլար. որը Սուրբ Գրոց հնազանդութեամբ գործած կ'ըլլար։

Քիչ մըն ալ յառաջ երթանք։ Ըսենք թէ այս տղաքը նախատեն և անարգեն զանիկայ, իր ստացուածքը գողնան, և երբոր իրենց բարերարութիւն մը ընելու միտքով գայ, ծաղր ընեն և կրցածնուն չափ վնաս տան։ Ինքն ալ ձգէ զանոնք և երթայ, ըսելով թէ իմ ծախքովս եկայ հոս առանց հատուցման, այս տղոցը՝ երջանիկ և առաքինի ըլլալ սորվեցընելու. և բոլոր ընդու-

նած հատուցման մէջ, անարգանք և յափշտա-կութիւն է. զանոնք պիտի ձգեմ երթամ, թող կոր-սուին : Կամ դիցուք թէ ըսէ, Հոգ չեմ ըներ ինչ կերպով որ կ'ուզեն անանկ թող վարուին ինծի հետ, ես պիտի շարունակեմ ձեռքէս եկած ա-ղէկութիւնները անոնց ընելու : Որքան չարու-թիւն որ գործեն այնքան յայտնի կը ցուցընեն թէ կրթութեան կարօտ են. և ես ևս առաւել պիտի ջանամ որ զանոնք առաքինի և երջանիկ ընեմ: Անոնք որքան որ զիս ատեն, ես զանոնք այնքան պիտի սիրեմ: Արդ՝ այս երկու կերպե-րուն ո՞րը գովելի և արժանապատիւ է: Եւ այս կերպերուն ո՞րը բռնող մարդը յարգելի է և սի-րուն : Ո՞րը ընենք նէ պարտականութիւնիս ը-րած կ'ըլլանք: Մեր Տէրոջը օրինակը ո՞ր կեր-պին նման է :

Եթէ այս բաներուն վրայ խորհինք, պիտի տեսնենք որ մեծ պարտականութեանց տակ ենք՝ ապերջանկաց, չարերուն և մեզ վնասողներուն անգամ մարդասիրութիւն ցուցընելու : Եւ այս-պէս ըլլալը մեր Տէրոջը սորվեցուցածէն յայտ-նի է: Մատթ. Ե. 43—48: Լսեր էք որ ըսուեցաւ. Քու ընկերդ սիրես, ու թշնամիդ ատես : Բայց ես ձեզի կ'ըսեմ. Սիրեցէք ձեր թշնամիները. օրհնեցէք ձեզ անիծողները. բարի ըրէք անոնց՝ որ ձեզ կ'ատեն, և աղօթք ըրէք անոնց համար՝ որ ձեզ կը չարչըրկեն ու կը հալա-ծեն. Որ ձեր երկնաւոր Հօրը որդիքը ըլլաք.

ինչու որ իր արեւը կը ծագեցընէ թէ՛ չարերուն և թէ՛ բարիներուն վրայ, և անձրեւ կը ղրկէ թէ՛ արդարներուն և թէ մեղաւորներուն վրայ։ Վասն զի թէ որ դուք ձեզ սիրողները սիրէք, ի՞նչ վարձք կ'ունենաք. չէ՞ որ մաքսաւորներն ալ նոյնը կ'ընեն։ Եւ թէ որ միայն ձեր եղբայրներուն բարեւ տաք, ի՞նչ աւելի կ'ընէք ուրիշներէն. չէ՞ որ մաքսաւորներն ալ նոյնը կ'ընեն։ Ուրեմն դուք կատարեալ եղէք՝ ինչպէս որ ձեր երկնաւոր Հայրն ալ կատարեալ է"։

Դարձեալ Ղուկ. Զ. 32—36։ "Եւ թէ որ դուք ձեզ սիրողները սիրէք՝ ի՞նչ շնորհ կ'ունենաք. ինչու որ մեղաւորներն ալ կը սիրեն զիրենք սիրողները։ Եւ թէ որ դուք ձեզի բարի ընողներուն բարի ընէք, ի՞նչ շնորհ կ'ունենաք. ինչու որ մեղաւորներն ալ նոյն բանը կ'ընեն։ Եւ թէ որ անանկ մարդիկներու փոխ տաք՝ որոնցմէ յոյս ունիք առնելու, ի՞նչ շնորհ կ'ունենաք. ինչու որ մեղաւորներն ալ մեղաւորներուն փոխ կու տան, որ նոյն չափովը ետ առնեն։ Հապա սիրեցէք դուք ձեր թշնամիները, ու բարի ըրէք. և փոխ տուէք առանց փոխարէնի մը սպասելու. և ձեր վարձքը շատ պիտի ըլլայ, ու Բարձրելոյն որդիքը պիտի ըլլաք. ինչու որ անիկայ բարերար է ապերախտներուն ու չարերուն։ Ուրեմն գթած եղէք՝ ինչպէս որ ձեր Հայրն ալ գթած է"։

"Գթած եղէք" խօսքին միտքը յայտնի է, այսինքն անանկներուն երջանկութիւնը յառաջացը-

նել, որ փոխադարձութեան օրէնքով մեզմէ պահանջելու իրաւունք չունին և որոնցմէ հատուցում մը ընդունելու ակնկալութիւն չունինք։ Մեր երկնաւոր Հօրը բարեսիրութիւնը օրինակ առնելու ենք մեր բարեսիրութեանը։

«Գթած եղէ՛ք ինչպէս որ ձեր երկնաւոր Հայրն ալ գթած է»։ Ասիկայ կը սորվեցընէ

Ա. ինչպէս որ Աստուած ինք՝ առանց ամենափոքր պարտականութեանց, բոլոր իր արարածներուն երջանկութեան անսպառ աղբիւր է, նմանապէս ալ մեզի պատուիրած է որ մեր տաղանդները, մարմնաւոր և մտաւորական ստացուածքները մեր ընկերներուն երջանկութեանը համար 'ի գործ դնենք։ Ինչ որ մեզի շնորհուած է, չէ թէ բուն մեր երջանկութեանը համար տրուած է ուղղակի և գլխաւորապէս, հապա անուղղակի, այսինքն. որ մենք երջանիկ ըլլանք ուրիշներուն երջանկութիւնը յառաջ տանելով։

Բ. Աստուած իր նախախնամութեան ընդհանուր պարգևները կ'ընծայէ առանց նայելու ընդունողին ով կամ ինչ ըլլալուն։ «Իր արևը կը ծագեցընէ չարերուն ու բարիներուն վրայ, և անձրև կը ղրկէ արդարներուն ու մեղաւորներուն վրայ»։ Մենք ալ նոյն օրինակին հետևելու ենք։ Թէև մեր անձնական սէրը և մեր բարոյական յարգութիւնը արժանի եղողներուն մատուցանելու ենք, բայց մեր ողորմութիւնները բոլոր կարօտելոց շնորհելու ենք։ Սրտի նեղեալները մխիթարելու ենք, տառապեալ-

ները գթալու ենք, աղքատներուն օգնելու ենք հիւանդներուն տես երթալու ենք, տգէտները կըրթելու ենք. Հոգ չէ որքան անարժան որ ըլլան, կամ թէ բարքերնին որքան ատելի ըլլայ մեզի։

Գ. Նոյն օրինակէն կը սորվինք թէ մեր բարեսիրութիւնը՝ ընդունողին դէպ'ի մեզի ցուցուցած զգացումներուն նայելով պէտք չըլլայ: Աստուած այնպէս սիրեց զմեզ, որ երբոր մենք մեղաւոր էինք Քրիստոս մեռաւ մեզի համար: Երբոր թշնամի էինք, իր Որդւոյն մահուամբը Աստուծոյ հետ հաշտուեցանք: Այսպէս մեր օրհնեալ փրկիչը իր կեանքը իր ամենադառն թշնամիներուն բարի ընելով անցուց առանց նկատելու անոնց ամենաչար անիրաւութիւնը:

Այսպէս մեզի պատուիրեալ է մեզ անիծողները օրհնել. մեզ ատողներուն բարի ընել և մեզ չարչարողներուն և հալածողներուն վրայ աղօթք ընել:

Աստուծոյ օրինակէն զատ՝ զանազան պատճառներ կան, որոնք այս պարտականութիւնը մեր վրայ կը դնեն, որոնց ոմանք հետևեալներն են.

Ա. Աստուած՝ մեր իրեն դէմ ըրած յանցանքներուն թողութեան պայման ըրաւ. «Վասն զի թէ որ դուք ներէք մարդոց իրենց յանցանքները, ձեր երկնաւոր Հայրն ալ ձեզի կը ներէ»: Կարդա՝ երկու ծառաներուն առակը: Մատթ. ԺԸ. 23—35: «Ասոր համար երկնից թագաւորութիւնը կը նմանի թագաւորի մը, որ իր ծառաներէն հաշիւ առնել

ուզեց ։ Ու երբոր սկսաւ առնել, առաջ հազար տաղանդի պարտական մը բերուեցաւ իրեն ։ Բայց անիկայ վճարելու կարողութիւն չունենալով, իր տէրը հրաման ըրաւ որ անիկայ՝ և անոր կնիկը՝ ու որդիքը և անոր բոլոր ունեցածը ծախուի, ու պարտքը վճարուի ։ Իսկ ծառան անոր առջևը իյնալով՝ երկրպագութիւն կ՚ընէր ու կ՚ըսէր. Տէ՛ր՝ համբերէ ինծի, և ամէնը քեզի կը վճարեմ ։ Ու ան ծառային տէրը վրան խղճալով՝ արձակեց զանիկայ, ու պարտքը շնորհեց անոր ։ Ու նոյն ծառան ելաւ, իր ծառայակիցներէն մէկը գտաւ՝ որ իրեն հարիւր դահեկան պարտք ունէր, ու զանիկայ բռնելով՝ կը խեղդէր, ու կ՚ըսէր. Վճարէ ինծի ունեցած պարտքդ ։ Ուստի անոր ծառայակիցը անոր ոտքը ինկաւ, կ՚աղաչէր անոր՝ ու կ՚ըսէր. Համբերէ ինծի, ու քեզի կը վճարեմ ։ Ու ինքը չէր ուզեր. հապա գնաց՝ բանտը դրաւ զանիկայ, մինչև որ պարտքը վճարէ ։ Երբոր իր ծառայակիցները տեսան եղած բաները, խիստ տրտմեցան, ու եկան իրենց տիրոջը՝ հասկըցուցին բոլոր եղածը ։ Ան ատենը անոր տէրը կանչեց զանիկայ՝ ու ըսաւ անոր. Չա՛ր ծառայ՝ ան բոլոր պարտքը ես քեզի շնորհեցի՝ ինծի աղաչելուդ համար. Ուրեմն պէտք չէ՞ր քեզի ալ քու ծառայակցիդ ողորմիլ, ինչպէս որ ես քեզի ողորմեցայ ։ Ու անոր տէրը բարկանալով՝ դահիճներուն մատնեց զանիկայ, մինչև որ բոլոր պարտքը վճարէ ։ Ասանկ ալ իմ երկնաւոր Հայրս պիտի ընէ ձեզի,

Թէ որ ձեր սրտերէն չէք ներեր, ամէն մէկը իր եղբօրը, իրենց յանցանքները"։

Բ. Ան առաքինութիւնները՝ որոնք մեր ընկերներուն մեզի ըրած չարիքներուն փոխարէն կը գործածենք՝ շատ գերազանց են, և մեզ երկնից Թագաւորութեանը յարմար ընող սրտի սեպհական։ Ինչպէս հեզութիւն, համբերութիւն և ներողամտութիւն։ Այսպէս զգացում ունեցողաց է, որ մասնաւոր օրհնութիւններ խոստացուած է։

Ան առաքինութիւնները՝ որոնց համար մարդոցմէ հատուցումն կ'առնենք, կրնայ ըլլալ որ մարդոց սէրէ և վախէ յառաջ գան։ Բայց ան առաքինութիւնները՝ որոնց համար մարդոցմէ հատուցման ակնկալութիւն չենք ըներ, անոնք են մեր առ Աստուած ունեցած սիրոյ և հնազանդութեան յարմար և ճշմարիտ վկայութիւնը։ Անոր համար է որ այս առաքինութիւնները իբրև ճշմարիտ բարեպաշտութեան ապացոյց յայտնուած են։ Տես Տէրոջը վերջին դատաստանին վրայ ծանուցածները։ Մատթ. ԻԵ. 40։ "Որովհետև ասոնց իմ եղբայրներուս պզտիկներէն մէկուն ըրիք՝ ինծի ըրիք"։

Այս գիտնալու է Թէ բարեխղճութեան օրէնքը մարդոց կը սորվի իբրև մարդ. այսինքն, առանց նկատելու մարդոց մէջ եղած վաղանցիկ յարաբերութիւնները։ Հոգ չէ Թէ ազգական եղեր և Թէ օտարազգի, Թէ քաղաքացի և Թէ օտարական, Թէ քրիստոնեայ և Թէ անհաւատ.

բաւական է որ մարդ է, և մարդ ըլլալով Աստուծոյ օրէնքովը իրաւունք ունի բարեսիրութեան կանոնին օգուտները վայելելու. Մանաւանդ՝ զանիկայ մեզի կապող կապերը որքան քիչ ըլլան, բարի գործքը ևս փառաւոր կ'ըլլայ՝ ինչու որ այսպիսի պարագաներու տակ է որ հատուցման յոյս չունենալնիս կը յայտնուի և անշահախնդիր ըլլալնուս ալ յայտնի փորձ մըն է.

Հովարդ* մարդասէրը թէ որ միայն Անգղիոյ բանտերուն տես ելլէր՝ իրեն մեծ ազնուականութիւն պիտի սեպուէր, հապա ո՞րքան գերագոյն ազնուականութիւն մը եղաւ իրեն Գաղղիոյ բանտերուն ալ տես ելլելը՝ որ այն ատենը Անգղիոյ մեծ թշնամին էր. Ան է որ բարեսիրութեան պատճառաւ հայրենեացը մէջ անգամ մեռնիլը մեծ փառք կ'ըլլար իրեն, հապա ո՞րքան առաւել փառք եղաւ հայրենիքէն հեռի երկրի մէջ՝ Թաթարիստանի Խերսոն քաղաքը մեռնիլը. քաղաք մը՝ ուրուն անունը հիմա կը յիշատակուի միայն անոր համար որ ականատես եղաւ այնպիսի անձի մը բարեսիրական գործոցը և կը պահէ անոր մացորդը մինչև ցառաւօտ յարութեան.

Եթէ այս պատուէրը մարդոց տրուած է, պատճառ մը չենք տեսներ թէ ինչո՞ւ ազգերն ալ նոյն պարտականութեանց տակ պիտի չըլլան. Անոնք ալ իբրև անհատներ իրարու հետ բարեսիրութեան

* Տե՛ս 'ի Շտեմարան Պիտանի Գիտելեաց 1845 թիւ 56. Փետրուար.

սկզբունքով վարուելու պարտական են ։ Այսինքն իրենք քաղաքականութեան հիմնական և գլխաւոր սկզբունքը ընելու են իրարու աղէկութիւն ընելը այն ամէն միջոցով, որ Աստուած իրենց ձեռքը տուեր է ։

Յաջորդ գլխուն մէջ ապերջանկաց, չարերուն և վնասակարաց ըլլալիք բարեսիրութեան վրայ պիտի խօսինք ։

Հարցմունք ։

1. Եթէ ուրիշները վնասելէն ետ կենանք նէ, մեր բոլոր պարտականութիւնները կատարած կ՚ըլլա՞նք ։ Օրինակով մը բացատրէ ։

2. Եթէ միայն վնասելէն ետ կենանք. ինչ պարտականութիւն ըրած կ՚ըլլանք, և ինչ պարտք զանց առած կ՚ըլլանք ։

3. Ի՞նչ համարում կ՚ունենաս անոնց վրայ որ ուրիշներուն համար բան մը չեն ըներ. բայց միայն վնասելէն ետ կը կենան ։

4. Ի՞նչ համարում կ՚ունենաս անոնց վրայ, որ ամենուն թէ թշնամի եղեր է թէ բարեկամ կրցածին չափ բարերարութիւն կ՚ընեն ։

5. Այս զգացումներէն ինչ կը սորվիս ։

6. Մեր օրհնեալ փրկչին կանոնը ի՞նչ է այս բանին վրայ ։

7. Մեր օրհնեալ փրկչին օրինակը ինչ էր ։

8. Աստուծոյ գթալ 'ի մեզի ունեցած օրինակէն ինչ կը սորվիս ։

9. Ինչ որ Աստուած մեզի պարգև չտար ա

միայն ինչ բանի որ արժանի ենք՝ այն տար, մեր վիճակը ի՛նչ կ՚ըլլար ։

10. Աստուծոյ մեզի ըրած շնորհացը որո՞ւն իրօք արժանի ենք ։

11. Աստուած մեր յանցանքներուն թողութիւն տալը ուրիշներուն յանցանքները թողլնուս հետ ի՛նչպէս կապեց ։

12. Ո՞ր տեսակ առաքինութիւնը Աստուծոյ խիստ հաճելի է, ա՞ն որ փոխադարձ կը գործենք, կամ ան՝ որ բարեսիրութեամբ կը գործենք ։

13. Քանի՞ պատճառ կրնաս տալ այս բանին ։

14. Բարեսիրութեան պարտականութիւննիս ո՞րքան կ՚ընդարձակի ։

15. Ի՞նչ կերպով ազգաց ալ կը վերաբերի բարեսիրութեան օրէնքը ։

16. Եթէ որ մարդիկ այս սկզբունքով վարուէին իրարու հետ, պատերազմներուն վրայ ի՛նչ ներգործութիւն կ՚ըլլար ։

ԳԼՈՒԽ Բ

ՅՕԴՈՒԱԾ Ա

Կարօտելոց բարեսիրութիւն ։

Մարդ մը կարօտեալ կրնայ ըլլալ կամ աղքատութեան կամ հիւանդութեան կամ ծերութեան կամ տգիտութեան պատճառաւ ։

1. Աղքատութիւն ։ Ընդհանրապէս մինակ աղքա-

տուԹիւնք մարդս ողորմուԹեան արժանի չընեն՝ եԹէ աշխատելու կարողուԹիւն ունի։ Թէ որ մարդ մը ապրելու միջոցներ չունի, Թող աշխատի որ գտնէ։ Այսպիսի պարագայի մը մէջ ընդհանրապէս պարտաւոր ենք միայն անանկ մարդուն գործք տալ, որ իր ապրուստը ճարէ։ Քանզի զանիկայ անգործ պահելը ոչ իրեն օգտակար է և ոչ ընկերուԹեան։ "Նմանապէս է Աստուծոյ բարեսիրուԹեան ընԹացքն ալ։ Աստուած մեր ապրուստը կուտայ՝ կերակուր և հունձք ևայլն, բայց ա՛ս բաները կը շնորհէ իբրև մեր աշխատուԹեանցը փոխարէն։ Նաև Պօղոս առաքեալը կը սորվեցընէ Թէ "Ան որ չաշխատիր, Թող չուտէ"։

Սակայն բացառուԹիւններ կան։ Կրնայ ըլլալ որ ընտանիք մը Աստուծոյ նախախնամուԹիւնով աշխատուԹեան միջոցներէն զրկուի։ Այսպիսի դիպուածներ կը պատահին նաւաբեկուԹենէ, հրկիզուԹենէ, երբեմն ալ գործքի պակասուԹենէ ևայլն։ Ընդհանրապէս Թէ որ մարդ մը Աստուծոյ նախախնամուԹեամբը ոչ Թէ իր ծուլուԹեամբը՝ կարօտեալ կ'ըլլայ. անոր բարեսիրուԹիւն ընելու ենք՝ սեպելով որ Աստուած զանիկայ մեզի յուցուց։ Ուրիշ բացառուԹիւն մըն ալ այս է՝ որ երբեմն ծնողաց աշխատանքը բաւական չըլլար իրենց տղոցը սնունդին։ Ինչպէս երբոր ոմանք քանի մը զաւկըներով որբևարի կը մեռան. կամ՝ ևս խղճալին, երբոր տղաք առանց հօր և առանց մօր որբ կը մընան։ Անանկ դիպուածի մէջ եԹէ բարեսիրուԹեամբ

օգնութիւն չընենք, անոնցմէ ոմանք կամ բոլորը կը կորնչին։ Օգնութեան առիթներ, կամ պատճառներ են։

2. Հիւանդութիւն։ Հիւանդութեան ժամանակ Աստուած մարդուս աշխատելու կարողութիւնը իրմէն կը վերցունէ, և ինքը հիմա աւրիշ ժամանակ իր աշխատութեամբ վաստըկածէն աւելի հանգստութեան կարօտ է։ Այանկ ժամանակ հարուստը առանց օգնութեան նեղութիւն կը կրէ, ուր մնաց աղքատը։ Այանկ ժամանակներ երբոր հարկ կ'ըլլայ որ ողորմութիւն ընենք. ոչ միայն ստակով, այլ անձամբ ալ օգնութիւն ընելու ենք։

3. Ծերութիւն։ Թէպէտև ծերութիւնը միշտ հիւանդութիւն չըսեր, բայց ընդհանրապէս անկար և անօգնական կ'ըլլան ծերերը։ Ինչ որ կրնանք ընել իրենց ցաւերը մեղմելու և իրենց ծերութեան բեռները թեթևցունելու համար, յայտնի է թէ բարեսիրութեան պարտք է, և մէկ կերպով ալ որդիական սէր։ Հոս այս գլխուն մէջ պատմածներս են որ բարեսիրութիւն կամ ողորմութիւն կը պահանջեն մեզմէ։ Իսկ անոնց կանոններըն են ասոնք։

1. Անոնք որ կամ հիւանդութեամբ կամ ծերութեամբ աղքատ են և ամենևին չեն կրնար աշխատիլ, ամենայնիւ օգներու ենք անոնց։

2. Անոնք որ կամ հիւանդութեամբ կամ ծերութեամբ և կամ որբութեամբ բաւ մասին կրնան ինքզինքնին հոգալ, անոնք ալ օգնութեան կա-

րօտ են բայց ըստ մասին ։

3. Անոնք որ կարող չեն անմիջապէս գործք գտնելու, պէտք է որ առ այժմ օգնուին. բայց մէկու մը ամենէն մեծ բարերարութիւն ընելը, անոր գործ գտնելն է՝ որ ինքզինքը հոգայ ։

4. Մեծ բարերարութիւն մըն է անանկ միջոցներ պատրաստել ինչպէս գանձարան խնայութեան* և այլն, որոնցմով աղքատները կարող ըլլան իրենց սակաւիկ դրամին պահելու և բազմապատկելու ։ Ասանկ միջոցները անկարօտ և անկախ կ'ընեն աշխատաւորները. և ասանկով հազարաւորներ հարստութեան ճամբուն մտան ։

Հիմա բարեսիրութիւն ընողներուն վրայ խօսինք ։

1. Թէ ամէն մարդ պարտական է բարեսիրութիւն ընելու ։ Ամէն մարդ կարող չէ ուրիշներուն ստակով օգնութիւն ընելու, բայց որ և իցէ կերպով նեղեալներուն օգնութիւն մը կրնայ ընել, և վնասուածներուն կարեկցութիւն ցուցընել ։ Ինչպէս որ մարդիկ և կանայք, անանկ ալ տղայքը կարող են բարեսէր ըլլալ ։ Եթէ խաղալիքի տուած ստըկին մէկ մասը հիւանդաց օգնութիւն շնորհէին, կամ իրենց վայելած հանգըստութիւններուն կամ բարիքներուն հաղորդ ընէին խեղճ դըրացիներնուն, ինքզինքնին առաքի-

---

* Տե՛ս ’ի Բազմավէպ 150 Եբր. 1843.

նութեան մէջ յառաջացընելու շատ ընտիր բան մը կ'ընէին ։

2. Մի՛շտ ան կերպ բարեպաշտութիւնները լաւագոյն սերմանելու է, որ բարերարը ինքն անձամբ օգնութիւն կ'ընէ, ոչ թէ ուրիշին ձեռքով ։ Նոյնպէս անձամբ ողորմութիւն ընելն ուրիշներուն ձեռքովը ընելէն շատ աղէկ է, բայց ուրիշին ձեռօքը ընելը նաեւ ողորմութիւն չընելէն աղէկ է ։ Մեր նեղեալ ընկերներուն անձամբ կարեկից ըլլալէն աւելի բան մը չկայ՝ որ լաւագոյն ներգործութիւն ունենայ մեր սրտերուն վրայ, և մեր առ Աստուած երախտագիտութիւնը զարթուցանէ ։

3. Ի վերջոյ, որովհետև ողորմութիւնն ալ իբրև աղօթք կրօնական պաշտօն մըն է, վասն որոյ որքան որ կարելի է առանձին ըլլալու է ։ Մեր ողորմութիւնը գաղտուկ ըլլալու է և մեր Հայրը որ գաղտուկը կը տեսնէ մեզի յայտնապէս հատուցումն պիտի ընէ ։

4. Տգէտո—Ընէ—ն ։ Ամէն մարդ յայտնի կը տեսնէ թէ որչափ դժբաղդութիւն է մէկուն որ կարդալ գրել և հաշիւ ընել չգիտեր ։ Ասանկ տգէտ մարդ մը հազիւ հաղ միջոց ունի գիտութիւն սորվելու. և ոչ Աստուծոյ խօսքերը կրնայ կարդալ, ոչ ալ ինչ և իցէ օգտակար բան մը ։ Ուրեմն Աստուծոյ ո՜րքան հաճելի գործք պիտի ըլլայ, որ այս բաները գիտցողները տգէտներուն սորվեցունեն ։ Ըստ Աստուծոյ աչքին ի՛նչպէս ընդունելի գործք է, և գիտցողներուն ի՛նչ

ած պարտականութիւն է որ շուրջերնին ժողովեն՝ կարդալ գրել և ուսմունք չգիտցողները, մանաւանդ Սուրբ Գրոց տեղեկութիւն չունեցողները թէ տղայք և թէ մարդիկ, և անոնց սորվեցունեն։ Ան մարդը որ ասանկով տղաքը կամ մարդիկը տգիտութեան խաւարէն կը հանէ և մոլութենէն կ՚ազատէ, իր բարերարութիւնը անպատմելի է։

Ո՜րքան հաճելի և ցանկալի է տեսնել որ՝ պատանիները իրենց ընդունած պարգևներուն համար զանոնք ուրիշներուն շնորհելովնին երախտագիտութիւն կը ցուցընեն։

Հարցմունք։

1. Ըսենք թէ զօրաւոր և առողջ մարդ մը ստակ կ՚ուզէ, պարտակա՞ն եմ տալու ստակ չունենալուն համար։ Ինչո՞ւ։

2. Ի՞նչ ընելու եմ անոր։

3. Գործք գործել տա՞լը աղէկ է թէ ձրի ըստակ տալը։ Ինչո՞ւ։

4. Ի՞նչ օրինակով կրնաս արդարացընել այս ըսածդ։

5. Ըսենք թէ իմացանք որ այս մարդուն տունը և բոլոր ունեցածը երէկ գիշեր այրեր է։ Ի՞նչ ընելու պարտական եմ։

6. Ըսենք թէ որբեւարի կին մը քանի մը որբեր ունի, և օրը տասը դահեկան պէտք է որ զանոնք պահէ, բայց ինքը միայն հինգ դահեկան կրնայ շահիլ, անոր օգնութիւն ընելո՞ւ ենք. և ո՞րքան։

7. Նեղեալներուն և հիւանդներուն ի՞նչ պարտականութիւն ունինք ։

8. Քրիստոս ի՞նչ ըսել կը սորվեցընէ մեզի . ո՞ւր տեղ գրուած է ։

9. Իր կանոնը ստակ տալէն ուրիշ բան կը հըրամայէ՞ ։

10. Աղքատներն ալ պարտակա՞ն են բարեսէր ըլլալու, և ողորմութեան գործքեր գործելու ։

11. Առանց ստակի ի՞նչպէս բարեսէր կրնան ըլլալ ։

12. Ինչո՞ւ համար Նեղեալին անձամբ օգնութիւն ընելը ուրիշին ձեռօքը ընելէն լաւագոյն է ։

13. Ողորմութիւնը ինչո՞ւ գաղտուկ ըլլալու է ։

14. Ուրիշներու դաստիարակութիւն տալով ալ ողորմութիւն կ՚ըլլա՞յ ։

ՅՕԴՈՒԱԾ Բ

Բարերարութիւն դէպ 'ի չարերը.

Ո՛րքան որ խօսեցանք՝ դէպ 'ի ապերջանիկս ունեցած պարտքերնուս վրայ էր . բայց հիմա չարերուն ունեցած պարտականութիւններնուս վրայ պիտի խօսինք ։

Տեսանք թէ հիւանդութեամբ, ծերութեամբ կամ աղքատութեամբ ապերջանիկ եղողներուն օգնութիւն հասցընելու ենք . բայց չար մարդը խիստ ապերջանիկ է, քանզի մեղքի չափ թշուառութիւն չկայ, և ուրիշներուն չարութիւն ընելու պատճառ կ՚ըլլայ ։ Տարափոխիկ ախտ ունեցող մարդ-

ցուն նման է, որ իր շուրջը եղողներուն կը հաղորդէ։ Գէշն ան է որ՝ այս կենաց ցաւերը մահուան ժամանակ կը վերջանան, բայց մեղաց ցաւերը մահուան ժամանակը խիստ կը զօրանան, և անկէց ետքը յաւիտենան անբուժելի կը մնան։

Արդ՝ բոլոր այս խորհրդածութիւնները կը սորվեցունեն մեզի թէ չար մարդիկ ամէն ուրիշներէն աւելի խղճալի են։ Ուրեմն մեր մասնաւոր պարտաւորութիւնն է զանոնք առաքինի ընելու ջանալ։

Շատերը կ՚ըսեն որ, եթէ մէկը չար է՝ զանիկայ ձգելու և փախչելու ենք։ Ասիկայ մէկ կերպով ուղիղ է. իրեն ընկեր ըլլալու չենք. և անոր չար սովորութիւնները սորվելու վտանգին մէջ մտնելու չենք. և թէ որ մէկը անառակ է անոր հետ ընկերանալու չենք. ասոնք բոլորը ուղիղ են։ Բայց ասոնք պատճառ չեն որ արբեցողը իր արբեցութենէ, և անառակը իր անառակութենէ ետ չդարձունենք։ Ուրիշ բան է մարդիկ մեր բարեկամները և ընկերները ընել, և ուրիշ է անոնց աղէկութիւն ընել ջանալ։

Չարերուն ունեցած պարտականութիւննիս հետևեալներն են։

Ա. Երբոր նեղութեան և վիշտի մէջ են ինչպէս որ ուրիշները նոյնպէս ալ ասոնք խղճալու ենք։ Գուցէ անկարելի է որ անոնց օգնութիւն ըրած ժամանակնիս նոյն հաճութիւնը զգանք, որքան որ առաքինիներուն օգնելու ժամանակնիս զգանք։ Բայց աս ալ չցուցըներ թէ ասոնց բա-

ընտիրութիւն ընելու պարտական չենք ։

Բ. Բոլոր զօրութիւնով ու ամէն կերպով զանոնք մոլութենէ ետ դարձընելու ջանալու ենք ։ Ու ասիկայ կ'ըլլայ.

1. Օրինակով. Առաքինութեամբ գործելով՝ ամենաբարի և շատ անգամ խիստ ազդու յանդիմանութիւն կու տանք մոլիներուն ։ Ուստի թէ որ անոնց ընկերութեանը մէջ գտնուինք, միշտ անվեհերութեամբ ցուցընելու ենք, թէ առաքինութեան կողմանէ ենք և ատող մոլութեան ։ Թէպէտև կ'ըլլայ որ մեզ ծաղր ընեն և անարգեն, բայց անոնց ունեցած սէրերնիս կը սորվեցունէ որ համբերութեամբ տանինք իրենց լաւութեանը համար ։

2. Խրատով. Այնելուչ խոհականութեամբ ջանալու ենք որ իրենց ընթացքին չարութիւնը իրենց իմացընենք և ստիպենք ու քաջալերենք զանոնք որ առաքինութեան դառնան ։ Այս տեսակ խրատները ընդհանրապէս շատ ներգործութիւն ունին թէ որ առանձին տրուին ։

3. Որովհետև մարդիկը առաքինութեան դարձունող ամենէն ազդու միջոցը կրօնից ճշմարտութիւններն են, վասնորոյ՝ զանոնք մարդոց մէջ տարածելուն ամէն յարմար միջոցները բանեցունելու ենք՝ ոչ միայն խօսակցութեամբ հապա կրօնական գիրքեր, և մանաւանդ Սուրբ Գիրքը տարածելով ։

4. Ու որովհետև բոլոր մարդիկ մեր եղբայրներն են, և բոլորն ալ բարոյական օգնութեան

կարօտ են, վասնորոյ յայտնապէս պարտքերնիս է չարերը որքան որ կարելի է իրենց չարութենէ ետ դարձնել։ Եւ որովհետեւ մարդոց մեծ մասը փրկութեան ճամբուն վրայօք բոլորովին օտար են, վասնորոյ Սուրբ Գիրքը անոնց մէջ տարածելու պարտական ենք։

6. Մարդոց միտքը այնպէս խաւար է և այնպէս յամառութեամբ հակած է չարութիւն գործելու, որ այս տեսակ բարեսիրութեան մէջ յաջողութեան շատ քիչ յոյս կրնանք ունենալ՝ առանց բարձրագոյն զօրութեան մը օգնականութեանը։ Աստուած խոստացաւ այս օգնութիւնը շնորհել թէ որ իրմէն խնդրենք։ Ասոր մեր մասնաւոր պարտքն է աղօթել՝ որ Աստուծոյ Հոգւոյն զօրութիւնը մեր և մարդկային ազգին օգուտ ընողներուն աշխատութեանցը օգնէ։

Հարցմունք։

1. Չար մարդը ինչո՞ւ բարեսիրութեան կարօտ է։
2. Ինչո՞ւ մասնաւորապէս կարօտ է։
3. Թէ որ պարտական ենք չարերէն փախչել, ինչպէս պարտականութիւննիս կըլլայ անոնց ետեւէն ըլլալ և զանոնք ուղղել։
4. Ըսենք թէ չար մարդ մը հիւանդ է կամ խեղճ, իր չարութիւնը պատճառ կրնա՞յ ըլլալ որ անոր բարերարութիւն չընենք։
5. Թէ որ մարդիկ չար են, անոնց օրինակին հետեւելո՞ւ ենք։

6. Իրենց չարութիւնը ինչ պատճառ կու տայ՝ որ անոնց բարի օրինակ ըլլանք։

7. Մարդիկ առաքինի ըլլալու համոզելը բարերարութիւն է։ Ցուցուր՝ թէ ինչ կերպով բարերարութիւն կ՚ըլլայ։

8. Մարդիկ լաւագոյն ընելու ամենէն աղէկ և ազդու միջոցները որո՞նք են։

9. Բոլոր մարդիկ այս տեսակ բարերարութեան կարօտ են։

10. Աղէկութիւն ընելու սահմանը ո՞րքան կ՚ընդարձակի։

11. Պատճառ ունի՞նք յուսալու թէ Աստուած մասնաւոր կերպով մը մեր ջանքերուն պիտի օգնէ թէ որ իրմէն խնդրենք։

12. Ուրեմն առ Աստուած կատարելու ինչ պարտականութիւն ունինք։

ՅՕԴՈՒԱԾ Գ

Բարեխնամութեան առ Յանցաւորս։

Գիտենք թէ մեղքը վնասակար է. այսինքն, չէ թէ միայն չար է, այլ մեզի ալ վնաս կը հասցընէ։ Մեր պարտականութիւնը ինչ է անոր։

1. Որովհետև գործքը չար է, վասնորոյ պէտք է բարոյականապէս ատենք այն գործքը և ամէն պարագաներու մէջ մոլութիւնը մերժենք և առաքինութիւնը սիրենք։

2. Թէ որ բուն գործողը նայելու ըլլանք, ո-րովհետեւ ինքը չար է, անշուշտ ապերջանիկ ալ է. վասնորոյ մեր պարտականութիւննէ զանիկայ խըղ-ճալ և թէ որ կարելի է ուղղել:

3. Իսկ որովհետեւ վնասը դէպ'ի մեզի է, վասն որոյ պարտական ենք ներել: Ասիկայ մանաւո-րապէս մեր օրհնեալ փրկիչը մեզմէ կը պահան-ջէ, ըսելով. "Թէ որ դուք մարդոց ըրածները չներէք, ձեր երկնաւոր Հայրն ալ ձեզի պիտի չներէ": Ուստի այս հրամանին չհնազանդողը իր փրկութիւնը կը կորսնցընէ:

4. Որովհետեւ վնասը մեզի է, վասնորոյ մեզ վնասող մարդուն աղէկութիւն ընելու մանաւոր պատեհութիւն մը կու տայ մեզի՝ բարի օրինակ ըլլալով անոր: Ուստի պարտական ենք անոր իր չարութիւնը բարութեամբ յաղթել. այսինքն, մանաւոր քաղցրութեամբ վարուիլ անոր հետ և իր երջանկութեանը յատուկ նկատում ցուցը-նելով: Մեր օրհնեալ փրկիչն ալ այսպէս'կ'ըսէ. "Օրհնեցէք ձեզ անիծողները բարի ըրէք անոնց որ ձեզ կ'ատեն. և աղօթք ըրէք անոնց վրայ, որ ձեզ կը չարչրկեն ու կը հալածեն":

Այս կերպով խռովութիւնը դադրեցընելը վրէժխնդրութիւն ընելէն որքան աղէկ է և գե-րազանց: Այս կերպով երկու կողմինները լա-ւագոյն կ'ըլլան, բայց վրէժխնդրութեամբ, չա-րագոյն կ'ըլլան: Մէկ կերպովը վնասները յաւի-տեանս կը բազմանան. միւս կերպովը՝ վնասները

ԳԼՈՒԽ Գ.

Պարտականութիւն դէպ ի անասունները ։

Անասուններն ալ մեզի պէս զգայուն կենդանիներ են . այսինքն , անոնք ալ հաւանական է որ մեր զգացածին չափ հաճութիւն և ցաւ կ'զգան ։ Գլխաւորապէս բարոյական կարողութենով կը տարբերինք անոնցմէ , վասն զի չարը և բարին չեն կրնար որոշել ։

Սակայն մեզի հաւասար չեն , վասնորոյ փոխանակութեան իրաւունք չեն կրնար պահանջել ։ Ազատութիւն ունինք անոնց երջանկութեան միջոցները պակսեցնելու կամ անոնց կեանքը մեր երջանկութեանը համար վերցնելու՝ թէ որ հարկաւոր ըլլայ , և մեր անմեղ հանգստութեանց համար ըլլայ ։

Աստուած զանոնք մեզի տուաւ կերակուրի համար , վասնորոյ անոնց կեանքը մեր իշխանութեանը տակը դրաւ ։ Բայց իրաւունք չունինք որ այս իշխանութիւնը Աստուծոյ սահմանածէն ուրիշ դիտաւորութեամբ կամ կերպով գործածենք , ինչպէս .

1. Զանոնք կրնանք զրկել իրենց կեանքէն կերակուրի համար թէ որ կարօտինք ։ Եզ մը կրնանք մորթել կերակուրի համար . բայց զբօ-

ամէնքի համար մորթելու իրաւունք չունինք․ Մէկը կրնայ եղջերու մը կամ որ և իցէ կենդանի մը զարնել թէ որ միսը կերակուր կամ մորթը հանդերձ չինելու կը կարօտի, բայց իրաւունք չունի որ միայն քաջ նշան առնել սորվելու համար զարնէ։ Ասանկ ալ թռչուն մը իրաւամբ կրնանք զարնել կերակուրի համար, բայց զբօսանքի համար իրաւունք չունինք։

2․ Աշխատցընելու համար կրնանք գործածել, ինչպէս ձին կը գործածենք։

3․ Բայց զանոնք գործածելու ժամանակնիս պարտական ենք քաղցրութեամբ վարուիլ անոնց հետ և անպիտան աշխատութեամբ և անհարկ ցաւերու մէջ ձգելու չենք։ Թէ որ խիստ հարկաւոր է որ ձի մը սաստիկ վազցընենք մարդկային կեանքը պահելու կամ հարկաւոր գործք մը կատարելու համար, ազատութիւն ունինք ընելու։ Բայց իրաւունք չունինք որ մեր հաճութեանը կամ զբօսանքի համար կենդանիին խիստ կերպով գործածենք։

4․ Ուստի բոլոր զբօսանքները որ ձի վազցընելէն, ցուլերը մարտնչեցընելէն և աքաղաղները կռուեցընելէն կը հանենք, լոկ չարութիւններ են։ Աստուած բնաւ այսպէս իրաւունք մը մեր ձեռքը չտուաւ։ Աւելի անխիղճ և զզուելի տեսարան չեմ կրնար խորհիլ՝ քան զայն՝ որ բանական էակներու բազմութիւնները կը ժողովին և երկու անբան կենդանեաց իրարու պատճառած

թշուառութեամբը կ'զբօսնուն՝ կը զուարճանան ։

Յիրաւի անբան կենդանեաց զազանութեան և կատաղութեան տեսարանը ամէն բանէ աւելի ուղղակի ազդեցութիւն ունի՝ զմարդ ևս առաւել չարացունելու ։

Հարցմունք ։

1. Կենդանեաց և մարդոց տարբերութիւնը ի՞նչ է ։

2. Ի՞նչ բանով կենդանիները և մարդիկ իրարու նման են ։

3. Ի՞նչ իրաւունք ունինք կենդանեաց վրայ ։ Օրինակ մը տուր ։

4. Ուղիղ նշան առնելդ ստուգելու համար՝ թռչունի մը զարնելը իրաւո՞ւնք է ։

5. Ի՞նչ պարագաներու տակ թռչուն մը զարնելը անմեղ է ։

6. Ըսենք թէ բժիշկ մը կանչուեցաւ որ շուտով հիւանդ մը նայի չէ նէ պիտի մեռնի ։ Իրաւունք ունի՞ բժիշկը որ իր ձին մեռնելու չափ վազցընէ, հիւանդը բժշկելու համար ։

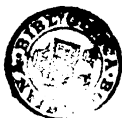
Վ Ե Ր Ջ

ՑԱՆԿ

ՄԱՍՆ Ա

ՄԱՍՆ Բ

ԵՐԵՍ

184

186
189
„
197
201
„
12
18
22
26